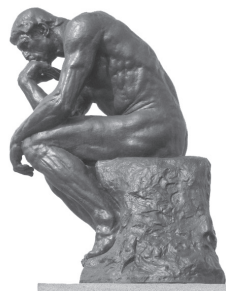

Година 12, број 45, март
Скопје 2014

—

Year 12, No 45, March
Skopje 2014

ПОЛИТИЧКА МИСЛА

—

**Лидерството и институциите: легитимитетот и балансот на моќ
меѓу институциите на политичкиот систем**

---

political thought

—

**Leadership and Institutions: Legitimacy and the Balance of Power
between Institutions in the Political System**

Содржина / Contents

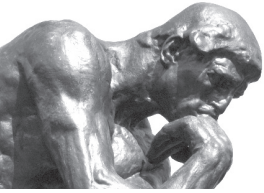
ВОВЕД / INTRODUCTION

- 5 ЛИДЕРСТВОТО И ИНСТИТУЦИИТЕ: ЛЕГИТИМИТЕТОТ И БАЛАНСОТ НА МОК МЕЃУ ИНСТИТУЦИИТЕ НА ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ
Ненад Марковиќ
- 7 LEADERSHIP AND INSTITUTIONS: LEGITIMACY AND THE BALANCE OF POWER BETWEEN INSTITUTIONS IN THE POLITICAL SYSTEM
Nenad Marković

АКТУЕЛНО / CURRENT

- 9 ГОЛИОТ, СЛЕПИОТ И НЕУКИОТ:
ПРАВОТО НА СУСПЕНЗИВНО ВЕТО НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ И
ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ БАЛАНС ВО ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Денис Прешова
THE NAKED, THE BLIND AND THE IGNORANT: THE SUSPENSIVE VETO
POWER OF THE PRESIDENT AND THE INSTITUTIONAL BALANCE IN THE
POLITICAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA
Denis Preshova
- 19 УЛОГАТА НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ – КЛУЧЕН ФАКТОР ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА
БАЛАНСОТ ВО МУЛТИЕТНИЧКА ДРЖАВА
Јонуз Абдулаи / Африм Треси
THE ROLE OF THE PRESIDENT - A KEY BALANCING FACTOR IN A
MULTIETHNIC STATE
Jonuz Abdulai / Afrim Tresi
- 27 THE REX BEYOND THE LEX: PERSONALIZATION OF POLITICS IN POST-
SOCIALIST DEMOCRACIES
Борјан Ѓужелов / Филип Кондовски
КРАЛОТ НАД ЗАКОНОТ: ПЕРСОНАЛИЗАЦИЈАТА НА ПОЛИТИКАТА ВО
ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКИТЕ ДЕМОКРАТИИ
Борјан Ѓужелов / Филип Кондовски
- 37 ПОСТМОДЕРНИОТ СВЕТ И ПОТРЕБАТА ОД МОРАЛНОСТ ВО
ПОЛИТИЧКОТО ЛИДЕРСТВО
Дејан Донеv
THE POSTMODERN WORLD AND THE NEED OF MORALITY IN THE
POLITICAL LEADERSHIP
Dejan Donev

- 43   СТАВОВИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ КОН СИСТЕМОТ НА ВЛАДЕЕЊЕ ВО
БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ
Антоанела Петковска / Константин Миноски
CITIZENS' VIEWS ON GOVERNANCE IN THE BALKAN STATES
Antoanela Petkovska / Konstantin Minoski
- 65   POLITICAL LEADERSHIP IN THE LEGISLATIVE ARENA: THE MACEDONIAN
PARLIAMENTARY ELITE IN SEVEN MANDATES
Goran Shibakovski
ПОЛИТИЧКОТО ВОДСТВО НА ПОЛЕТО НА ЗАКОНОДАВСТВОТО: СЕДУМТЕ
МАНДАТИ НА МАКЕДОНСКАТА ПАРЛАМЕНТАРНА ЕЛИТА
Горан Шибаковски
- 73   ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ И ВЛИЈАНИЕТО НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ
КАПАЦИТЕТ ЗА КРЕИРАЊЕ ТРАНСПАРЕНТНА РАСПРЕДЕЛБА НА МОЌТА
Катерина Вељановска
THE POLITICAL SYSTEM AND THE IMPACT OF THE INSTITUTIONAL
CAPACITY OF CREATING OF TRANSPARENT DISTRIBUTION OF POWER
Katherina Veljanovska
- 81   ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАСПРЕДЕЛБА НА ФИНАНСИСКАТА МОЌ ВО
МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕ НА СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА
Кире Василев
INSTITUTIONAL DISTRIBUTION OF FINANCIAL POWER IN MACEDONIA IN
TIMES OF ECONOMIC CRISIS
Кире Василев
- 89   COULD THE TRADE UNIONS STILL BE CONSIDERED A POLITICAL POWER IN
TODAY'S EUROPE?
Vladimir Bogoeski
ДАЛИ ВО ДЕНЕШНА ЕВРОПА СИНДИКАТИТЕ СЕ УШТЕ МОЖЕ ДА СЕ
СМЕААТ ЗА ПОЛИТИЧКА СИЛА?
Владимир Богоевски
- 97   ПОТРЕБА ЗА ТРАНСФОРМАЦИОНАЛНО И ПАРТИЦИПАТИВНО ПОЛИТИЧКО
ЛИДЕРСТВО ВО МАКЕДОНИЈА
Свето Тоевски
NEED FOR TRANSFORMATIONAL AND PARTICIPATORY POLITICAL
LEADERSHIP IN MACEDONIA
Sveto Toevski
- 113   ЗА АВТОРИТЕ / ABOUT THE AUTHORS**

ЛИДЕРСТВОТО И ИНСТИТУЦИИТЕ: ЛЕГИТИМИТЕТОТ И БАЛАНСОТ НА МОЌ МЕЃУ ИНСТИТУЦИИТЕ НА ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ

—

автор: Ненад Марковиќ

Почитувани читатели,

Најновиот број на списанието „Политичка мисла“ носи наслов „Лидерството и институциите: легитимитетот и балансот на моќ меѓу институциите на политичкиот систем“ и претставува прво издание на списанието во 2014 година, а вкупно негово четириесет и петто. Иако уредничкиот одбор ги утврдува темите на „Политичка мисла“ една година однапред, се чини дека изборот на темата, како никогаш досега, се совпаѓа со актуелните настани во регионот, па и пошироко. Ако се земат предвид актуелните случувања од Босна и Херцеговина и Украина, па сè до Турција и Сирија, како најрадикален пример, но и неодамнешните развитија во Грција и Бугарија, јасно е дека предизвикот на политичкото лидерство и стабилноста на политичките системи во светот е повеќе од актуелна тема.

Иако предизвиците и нивната суштина се далеку од идентични во наведените примери, што дополнително се усложнува ако се вклучи анализа и на арапската пролет, она што ги обединува сите овие примери е неможноста да се одржи конзистентен легитимитет на власта во политичкиот систем, соодветно кон сите нијанси кои постојат во различни земји. Независно од тоа дали се работи за крвави судири од религиозна природа, социјални немири или сериозен идеолошки и геополитички јаз меѓу делови од популацијата, легитимитетот, а неретко и легалитетот на овие политички системи не само што е тешко да се одржи, туку

е предизвикан и класичниот концепт на политичко лидерство, стекнато како демократски прерогатив на помалку или повеќе слободни и фер избори. Се покажува дека процедуралистичките аспекти на демократијата се недоволни, со цел да се постигне рамнотежа помеѓу „инпутите“ и „аутпутите“ на политичкиот систем, како што Дејвид Истон би ги нарекол политичките побарувања на електоратот и понудата од страна на политичките елити на власт.

Овие судири, кои некои автори се обидуваат веќе да ги категоризираат како „постетнички“, се сепак само една димензија на проблематиката до која се допира овој број на „Политичка мисла“. Покрај темите кои ги анализираат потребата од моралност во политичкото лидерство денес или персонализацијата на политиката во постсоцијалистички контекст, темите кои се однесуваат на самиот уставен поредок во земјата и принципиелните прашања поврзани со институционалниот капацитет, позицијата на претседателот во политичкиот систем на Република Македонија или легислативниот капацитет на државата се чини дека доминираат во овој број на „Политичка мисла“. Покрај глобалните концепти кои се обработуваат во овој број, не е мал бројот на текстови и анализи кои специфично се задржуваат на локалната реалност, контекстуализирајќи ги теоретските дебати во врска со лидерството и политичкиот систем во конкретната македонска реалност.

Токму оваа рамнотежа меѓу локалните, регионалните и глобалните теми е она кон што цели секој нов број на „Политичка мисла“. Иако тежиштето на овој број е поместено, пред сè, кон локалните реалитети, тоа не значи помалку, туку напротив, повеќе можност за расправа и понатамошни провокации на темите поврзани со предизвиците на лидерството и толку посакуваниот баланс во политичкиот систем во државата. Не без свои предизвици, македонскиот контекст нуди можност за проблематизација на голем број аспекти од перспектива на тематската определба на овој број, а списокот на автори уште еднаш успева да ја оправда репутацијата која „Политичка мисла“ се обидува да ја изгради низ годините.

Токму затоа, уредничкиот одбор на „Политичка мисла“ се надева дека четириесет и петтиот број на списанието ќе го привлече вниманието на квалификуваната и сè побројна читателска публика, но и дека ќе испровоцира можност за понатамошни расправи од теоретска и практична природа. Во таа надеж, уредничкиот одбор се потруди да ја направи најдобрата можна селекција на текстови кои се однесуваат на политичкото лидерство и политичкиот систем, и нивните соодветни предизвици.

Пријатно читање,

Од уредничкиот одбор на „Политичка мисла“

LEADERSHIP AND INSTITUTIONS: LEGITIMACY AND THE BALANCE OF POWER BETWEEN INSTITUTIONS IN THE POLITICAL SYSTEM

—

author: Nenad Marković

Dear readers,

The new issue of the journal *Political Thought* is entitled “Leadership and Institutions: Legitimacy and the Balance of Power between Institutions in the Political System”, and represents the first edition of this publication in 2014, the 45th issue in total. Although the Editorial Board determines the topics of *Political Thought* a year ahead, it seems that the selection of the topic coincides, as never before, with the current events in the region and wider. If we take into consideration the current affairs in Bosnia and Herzegovina and Ukraine, on to Turkey and Syria as the most radical examples, as well as the recent developments in Greece and Bulgaria, it is clear that the challenge of political leadership and the stability of the political systems worldwide is more than a hot topic.

Although the challenges in their essence are far from identical in the examples mentioned above, which can get even more complicated if we include the analysis of the Arab Spring, what these examples have in common is the inability to maintain consistent legitimacy of governance in the political system, irrespective of all the nuances existing in various countries. Regardless of whether it is about violent conflicts of religious nature, social unrests, or a serious ideological and geopolitical gap between parts of the population, legitimacy, and quite often the legality of these political systems is not only difficult to maintain: it also challenges the classical concept of political leadership attained as a democratic prerogative in more or less free and fair elections.

It shows that the procedural aspects of democracy are insufficient to achieve balance between, as David Easton puts it, the “inputs” and “outputs” of the political system, or the political requirements of the electorate and the offers by the political elites in power, respectively.

These conflicts, already labeled as “post-ethnic” by some authors, are just one dimension of the problem addressed in this issue of *Political Thought*. Besides the topics that analyze the need for morality in the political leadership today or the personalization of politics in the post-socialist context, the topics related to the constitutional order of the country and the principal issues related to the institutional capacity, the position of the president in the political system of the Republic of Macedonia or the legislative capacity of the state seem to be more prevalent in this edition of *Political Thought*. Aside from the global concepts elaborated in this edition, there is a number of texts and analyses which specifically focus on the local reality, contextualizing the theoretical debates related to the leadership and the political system, particularly in the Macedonian context.

This balance between the local, regional and global topics is the aim of every new edition of *Political Thought*. Although the local realities are predominantly in the focus of this issue, it allows not fewer, but to the contrary, more opportunities for discussions and further provocations on the topics related to the challenges of leadership, and the long-desired balance in the political system of the state.

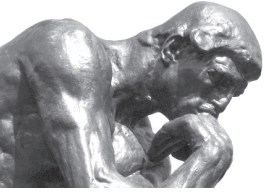
Not without its challenges, the Macedonian context offers opportunities for disputing great many aspects from the perspective of the thematic orientation of this issue, and the list of contributors once again succeeds in justifying the reputation which *Political Thought* has attempted to achieve from the very beginning.

Therefore, the Editorial Board of *Political Thought* hopes that the 45th issue of this journal will attract the attention of the permanently increasing readership, and that it would provoke further discussions of theoretical and practical nature. In this regard, the Editorial Board has put a lot of effort into making the best possible selection of texts that concern the issue of political leadership and the political system, as well as their respective challenges.

We wish you a pleasant reading.

Editorial Board of *Political Thought*

Стручна статија

УДК: 323.14:341.76(497.6)
323.14:341.76(497.7)

► ГОЛИОТ, СЛЕПИОТ И НЕУКИОТ ПРАВОТО НА СУСПЕНЗИВНО ВЕТО НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ БАЛАНС ВО ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

—
автор: Денис Прешова

Веќе е добро познато дека функционирањето и влијанието на една државна институтција, особено кога станува збор за инокосен орган како претседател на република, во голема мера зависи од авторитетот на личноста која ја предводи и претставува. Така, во тој дел уставното право не може многу да помогне, освен да го констатира тој факт и да укаже на постоењето на таков фактор. Но, кога станува збор за правната основа и рамка со која се регулираат овластувањата и функционирањето на централните државни институции и нивните меѓусебни односи, компаративното уставно право познава правила и принципи кои доколку не се почитуваат, може да дојде до нарушување на институционалниот баланс во политичкиот систем, што негативно би се одразило на понатамошните процеси.

Во оваа смисла, правото на суспензивно вето претставува еден од позначајните инструменти преку кои шефот на државата може да влијае врз законодавната власт, но и да воспостави рамнотежа во рамките на извршната власт во случаи кога таа е двојна. Ова овластување е особено значајно во мешовитите политички системи, во кои спаѓа и Република Македонија.

Иако во минатото правото на суспензивно вето беше особено значајно овластување во рацете на претседателот на Република Македонија, во последните неколку години ова овластување во

уставно-правната теорија и практика е застапено поради неочекувани причини. Имено, правото на суспензивно вето во изминативе години се актуализираше единствено поради донесувањето на Законот за Собранието на РМ¹, во 2009 година, во кој тоа е „допрецизирано“. Ваквиот преседан, навидум безначаен, најпрво со донесувањето на ваков Закон воопшто, а потоа и со поединечните законски норми со кои на најдиректен начин се навлегува и се интервенира во уставната материја, создава простор за настанување на негативни последици по поделбата на власта во РМ. Така, на прво место продолжува „соголувањето“ на претседателот од неговите ефективни овластувања обвивајќи го, по „законски пат“, во ново претседателско руво. Второ, Собранието останува слепо на очигледната инструментализација од страна на Владата. Трето, се потврдува дека Уставниот суд е целосно дезориентиран и никако не може да научи која е неговата улога во политичкиот систем.

Во вакви околности, неминовен е заклучокот дека доколку во култниот филм на Серџо Леоне, дури и на дивиот запад победува „Добриот“, во политичкиот систем на Република Македонија не секогаш „доброто“, претставено преку владеешето на правото и почитувањето на основните уставни принципи и вредности, е на победничката страна. Во овој труд ќе се дискутира за овој проблем застапен во нашиот политички систем преку анализа на правото на суспензивно вето на претседателот, и тоа преку значењето на ова овластување, неговото регулирање во Законот за Собранието и ставот на Уставниот суд во однос на конкретното прашање.

ПРЕТСЕДАТЕЛОТ И ПРАВОТО НА СУСПЕНЗИВНО ВЕТО

Во рамките на теоријата за поделба на власта, правото на суспензивно вето се предвидува како еден од инструментите за влијание на извршната врз законодавната власт, што претставува дел од генералниот принцип на соработка меѓу трите власти. Ова право, во основа, потекнува од кралските прерогативи и претставува резултат или рецидив од некогашната концентрација на законодавните овластувања во рацете на монархот и борбата за ограничување на овие прерогативи. Низ борбата за превласт на парламентот за преземање на законодавната власт, ваквата доминација на монархот се сведе на законодавна санкција, односно давање кралска согласност (Royal Assent) со изгласаните закони од страна на парламентот.² Во современи услови, а во рамките на државите со републикански облик на владеешето, овој прерогатив го доби обликот на право на вето со кое се предвидува право на претседателот да не го потпише указот за прогласување на законот за донесен, доколку не се согласува со неговото донесување.

¹ „Службен весник на РМ“ бр.104/2009 од 20.8.2009 година

² Види повеќе за развојот и еволуцијата на односите меѓу монархот и парламентот во Велика Британија во Vučina Vasović, *Savremene Demokratije*, (Beograd: Službeni Glasnik, 2006), 307 et seq, Colin Turpin and Adam Tomkins, *British Government and the Constitution: Text and Materials* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 385-386, Richard Albert, "The Fusion of Presidentialism and Parliamentarism", *America Journal of Comparative Law* 57 (2009): 534 и Филип Лово, *Велике Савремене Демократије* (Нови Сад: Зоран Стојановиќ, 1999), 243 et seq.

Ваквото потекло на правото на вето неспорно упатува на фактот дека неговата функција и природа е легислативна, законодавна.³ Тоа е составен дел од законодавната постапка во кој сè уште е оставена можноста на шефот на државата да учествува во донесувањето на законите преку нивното прогласување.

Иако ваквото овластување би можело, теоретски, многу лесно да се претвори во апсолутно вето и да се злоупотреби со цел за парализирање на законодавниот процес во поединечни ситуации, уставните конвенции и принципите на компаративното уставно право го оневозможуваат таквиот негативен исход. Имено, во сите уставни во Европа⁴ во кои се предвидува правото на суспензивно вето, покрај мнозинството со кое по повторното разгледување и изгласување на законот во парламентот по претходно искористеното вето претседателот на републиката е должен да го потпише указот за прогласување, секогаш е предвиден и рок⁵ во кој ваквото право на вето може да се искористи по првичното изгласување на законот. На овој начин дејството на ветото е единствено одложувачко, поточно суспензивно, во однос на завршувањето на законодавната постапка со прогласување, објавување и влегување во сила на конкретниот закон. Претседателот во овие случаи нема целосна слобода бесконечно долго да го блокира донесувањето на конкретен закон.

Уставот на Република Македонија⁶ е дел од големиот број уставни во Европа кои го предвидуваат правото на суспензивно вето на претседателот на републиката. Тоа е регулирано како и во останатите случаи во одделот посветен на Собранието на Република Македонија, што ја потврдува констатацијата дека ветото има легислативна функција и е дел од законодавната постапка. Указот на претседателот претставува последен чин во донесувањето на законите. Но, за разлика од наведените примери во Европа, Уставот на РМ во член 75, во кој е предвидено и регулирано правото на суспензивно вето⁷, нема предвидено никаков рок во кој претседателот на Републиката може да го искористи ова свое право. На овој начин уставотворецот оставил простор за можност ваквото право на претседателот да биде протолкувано како право на апсолутно вето, целосно оневозможување на донесувањето на одреден закон. Досегашната практика покажува дека иако во ниту една ситуација не се случило донесувањето на некој закон да биде целосно оневозможено од страна

³ Albert, "The Fusion", 543 и Marijana Pajvančić, *Parlamentarno pravo* (Beograd: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2008), 170.

⁴ Повеќе за земјите-членки на ЕУ во Lucas Pranke and Constantijn Kortmann(eds.), *Constitutional Law of 15 EU Member States*, (Deventer: Kluwer, 2004) Constantijn Kortmann, Joseph Fleuren and Wim Voermans (eds.), *Constitutional Law of 10 EU Member States: The 2004 Enlargement*, (Kluwer Law International, 2006).

⁵ Член 77 од Уставот на Финска, член 42(1) од Уставот на Грција, член 73(1) од Уставот на Италија, член 88 од Уставот на Хрватска, член 136 од Уставот на Португалија, член 91 од Уставот на Шпанија, член 10(1) од Уставот на Франција член 34 од Уставот на Луксембург, член 50 и член 52 од Уставот на Кипар, член 50 од Уставот на Чешката Република, член 107(2) од Уставот на Естонија, член 71 од Уставот на Литванија, член 87(2) од Уставот на Словачка, член 91(1) од Уставот на Словенија, член 122 од Уставот на Полска и член 71 од Уставот на Латвија.

⁶ „Службен весник на РМ“ бр. 52/91 од 22.11.1991 година.

⁷ Според овој член, претседателот е должен да го потпише указот за прогласување на законот доколку тој не бил првично донесен со двотретинско мнозинство или доколку при повторното гласање законот биде усвоен со апсолутно мнозинство. Со оглед на стабилните парламентарни мнозинства во изминативе дваесетина години, ваквата одредба го прави правото на суспензивно вето прилично слабо.

на претседателот, сепак тоа било одложувано и до неколку месеци⁸, што е прилично долг период.

ПРАВОТО НА СУСПЕНЗИВНО ВЕТО ВО ЗАКОНОТ ЗА СОБРАНИЕТО

Поради ваквите недоречености во Уставот, законодавецот се одлучи во рамките на изготвувањето на Законот за Собранието на РМ⁹, во 2009 година да ја пополни уставната празнина. Поточно, во членот 38 став 2¹⁰ за прв пат и оригинално е утврден рокот во кој претседателот на Републиката мора да се изјасни дали ќе го потпише указот за прогласување на изгласаниот закон, и тој сега изнесува седум дена. Овој рок е изведен од телеолошкото толкување¹¹ на уставните одредби, кое членот 75 од Уставот го толкува преку член 52 став 2 од Уставот којшто ја регулира обврската за објавување на законите по нивното донесување. Имено, донесените закони се објавуваат во рок од седум дена од нивното донесување, што според ова толкување укажува дека ова е рокот во кој претседателот треба да се изјасни дали ќе го потпише указот. Доколку претседателот не се изјасни во утврдениот рок, ќе се смета дека тој не се согласил со потпишување на указот за прогласување на законот, со што се отвора патот за негово објавување во Службен весник.

Навидум, ваквото толкување е сосема логично и правилно. Неспорно е дека целта која ваквото толкување сака да ја постигне е сосема легитимна – да се пополни очигледната уставна празнина која остава простор за толкување кое може да упатува на право на апсолутно вето на претседателот. Но начинот на кој се изведува ваквото толкување е неиздржан, и тоа поради следниве причини.

Како што веќе беше наведено, промулгацијата, односно потпишувањето на указот за прогласување на законот, во суштина е последниот дел од законодавната постапка пред објавувањето на законите во „Службен весник на РМ“. Законот се смета за дефинитивно донесен, односно е прогласен за донесен единствено кога претседателот на РМ ќе го потпише указот за прогласување. Единствено тогаш законот може да биде објавен, а подоцна и да влезе во сила.

Но, телеолошкото толкување на членот 75 од Уставот го прифаќа токму спротивното, и врз основа на тоа определува дека претседателот има само седум дена да се изјасни во однос на потпишувањето на указот, бидејќи тоа е рокот во кој мора да се објави законот откако тој е донесен од страна на Собранието. Ваквото определување на рокот во однос на правото на вето, а

⁸ Види повеќе за ова во контекстот на Законот за склучување, ратификација и извршување на меѓународните договори и некои други закони во Светомир Шкариќ и Гордана Силјановска-Давкова, Уставно право, (Скопје: Култура, 2009), 645-646.

⁹ „Службен весник на РМ“ бр. 104/2009 од 20.8.2009 година.

¹⁰ Член 38 став 2: „(2) Во рок од седум дена од денот кога ќе му биде доставен законот заради потпишување на указот на законот, претседателот на Републиката го потпишува указот за прогласување на законот или писмено го известува претседателот на Собранието доколку одлучи да не го потпише указот за прогласување на законот.“

¹¹ Саво Климовски, Рената Дескоска и Тања Каракамишева, Уставно право, (Скопје: Просветно дело, 2009) 432-434 и Шкариќ и Силјановска-Давкова, Уставно право, 646.

поради фактот што двата рока почнуваат да течат во ист момент, во суштина упатува на тоа дека претседателот на РМ и при доследно почитување на Уставот и законите, а при целосно искористување на рокот од седум дена, всушност ќе го повреди членот 52 став 2, во кој е предвиден идентичен рок од седум дена за објавување на законот. Доколку претседателот на РМ до последен момент од истекот на рокот од седум дена, значи непосредно пред полноќ на истекот на седмиот ден, се одлучи да го потпише указот за прогласување на законот, законот ќе може да се објави најрано осмиот ден од денот на донесување на законот во Собранието, со што ќе биде повредена одредбата од член 52 став 2 на Уставот.

Толкувањето на една уставна одредба кое подразбира повреда на друга уставна одредба, а притоа резултатот на истото тоа толкување е преточен во законска норма, неминовно доведува до неуставност на законската норма поради недопуштеноста на таквото толкување.

Покрај ваквото објаснување за неиздржаноста на конкретната законска одредба во однос на правото на суспензивно вето, постои и едно пошироко објаснување кое многу подобро ја отсликува потенцијалната закана по институционалниот баланс во РМ. Прво, не постои уставна основа за донесување на Законот за Собранието на РМ. Уставотворецот многу прецизно наведува, во член 61 став 1, дека организацијата и функционирањето на Собранието се регулира со Уставот и Деловникот на Собранието.¹² Второ, иако Законот регулира материја која се однесува на највисоката законодавна власт во државата, сепак тој е донесен со релативно мнозинство од вкупниот број на пратеници почитувајќи го принципот на двојно мнозинство.¹³ Во контекст на правото на вето, ова значи дека со истото мнозинство со кое беше донесен Законот, може да се изгласа негова измена со нов закон со кој рокот може да се скрати на само еден ден или дури претседателот да мора да се изјасни веќе истиот ден кога ќе му биде доставен указот за прогласување на законот испратен од страна на претседателот на Собранието на РМ. Наместо да се пристапи кон измена и дополнување на Уставот, законодавецот се одлучил за „полесниот“ пат, и работите ги земал во свои раце. Трето, правото на суспензивно вето е составен дел од прашањата поврзани со организацијата на власта во РМ, а со тоа и традиционална уставна материја.¹⁴ Со изворно регулирање на овие прашања во Законот за Собранието законодавецот се става во позиција директно да интервенира во институционалниот баланс воспоставен со Уставот, при што не само што влијае на неговите односи со претседателот, туку воедно и на односите во рамките на бикефалната извршна власт помеѓу двете „глави“, претседателот и Владата.

¹² Спореди со Законот за Собранието на РМ член 1: „Со овој закон се уредуваат одделни прашања за функционирањето на Собранието на Република Македонија“

¹³ Стенографски белешки од 69-та седница одржана на 17.8.2009 година, достапно на www.sobranie.mk

¹⁴ Климовски, Тренеска и Каракмишева, Уставно право, 72-76 и Шкарик и Силјановска-Давкова, Уставно право, 163-165

Погоре наведеното создава две клучни негативни последици во функционирањето на политичкиот систем на Република Македонија. Претседателот во однос на правото на суспензивно вето е оставен на милост на Собранието и парламентарното мнозинство. Едно од ретките ефективни овластувања може да биде целосно ослабено на многу едноставен начин. Притоа, особено е интересен фактот што ниту самиот претседател не го искористи истото право при донесувањето на конкретниот закон за да спречи постоење на таква можност. Очигледно, „новото претседателско руво“ кое го добива од Собранието за правото на суспензивното вето е по мерка на институцијата.

Од друга страна, Собранието свесно одлучува да остане слепо пред очигледната инструментализација од страна на Владата, која во основа го контролира парламентарното мнозинство, и на тој начин може исто така директно да влијае на односите во рамките на извршната власт. Доколку се има предвид дека Владата се јавува како најчест овластен предлагач на законите, тогаш не смее да се занемари нејзината можност преку парламентарното мнозинство, во некои понеповолни околности, да посака да го олесни патот за донесување на некои закони. На овој начин е отворена вратата за нарушување на институционалниот баланс, особено во услови кога се занемарува фактот што во мешовит систем на организација на власта, каков што има Република Македонија, претседателот се бира на непосредни избори и во однос на својот легитимитет е изедначен, а според некои и над Собранието.¹⁵

Се разбира, во политички систем во кој Уставниот суд би бил на висина на својата задача и на уставно доверените овластувања и должности, не би имало потреба од постоење на каква било загриженост, особено не речиси пет години по донесувањето на ваквиот Закон. Но дали Уставниот суд на РМ се покажа како таква институција во оваа ситуација?

УСТАВНИОТ СУД И ПРАВОТО НА СУСПЕНЗИВНО ВЕТО

Уставниот суд на РМ имаше можност во два наврата¹⁶ да ги разгледува дилемите и констатациите кои беа погоре наведени. Поконкретно, со прашањето на правото на суспензивно вето судот се соочи по поднесената иницијатива од авторот на овие редови, при што судот донесе решение за отфрлање на истата како неоснована и не поведе постапка за оцена на уставноста на оспорената законска одредба.

Токму ова решение е прилично индикативно за тоа на кој начин самата институција Уставен суд се перципира себеси и својата улога во рамките на политичкиот систем. Веќе во првите редови на образложението, Уставниот суд ќе поентира:

¹⁵ Шкарик и Силјановска-Давкова, Уставно право, 638.

¹⁶ Уставен суд на Република Македонија, Решение У.бр. 197/2009 од 23.3.2011 година.

„Помеѓу сите овие три органи на власта (Парламентот, Владата и Судот) постои релативна самостојност и независност, но и контрола на едната над другата. Впрочем, тенденциите за воспоставување рамнотежа и балансирање помеѓу законодавната и извршната власт, во нашиот парламентарен систем малку потешко се остварува, но сепак функционира.“¹⁷

Институцијата одговорна, според Уставот, за зачувување на институционалниот баланс и за заштита на темелните вредности на нашиот уставен поредок, демонстрира дека воопшто не е сигурна околу системот на организација на власта во Република Македонија, како и на кој начин тој функционира, притоа, не насетувајќи дека тешкотиите можеби произлегуваат токму од ваквите ставови.

Поделбата на власта, како темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија¹⁸, предвидува дека инструментите преку кои се остварува меѓусебното влијание на законодавната и извршната власт не можат да бидат уредувани од кој било од носителите на овие две власти. Следствено, Собранието не може изворно да уредува прашања кои се дел од овластувањата на претседателот, а со кои тој може да влијае на работата на законодавната власт. Уставниот суд воопшто не навлегува во ова прашање во своето образложение, а кое е истакнато во иницијативата.

Во крајно конфузното образложение, не осврнувајќи се на голем дел од клучните аргументи предочени во иницијативата Уставниот суд, констатира дека оспорениот Закон веќе бил предмет на контрола на уставноста, при што била констатирана целосна согласност со уставните одредби. Продолжувајќи со своето образложение, судот ја негира и ја отфрла легислативната природа на правото на суспензивно вето, при што констатира дека указот за прогласување на претседателот всушност е:

„декларативен општ акт... затоа што со него Претседателот само ја декларира (искажува) својата волја дека законот го прогласува или не го прогласува, без притоа да навлегува во легислативната сфера на Собранието на Република Македонија.“¹⁹

Уставниот суд како да ја заборава уставната одредба од член 75 став 2 од Уставот на РМ, во кој е јасно наведено дека указот за прогласување на законите го потпишуваат претседателот на Републиката и претседателот на Собранието. Дали во ваков случај и законите спаѓаат во оваа категорија на правни акти бидејќи претставуваат израз на волјата на парламентарното

¹⁷Уставен суд на Република Македонија, Решение У.бр. 175/2012 од 13.2.2013 година (подвличеното е на авторот).

¹⁸Види во член 8 алинеја 4 од Уставот на Република Македонија.

¹⁹Уставен суд на Република Македонија, Решение У.бр. 175/2012 од 13.2.2013 година

мнозинство или пак на претседателот на Собранието за регулирање на одделни општествени односи? Уставниот суд, се разбира, не дава одговор.

Во секој случај, мора да се потенцира дека указот за прогласување на законите претставува конститутивен подзаконски²⁰ акт бидејќи без прогласувањето на законите, тие не се сметаат дека постојат. Указот на претседателот служи за да се прогласи законот за донесен откако претходно бил изгласан во Собранието.²¹ „Без указот за прогласување на законот, тој (законот) сè уште го нема; прогласен, законот е создаден и од тој момент постои“.²²

Неподнослива е леснотијата со која Уставниот суд ги остава на страна принципите на компаративното уставно право и потеклото на правото на вето, не правејќи ни најмал обид да направи паралела со уставно-правната практика на многу европски држави. Останувајќи зачаурен во удобноста на незнаењето, судот очигледно се води од девизата дека незнаењето е блаженство.

ЗАКЛУЧОК

Дилемите и проблемите презентирани тука, поврзани со правото на суспензивно вето на претседателот, укажуваат дека во отсуство на почитување на основните принципи и вредности на уставното право, негативните последици се неминовни, без оглед на тоа што тие се иницирани од само навидум банално прашање. Немоста сигурно нема да помогне во вакви околности. На голиот не ќе има кој да му ја предочи вистината, на слепиот не ќе може да му се покаже патот, додека неукитот не ќе може да научи. Поради тие причини, овој труд претставува само еден скроман обид во насока на давање гласност на одредени проблеми кои директно го засегаат институционалниот баланс во Република Македонија.

Библиографија:

Colin Turpin and Adam Tomkins, *British Government and the Constitution: Text and Materials* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

Constantijn Kortmann, Joseph Fleuren and Wim Voermans (eds.), *Constitutional Law of 10 EU Member States: The 2004 Enlargement*, (Kluwer Law International, 2006)

Lucas Prakke and Constantijn Kortmann(eds.), *Constitutional Law of 15 EU Member States*, (Deventer: Kluwer, 2004)

Marijana Pajvančić, *Parlamentarno pravo* (Beograd: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2008)

Richard Albert, "The Fusion of Presidentialism and Parliamentarism", *American Journal of Comparative Law* 57 (2009): 531

Vučina Vasović, *Savremene Demokratije*, (Beograd: Službeni Glasnik, 2006)

²⁰ Pajvančić, *Parlamentarno pravo*, 171

²¹ Не случајно Уставот на Хрватска, кој служеше како инспирација за голем број одредби во нашиот Устав, во членот 89 став 1 предвидува дека: „Претседателот на Републиката ќе ги прогласи законите во рок од осум дена од моментот кога се изгласани во Хрватскиот сабор“ (подвлечено од авторот). Спореди со член 68 алинеја 2.

²² Миодраг Јовичич, *Устав и уставност*, (Београд: Службен гласник, 2006), 409 (преводот од српски е на авторот).

Миодраг Јовичич, Устав и уставност, (Београд: Службен гласник, 2006)

Саво Климовски, Рената Дескоска и Тања Каракамишева, Уставно право, (Скопје: Просветно дело, 2009)

Светомир Шкариќ и Гордана Силјановска-Давкова, Уставно право, (Скопје: Култура, 2009)

Филип Лово, Велике Савремене Демократије (Нови Сад: Зоран Стојанович, 1999)

ABSTRACT

The suspensive veto power of the president is one of the most important instruments within the doctrine of separation of powers aiming at the institutional balance between the executive and legislative power, and in the semi-presidential systems, among the two "heads" of the bicephal, dual executive power. The particular importance of this presidential power, the establishment of a legislative practice to substantively regulate the veto power or some important aspects of this presidential power in the Statute of the Assembly of the Republic of Macedonia causes serious concerns over the proper functioning of the principle of separation of powers and the institutional balance in the Republic of Macedonia. First, the process of effective disempowerment of the President is continuing by the statutory tailoring of the president's new clothes. Second, through the enactment of the Assembly Act, the Assembly of the Republic of Macedonia is willingly turning a blind eye to the fact of its instrumentalization, becoming the long arm of the Government in the latter's pursuit of total dominance within the country's institutional structure. Third, the only institution directly authorized by the Constitution of the Republic of Macedonia to remedy such situations of breach of fundamental constitutional values, such as the separation of powers, the Constitutional Court of the Republic of Macedonia, on two occasions in which this specific Act was challenged remained "clueless" over its proper role in Macedonia's constitutional and political system. This article aims to clarify the nature and role of the veto power of the President and how it should be regulated; it also draws attention to the negative consequences of the aforementioned issue which, if taken as a precedent in the future, might seriously jeopardize the constitutionally established institutional balance in the Republic of Macedonia.

Стручна статија
УДК: 342.511:323.11(497.7)

► УЛОГАТА НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ – КЛУЧЕН ФАКТОР ЗА ОДРЖУВАЊЕ НА БАЛАНСОТ ВО МУЛТИЕТНИЧКА ДРЖАВА

автори: Јонуз Абдулаи / Африм Треси

ВОВЕД

Поновата историја на Република Македонија се карактеризира со чести промени во сферата на политиката и легислативата, медиумите и економијата, со цел за консолидација на кривката демократија која со години не може да се најде себеси во текот на транзицискиот период. Неретко, овие промени се дијаметрално спротивни една со друга, и делуваат збунувачки кај граѓанинот кој тешко се решава на значајни одлуки, особено за време на избори. Сето тоа остава силен впечаток во понатамошниот тек на настаните, кои тешко дека може да се окарактеризираат како позитивни за државата. Бројните актери во политичката сфера во државата со своите тактизирања и пазарења до последен миг, кои честопати се тајни и непринципиелни, дополнително ја влошуваат и така сложената социо-економска и политичка клима, која не може да не делува во надворешната политика и исполнувањето на дадените задачи од меѓународниот фактор, кои се предуслов за влез во евроатланските структури. Оваа состојба во Македонија најдобро се отсликува со тезата на Фукујама дека „лошото владеење директно придонесува за обезвреднување на почитта на меѓународната заедница за суверенитетот на една земја“.

Во Република Македонија, според формата на владеењето, институцијата претседател на државата нема значајни ингеренции во креирањето на политиките и донесувањето на одлуките. Од друга гледна точка, претседателот на државата може да игра значајна улога во надминување на тешкотиите и недоразбирањата меѓу клучните политички партии во државата,

да ги претставува еднакво сите граѓани, придонесувајќи за релаксирање на затегнатите меѓуетнички односи, кои добиваат сè поголем замав во последно време, и да биде централна носечка фигура за изнаоѓање решенија за клучните проблеми во надворешната политика, како што е проблемот со името. За да го постигне ова, на претседателот му треба кредибилитет, а кредибилитетот се добива со легитимитет.

ЛЕГИТИМИТЕТОТ НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ

Легитимитетот е форма на власта што се заснова врз политичката култура на граѓаните и го отсликува вредносниот систем од страна на граѓаните. Многу држави во светот се соочуваат со криза на легитимитетот, но тоа најмногу се забележува во посткомунистичките држави поради честите политички и легислативни промени.

Според Макс Вебер, постојат три вида на легитимитет:

1. Традиционален легитимитет (во едно семејство, главниот во семејството секогаш владеел);
2. Харизматичниот легитимитет (се потпира на натпросечни особини на личноста);
3. Рационален легитимитет (аргументирањето дека е најдобро да владее законот)¹.

Анализирајќи ја горенаведената поделба на легитимитетот според Вебер, можеме да констатираме дека во нашите услови, рационалниот легитимитет треба да преовладее ако се има предвид потребата за владеење на законот.

Во склоп на овој труд, нашата анализа ќе се заснова врз последните претседателски избори во Македонија, коишто беа проследени со законски измени и незадоволство од некои политички субјекти. Во 2009 година се извршија промени во изборниот законик, што овозможува избор на претседател на државата со помала излезност на гласачкото тело. Имено, за да се избере претседател на државата, во вториот изборен круг треба да има излезност од најмалку 40% од запишаните граѓани во избирачкиот список. Оваа промена беше клучна за изборот на последниот претседател на државата, Горге Иванов, кој беше избран со 42,63% излезност на гласачите, од кои пак повеќе од 45.589 гласови беа неважечки.² Во тоа време, ДПА која е една од поголемите партии на Албанците во Македонија, го оспоруваше легитимитетот на претседателот, декларирајќи дека тој не го познава и дека Албанците имаат големи несогласувања со начинот на кој се управува со земјата.³ Уште тогаш сериозно се постави прашањето за легитимноста на претседателот, кој беше изгласан без гласовите од мнозинството на етничките Албанци.

¹ Politika dhe politikat publike, Jonuz Abdullai, Tetovë 2011, f.63-64

² http://www.sec.mk/arhiva/2009_pretsedatelskiIlokalni/2009/fajlovi/rezultati2/konecnipret/Predsedatel_konecni.pdf

³ <http://www.tvkoha.tv/1128/pdsh-nuk-pranon-legjitimitetin-e-presidentit-te-ri-nga-radhet-e-vmro-dpmne-se-gjorge-ivanov-.html>

Сигурно поучени од ова, денес може да се сретнат полиберални изјави кои ја отсликуваат релевантноста на сите заедници во изборниот процес. Како пример може да се земе изјавата на Стево Пендаровски, кој важи за еден од можните кандидати за претседател на државата на наредните претседателски избори, кој за еден дневен весник, меѓу другото, вели дека без гласовите на Албанците, претседателот нема да биде легитимен.⁴

Интересно е да се анализира начинот на кој беше избран последниот претседател на државата во 2009 година. Во тој поглед, значајно е да се истакне малата излезност на гласачите, при што денеска некои политички гарнитуре уценуваат со бојкот на изборите ако нивните предлози за некаков консензуален претседател не се земат предвид. Ова безмалку е збунувачки, ако се земе предвид начинот на кој се избира претседателот, т.е. преку непосредни избори од страна на сите граѓани со право на глас.

Во случај на евентуален „постигнат договор“, како дополнителен проблем се појавува дилемата како да се натера народот да го гласа тоа што политичките актери го договориле, додека вистински парадокс претставува фактот што тие коишто повикуваат на бојкот или условување, се дел од актуелната власт, која начелно треба да биде локомотива за демократските капацитети на државата и е одговорна за имиџот на државата во меѓународните рамки. На крајот на краиштата, ако политичките партии во власта се договорат за заеднички кандидат, тогаш без разлика на тоа што претседателот ја добил довербата на народот, тој ќе остане под сенка на извршната власт. Ваков е случајот со последниот претседател, чијашто позиција во изминатите 5 години беше во подредена улога.

ДЕМОКРАТИЈА ВО ПЕРИОДОТ НА ТРАНЗИЦИЈА

Периодот на транзиција е проследен со многу проблеми и предизвици, и како резултат на тоа, во посткомунистичките држави имаме нефункционални демократии, каде што институциите на државата потфрлија во процесот на демократизацијата на општеството и владеењето на правото.⁵ Според Ф. Фукујама, единствениот извор на легитимност е демократијата. Добра државна институција е таа којашто им служи на своите клиенти – на граѓаните во државата, со транспарентност и ефикасност.⁶

Како излезни решенија од овие проблеми, треба да се земат предвид препораките на меѓународните институции, особено препораките на европската комисија, во кои неколку години наназад се потенцира потребата од департизација на јавната и државната администрација и, особено, реализирање на фер и демократски избори, кои ќе ја рефлектираат желбата на народот во мултиетничката држава.

⁴ Коха, 28 јануари 2014, ст.3

⁵ Jonuz Abdullai, Ndryshimet sociale dhe tranzicioni, Tetovë 2008, f.165

⁶ Francis Fukujama, Ndërtimi i shteti, Фукујама ст.55

Според познатиот публицист Аренд Лијпхард, демократијата во плуралните општества е многу сложен процес. И Република Македонија спаѓа во ова категорија на плурални општества кои ја преставуваат историската, политичката, економската и културната реалност на Балканот. Таа е дел од географската површина позната по својата културна и етничка разноликост. Некои автори ја карактеризираат Република Македонија и како епицентар, или срце на Балканот.⁷ Македонија е културен мозаик, со мултиетничка и мултирелигиозна основа, *unitas multiplex*, таа е коридор каде што Истокот и Западот, исламот и христијанството се спојуваат.⁸ Ако се земе предвид мултиетничкиот карактер на државата, тогаш треба да се анализира тезата на Џон Стујарт Мил, според кого речиси е невозможно да има автономни институции во земјите со различни националности. Кога кај народот нема желба за дружење, особено кога граѓаните зборуваат и пишуваат на различни јазици, не може да постои единствено јавно мислење потребно за делување на репрезентативната власт⁹.

Од горенаведеното произлегува дека во Македонија ситуацијата е мошне сложена, затоа се бара институција или човек кој ќе знае како да се соочи со реалноста и со бројните предизвици на патот кон европските интеграции. Во ова улога треба да се анализира и претседателот на државата, кој според ингеренциите ги предлага членовите на Советот за меѓунационални односи.¹⁰ Во досегашната практика, Советот за меѓунационални односи не успеа да ги надмине меѓуетничките поделби и недоразбирања кои се очигледни и пред секој изборен циклус земаат замав. Како решение на овој проблем може да ни послужи уставното решение во Косово за ингеренциите на претседателот на државата. Меѓу надлежностите на претседателот на Република Косово е и раководењето со Советодавниот совет за заедниците¹¹, со што до израз доаѓа улогата на претседателот на државата како институција која игра клучна улога за одржување рамнотежа меѓу заедниците во мултиетничката држава.

Исто така, сметаме дека моделот за избор на претседател на државата треба да биде сличен како кај нашиот северен сосед, Косово, каде што за негов избор се потребни 2/3 од гласовите на пратениците во Собранието.¹² Овој модел многу го поедноставува изборот за претседател и му дава тежина бидејќи на овој случај и дел од опозицијата партиципира во изборот на претседателот, со што го легитимира како претседател на народот низ целата држава. Овој модел би бил решение и за консензуалноста, со цел за изнаоѓање на заеднички прифатливи решенија. Хомогеноста на општеството и политичкиот консензус би биле услов за стабилна демократија и чинител кој аргументирано води кон неа. И обратно,

⁷ Ahmet Davutoglu, lecture held at Ss.Cyril and Methodius University on the occasion of his reception of the degree of Doctor Honoris Causa, March 25, 2010

⁸ Ali Pajaziti, *Culturological Studies*, Skopje 2012, st.31

⁹ *Demokracija u pluralnim društvima*, Arend Lijphart, Zagreb 1992, st.25

¹⁰ Член 84, Устав на РМ, 07 - 2055/1, 12 април 2011

¹¹ Член 84, Устав на Р.Косово, V-027, Prishtinë, 9 април 2008

¹² Член 86, Устав на Р.Косово, V-027, Prishtinë, 9 април 2008

причина за нестабилноста и дефектите во демократиите се длабоките поделби на општеството и политичките разидувања во плуралните општества.¹³

МЕДИУМИТЕ КАКО АЛАТКА ЗА ИЗБОР НА ВИСТИНСКАТА ЛИЧНОСТ

Медиумите играат главна улога во секој изборен процес, во промовирањето на личностите и програмите што тие ги нудат. Во Македонија, за жал, слободата на медиумите е генерално контаминирана со влијанието на политичките партии во уредувачката политика, што е повеќе од очигледно. Исто така, препораките во Извештајот на Европската комисија се брутално игнорирани, додека селективната примена на Законот за радиодифузна дејност од Советот за радиодифузија е начинот на работа на ова регулаторно тело.¹⁴ Како потврда на горенаведеното доаѓа и најновото рангирање направено од здружението „Репортери без граници“, каде што Македонија падна за 6 места од лани, и сега е на 123-то место според слободата на медиумите.¹⁵

На прагот на претседателските избори, излегуваат на виделина и деформациите на системот кои се манифестираат преку разрешувања на одговорни лица во делот на медиумите. Како пример ќе го спомнеме разрешувањето на Зоран Димитровски од функцијата главен и одговорен уредник на весникот „Нова Македонија“. Причините за неговото разрешување се непридржување до професионалните принципи на новинарството, наметнување лични ставови и ставови на одредени интересни групи, пласирање информации што не ја одразуваат фактичката состојба, вистината, манипулации, како и неодговорност кон граѓаните и јавниот интерес.¹⁶ Ова доаѓа веднаш по објавувањето на изјавата на словенечкиот европатеник Јелко Качин, каде што меѓу другото вели: „Македонија побегна во средниот век, па сега дури и во античко време, и упорно оди натаму кон камената ера.“¹⁷ Насер Селмани, претседателот на Здружението на новинари на Македонија, смета дека е симптоматично што ваквата одлука доаѓа по распишување на претседателските избори, а во јавноста гласно се зборува дека ќе има и предвремени парламентарни избори. Постои сомнеж дека причините за смената на Димитровски можат да бидат политички.¹⁸

Во едно информативно општество, силата на власта е во рацете на тие што го контролираат протокот на информации.¹⁹ Според ова, не претставува тешкотија да се констатира дека овие промени - интервенции во делот на медиумите не

¹³ *Demokracija u pluralnim društvima*, Arend Lijphart, Zagreb 1992, st.9

¹⁴ Квартален извештај за човековите права во Република Македонија, Хелсиншки комитет за човекови права (2012). <http://www.mhc.org.mk/pages/reports#.UtB3SvRDv5g>

¹⁵ <http://mk.voanews.com/content/reproters-without-borders-index-press-freedom/1849599.html>

¹⁶ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=2141473052&id=9&prilog=0&setIzdanie=23101>

¹⁷ <http://www.novamakedonija.com.mk/DetalNewsInstant.asp?vestInstant=30956>

¹⁸ <http://novatv.mk/index.php?p=1&navig=8&cat=2&vest=11725>

¹⁹ Ali Pajaziti, *Culturological Studies*, Skopje 2012, st.77

се случајни, туку имаат заднина – да контролираат, да цензурираат секаде каде што е можно.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Ингеренциите на претседателот во една мултиетничка држава треба да се зголемат и да бидат компатибилни со развиените демократии на Западот.

Претседателот треба да биде значајна личност и да игра носечка улога во процесот на креирање на политиките и одржување рамнотежа меѓу заедниците во државата.

Претседателот на државата треба да раководи со Советот за меѓунационални односи и да преземе конкретни чекори во правец на помирување и намалување на меѓуетничките тензии во државата.

Досегашниот начин за избор на претседател на државата го доведува во прашање легитимитетот на претседателот на државата.

Треба да се примени начинот на избор на претседател на државата според моделот кој се спроведува во Република Косово, што значи дека треба да се извршат уставни промени.

Државата да ги примени препораките на меѓународната заедница за одржување фер и демократски избори.

Медиумите да имаат повеќе простор за автономна уредничка политика, при што ќе се овозможи граѓанинот да добие реална слика за можните кандидати и нивните понуди.

Обврска на државата е да ги создаде потребните услови (атмосфера) за нејзините граѓани да се во состојба безбедно да живеат.²⁰

Ако не се спроведат горенаведените препораки и заклучоци, тогаш терминот „демократија“ ќе го зачуваме за еден политички систем кој се карактеризира со целосна или речиси целосна реакција кон сите граѓани.²¹

Библиографија:

Jonuz Abdullai, *Politika dhe politikat publike*, Tetovë 2011, f.63-64.

Jonuz Abdullai, *Ndryshimet sociale dhe tranzicioni*, Tetovë 2008, f.165.

Francis Fukujama, *Ndërtimi i shteti*, Фукујама ст.55.

Ahmet Davutoglu, lecture held at Ss.Cyril and Methodius Univrsity on the occasion of his receiving the degree of Doctor Honoris Causa, March 25, 2010.

Ali Pajaziti, *Culturological Studies*, Skopje 2012, st.31.

Arend Lijphart, *Demokracija u pluralnim društvima*, Zagreb 1992, st.9 i 25.

Robert A Dahl, *Poliarkia: Pjesemarja dhe opozita*, Tirane 2005, f.1

²⁰CDU, *Parimet e lirisëdhe sigurisë për Gjermaninë*, f.22, 2008, Berlin

²¹Robert A Dahl, *Poliarkia: Pjesemarja dhe opozita*, Tirane 2005, f.1

Bejtush Gashi, Sistemi i menaxhimit të krizave, Pejë 2012

Устав на РМ, 07 - 2055/1, 12 април 2011

Устав на Р.Косово, V-027, Prishtinë, 9 април 2008

CDU, Parimet e lirisëdhe sigurisë për Gjermaninë, f.22, 2008, Berlin

Квартален извештај за човековите права во Република Македонија, Хелсиншки комитет за човекови права (2012).

Коха, 28 јануари 2014, ст.3

<http://www.mhc.org.mk/pages/reports#.UtB3SvRDv5g>

<http://mk.voanews.com/content/reproters-without-borders-index-press-freedom/1849599.html>

<http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=2141473052&id=9&prilog=0&setIzдание=23101>

<http://www.novamakedonija.com.mk/DetalNewsInstant.asp?vestInstant=30956>

<http://novatv.mk/index.php?p=1&navig=8&cat=2&vest=11725>

http://www.sec.mk/arhiva/2009_pretsedatelskiIlokalni/2009/fajlovi/rezultati2/konecnipret/Predsedatel_konecni.pdf

<http://www.tvkoha.tv/1128/pdsh-nuk-pranon-legjitimitetin-e-presidentit-te-ri-nga-radhet-e-vmro-dpmne-se-gjorge-ivanov-.html>

ABSTRACT

The aim of this paper is to analyze the role of the president of the state in the period of transition, with a special overview of the process of democratization of the society and his/her role in overcoming the difficult political situation. The electoral process, the turnout of voters, and the demand for a consensual president represent a true challenge for the academic debate, thus drawing the citizens' attention towards the multicultural, multiethnic, and multi-confessional Macedonia.

The legitimacy of the president has been disputed in the past by various political factors; therefore, we analyze the causes and consequences which brought about such a situation and offer a different approach that will not marginalize any of the political actors in the election process. The article also explains the difference between the normative and factual conditions in relation to the role of the president, thus demonstrating the need for constitutional changes.

Consensual democracy demands leadership for everyone, a context where all actors are active in the process of political decision making, respecting human rights and freedoms, i.e. the functioning of the legal system. We address the current position of the main political participants in the process and present our viewpoint in relation to the idea for a consensual candidate in a parliamentary state with an authoritative attitude.

In order to provide a solution for this specific issue we analyze the best functioning practices in the neighboring countries. The methodology applied relies mainly on the analysis of the published materials and historical and comparative methods, taking into account the opinion of the authors and analysts in this field.

Professional article
UDC: 321.001.1(4-11)

► THE REX BEYOND THE LEX: PERSONALIZATION OF POLITICS IN POST-SOCIALIST DEMOCRACIES

—

authors: Borjan Gjuzelov / Filip Kondovski

“The greater the power, the more dangerous the abuse.”
Edmund Burke

“...kad poltronisanjem zaliješ njivu, najbolje uspevaju diktatori...”
Rambo Amadeus

INTRODUCTION

Socialism was marked by autocratic rule of the Socialist Party and its charismatic leaders who had complete control over the state resources and a decisive authority in almost every segment of the society. During the 1990's, the post-socialist democracies developed as an alternative to the communist dogma and the former one-party system. While the democratic idealists expected that democratization would change the previous highly centralized system of rule of charismatic leaders with new democratic principles of rule of law and separation of powers, recent developments in several post-socialist countries suggest that politics is still highly personalized and that political leaders still play a vital role.

According to McAllister, personalization of politics is a trend shared by all liberal democracies where politics becomes increasingly personalized and where governments are named after their leader, rather than after the party that holds the office. This is particularly

common for parties and leaders who have won several consecutive elections.¹ As a common democratic phenomenon, personalization of politics undoubtedly can also be found in every post-socialist democracy. However, unlike the Western countries where the consequences of this phenomenon are mostly related to campaign and electoral politics, in Eastern Europe they have damaging effects to the incomplete democratization. The cases of Russia, Hungary and Macedonia are exemplary cases of personalization of politics in the Eastern European context: all three are ruled by a political party, which is recognized through and led by a very powerful leader who enjoys wide public support.

This article will discuss the personalization of politics from two different aspects. The first will look at the reasons behind personalization of politics in these three countries, while the second will discuss its consequences. Through the first aspect we will discuss why the main political leaders in Russia, Hungary and Macedonia are so popular. We believe that this is an outcome of the personalization of politics inherited by the authoritarian socialist past where people were urged to value and obey their strong and uncompromising leaders. In addition, the construction of the personality cult will also be discussed, as a both the reason and consequence of the 'leader oriented' and personalized understanding of politics. As for the second aspect, it discusses the way in which the concentration of political power gained by the high public support affects the democratic settings in society or, more precisely, the principle of separation of powers.

WHY ARE THEY SO POPULAR? THE PERSONALIZATION OF POLITICS AND THE PERSONALITY CULT IN RUSSIA, HUNGARY AND MACEDONIA

Although Russia, Hungary and Macedonia are countries operating in very different wider political contexts, their leaders Vladimir Putin, Viktor Orban and Nikola Gruevski strongly resemble each other. They emerged as an alternative to the previous corrupt leaders and elites who have left behind remarkable public disappointment. Thus, Putin, Orban and Gruevski provided the electorate with a new and original political approach which was widely accepted by the voters.

The current Russian president Vladimir Putin first became president at the end of 1999 and held that position until 2008 when, because of constitutional limitations, he stepped down and left the presidency to Dimitry Medvedev. In the meantime he remained in power as Prime Minister between 2008 and 2012, when he ran for president again and won the presidential elections with a big margin. The current prime minister of Hungary, Viktor Orban and his Fidesz Party, have been in power since 2010, a position he also held from 1998 to 2002. In Macedonia, Nikola Gruevski has been Prime Minister since 2006 and in the meantime his party VMRO-DPMNE has subsequently won several elections.

¹ Ian McAllister, "The Personalization of Politics" in *Oxford Handbook of Political Behaviour*, eds. Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann (Oxford: Oxford University Press, 2007), 571-588.

Table 1: Last Election Results and Approval Rating

	Last elections results		Approval rating 2013	
	Winner rating	Closest opposition rival	Current rating	Closest opposition rival
Vladimir Putin	63.6% ²	17.2%	65% ³ - 53,5 ⁴	10.8% ⁵
Viktor Orban	52.7% ⁶	19.3%	37%-26% ⁷	15-10% ⁸
Nikola Gruevski	38.9% ⁹	32.8%	38 % ¹⁰	15 % ¹¹

As shown in Table 1, although there are notable cross-country differences, all three leaders enjoy high public support and are significantly ahead of their political opponents. The Russian president Vladimir Putin enjoys the highest popularity, while the Macedonian Prime Minister Nikola Gruevski has the most moderate.

As mentioned in the introduction, we believe that one of the common reasons why these three leaders are so highly supported is due to the personalization of politics among the population. One of the ways to assess this phenomenon is to compare the citizens' attitudes to the importance of strong political leaders. Therefore, we compared the results from the European Value Survey in 2008 on the variable 'Having a strong leader who does not have to bother with parliament and elections'. Contrary to our original expectations, citizens from these three countries do not value strong leaders in a similar fashion. Expectedly, the data showed that in Russia (58.5%) and Macedonia (72%) people agree with the statement that a strong leader is fairly good or very good.¹² On the contrary, the evidence for Hungary shows a quite opposite situation where the majority of people (73.3%) believe that having a strong leader is fairly or very bad. From this data we can conclude that in Russia and Macedonia the demand for strong leaders (i.e. personalization of politics) is much higher than in Hungary.

Another interesting similarity is that all three countries share numerous examples of the construction of the personality cult. "The cult of personality arises when an

² State Election Commission [Russia], Elections Results 2012.

³ Mark Adomanis, Vladimir Putin's Approval Rating Has Been Holding Steady For Almost Two Years", *Forbes*, January 2014.

⁴ "Approval rating and political program," Russia Beyond the Headlines.

⁵ Ibid.

⁶ European Election Database. Hungary: Parliamentary Elections 2010.

⁷ "Results of Hungarian Public Opinion Polls from 2010/05 - Ongoing", Török, Gábor.

⁸ Ibid.

⁹ State Election Commission [Macedonia], Election Report - Early Parliamentary Elections 2011.

¹⁰ Анкета на ЦИКП: "Никола Груевски со највисок рејтинг меѓу политичките лидери" ["CRPM survey, Gruevski with highest approval rating among the political leaders"], Makfax, September 2013.

¹¹ Ibid.

¹² European Values Study 1981-2008, Longitudinal Data File. GESIS Data Archive, Cologne, Germany.

individual uses mass media, propaganda or other methods to create an idealized, heroic and, at times, God-like public image, often through unquestioning flattery and praise".¹³ In Russia, the image of Putin appears as a hegemonic person who brings order in the society, controls the oligarchs¹⁴ and, most importantly, is perceived as a leader who is 'resurging' Russia internationally as a key actor in world politics.¹⁵ Orban's image is built around the concept of national unification and his depiction as a guardian against the negative forces of globalization.¹⁶ Similarly, Gruevski is seen as a strong protector of the national identity in the dispute with Greece over the name issue. Briefly, all three appear as decisive, unpromising and hard-working persons who are able to institute order in the problematic post-transition context.

An interesting and rather trivial example in terms of the construction of the cult of the leader is the fact that all three leaders present themselves in public as sportsmen. The first photographs of bare-chested Russian president riding horses, rafting and fishing in a Siberian river appeared on the Kremlin website in the summer of 2007¹⁷ and soon became one of his most widely recognized identification signs. Later on, the collection of photographs where Putin continued to build his public image of a real macho was extended to pictures where he is practicing judo, riding a motorbike and driving a formula racing car.¹⁸ Similarly to Putin, Orban, who used to play football in his youth, also builds his image as an active sportsman: at the age of 43 he was registered as an active football player in a local football club from his native village. As a result, he even featured in the video game *Football Manager 2006*.¹⁹ Nikola Gruevski is also a well known sportsman: in a TV programme aired by the main pro-government broadcaster, he uses his office break to ride a bicycle on the banks of the Vardar. In a "spontaneous" interview which was part of the TV programme he stated that he often plays football, basketball, table-tennis, tennis and handball.²⁰

However, while they all appear as powerful but modest leaders, it looks like their popularity goes along with decreased media freedom and increased political control over it. There are widespread concerns that the Russian state executive directly controls most of the media in the country.²¹ The Freedom House Report for 2013 stated the following: "The already repressive press freedom environment in Russia declined even further and officials have used the country's politicized and corrupt court system to harass the few remaining independent journalists who

¹³ Greg Johnson, "Cult of personality surrounding Obama: bad news for nation", *Knoxnews*, June 2013.

¹⁴ Christopher Read, "Why Putin Is Still so Popular in Russia", *The Atlantic*, July 2013.

¹⁵ Simon Shuster, "The World according to Vladimir Putin", *Time Magazine*, September 2013.

¹⁶ Andras Bozoki, "Occupy the State: The Orban Regime in Hungary", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, (2011) 19:3, 649-663.

¹⁷ Stephen White, Ian McAllister, "The Putin Phenomenon," *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, (2008), 24:4, 604-628.

¹⁸ "Vladimir Putin - Action Man", *The Atlantic*, September 2011.

¹⁹ Patrick Reilly, "Top 10 Footballers Turned Politicians," *Goal.com*, May 2010.

²⁰ "Никола Груевски со велосипед на кеј" ["Nikola Gruevski riding a bicycle on the riverbanks"], TV Sitel.

²¹ Bertelsmann Stiftung, *BTI 2014 - "Russia Country Report"*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014.

dare to criticize widespread abuses by the authorities.”²² In Hungary, the numerous legislative changes have tightened up the government control of the broadcast sector and extended the regulation to print and online media.²³ Lastly, in Macedonia, the government and its media allies are also showing a growing hostility toward the critically inclined media.²⁴ The media ownership is highly concentrated and tied to politics which results in increased political pressure on editors and journalists and widespread self-censorship.²⁵

STRONG LEADERS, CONCENTRATION OF POWER AND DEMOCRATIC CHECKS AND BALANCES

We believe that the high popularity that was discussed previously seriously affects the democratic settings in all three societies. While their popularity has brought them large concentration of political power, it had a negative monopolizing effect on the overall democratic conditions for fair political competition and the functioning of the different institutional branches.

After Putin won the presidential elections in March 2013, he introduced additional restrictions on the media and public assembly freedoms. For instance, the fines for participation in unauthorized protests were increased, while the politically active NGOs financed from abroad must be registered as foreign agents.²⁶ Numerous international reports note that currently, Russia faces a serious lack of an effective system of checks and balance. The functioning of the democratic institutions is hampered by the interference of the state executive in violation of the separation of powers and the rule of law.²⁷

Moreover, Russia faces a huge problem of informal governance, because its political elites tend to sacrifice the rule of law in order to maintain and strengthen their own political power.²⁸

According to Ledeneva, this informal system of governance, known under the name *Sistema*, usually refers to ‘open secrets’ or ‘governance matters not-to-be-named’. It is based on informal, non-transparent and network-based capture of the supposable public and democratic institutions. According to her, the 2012 presidential elections won by Putin with a high margin also demonstrated how strong *Sistema* is and how the personal loyalty and compliance within power networks is more important than loyalty to universal values of rule of law and

²² Freedom House, “Freedom of the Press 2013: Russia,” *Freedom House* (2013).

²³ Freedom House, “Freedom of the Press 2013: Hungary,” *Freedom House* (2013).

²⁴ Freedom House, “Freedom of the Press 2013: Macedonia,” *Freedom House* (2013).

²⁵ Bertelsmann Stiftung, BTI 2014 – “Macedonia Country Report”. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014.

²⁶ Bertelsmann Stiftung, –BTI 2014 “Russia Country Report”. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

democracy.²⁹ Similarly, Viktor Orban and his Fidesz Party have severely weakened the democratic system of checks and balances. Orban's critics argue that his actions aim to eliminate the political opponents and to establish himself as the single and untouchable center of political power. In this respect, the Fidesz Party has already established monopoly of power by taking control of a number of independent agencies and supervisory bodies, which made the state fully captured and centralized.³⁰

Shortly after coming to power, Orban began the construction of a new system to replace the 'turbulent decades' of liberal democracy: he issued a 'declaration of national cooperation', making it obligatory to post it on the walls of all public institutions.³¹ Under this doctrine of national unification, drastic legal changes were made. Numerous new laws and amendments to the old ones were enacted, including the controversial Media Law, also known as the 'law on silence'.³² If any of these new laws proved to be unconstitutional, it was not the law, but the Constitution that had to be changed.³³ Therefore, in 2010 only the Fidesz parliament majority changed the Constitution nine times in a six-month period, while in April 2011 a new Constitution was adopted. The new Constitution introduced some drastic changes and increased the role of religion, traditions and of the so called 'national values'.³⁴ Contrary to the spirit of democracy, the new Constitution was enacted without any consultation with the opposition, or broader societal and parliamentary debate.³⁵

In Macedonia, the official separation of powers is also undermined by the large portion of concentrated political power that VMRO-DPMNE and its leader Nikola Gruevski have. One of the most visible cases of government pressure on the judiciary were the open government attacks on the decisions of the Constitutional Court, which overturned several unconstitutional laws adopted by the majority in parliament. These actions were the reason for publicly expressed concern as to the status of judiciary independence by many international actors including the European Union, OSCE and the U.S. State Department.³⁶

The most evident example of the violation of the principles of separation of power and checks and balances occurred at the end of 2012. The conflict between the coalition led by Gruevski and the major opposition party occurred over the adoption of the 2013 state budget, when opposition members of the parliament used filibustering mechanisms and submitted an excessively high number of draft

²⁹ Alena V. Ledeneva, "Can Russia Modernize?" *Sistema, Power Networks and Informal Governance* (Cambridge University Press, 2013).

³⁰ Andras Bozoki, "The Illusion of Inclusion: Configurations of Populism in Hungary," *EUI Working Paper SPS*, (2012).

³¹ Andras Bozoki, "Occupy the State: The Orban Regime in Hungary," *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, (2011) 19:3, 649-663.

³² Iliina Mangova, "Where Have all the Powers Gone", *Future Challenges*, January, 2014.

³³ *Ibid.*, p. 651.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Bertelsmann Stiftung, BTI 2014 "Hungary Country Report". Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014.

³⁶ Bertelsmann Stiftung, BTI 2012 "Macedonia Country Report". Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2012.

amendments in order to prevent the approval of the new budget. As a result, on 24 December 2012, the opposition parliamentarians were violently expelled out of the Assembly Hall. According to many, including the prominent constitutional expert Skaric, the violent ejection of opposition MPs from the parliament was a clear violation of the Constitution and a clear case of the executive power's crude interference in the legislative branch.³⁷

This brief overview of the much more complex political developments in the three countries aims to describe how the concentration of power has a detrimental effect on the democratic system of checks and balances. The severe restrictions imposed on the media and the freedom of public assembly in Russia, the 'constitutional coup'³⁸ in Hungary and the incidents in the Parliament in Macedonia illustrate some serious deficiencies in these three countries and present good examples of the consequences of centralized political power.

CONCLUSION

This article discusses the personalization of politics in post-socialist democracies from two different, but interconnected aspects. The first aspect looks at the reasons behind the personalization of politics, while the second one discusses its consequences.

As part of the first aspect we discuss some of the similarities behind the high popularity of the three leaders, noting that in Russia and Macedonia the majority of citizens believe that strong and uncompromising leaders are good for the political system. Another common feature in this regard is the fact that in all three countries signs of the personality cult can be identified around the leader, while media freedoms are decreasing. This suggests that the high public support leaders have goes along with increased control of the media and a pragmatically constructed personality cult.

As part of the second aspect, we examine the forms in which accumulated political power as a consequence of the electoral will of the people affects democracy. We focus on the main democratic principle of separation of powers and checks and balances. Hence, we reach the conclusion that the given leader's popularity has been craftily capitalized as unconditional political power, often more powerful than the democratic principles. As a consequence, the rule of law (the Lex) is often diminished and interpreted in accordance to the current political liking of powerful political leaders (the Rex).³⁹

³⁷ Interview with Prof. Dr. Svetomir Skaric, 24 Vesti

³⁸ Andras Bozoki, "Occupy the State: The Orban Regime in Hungary," *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, (2011) 19:3, 659.

³⁹ Biljana Vankovska, "The Procrustean Bed of the State Building in the Republic of Macedonia (1991 - 2011)" in *The Macedonian Question: 20 Years of Political Struggle into European Integration Structures*, eds. Zhidas Daskalovski, and Marija Risteska, (Rangendingen : LIBERTAS – Europäisches Institut GmbH), 17.

Bibliography:

Approval rating and political program, Russia Beyond the Headlines, accessed 17th of February, http://rbth.co.uk/articles/2012/02/27/approval_rating_as_of_feb_24_2012_14941.htm

Анкета на ЦИКП: Никола Груевски со највисок рејтинг меѓу политичките лидери [CRPM survey, Gruevski with highest approval rating among the political leaders], Makfax, September 2013, http://makfax.com.mk/319177/nikola_gruevski_so_najvisok_rejting_megju_politichkite_lider

Interview with Svetimir Skaric, *24 Vesti*, https://www.youtube.com/watch?v=m2xjEjP_U

Никола Груевски со велосипед на кеј [Nikola Gruevski with bicycle on the riverbank], *Site/TV*, accessed 17th of February, <https://www.youtube.com/watch?v=7MMvOt>

Vladimir Putin – Action Man, *The Atlantic*, September 2011. <http://www.theatlantic.com/infocus/2011/09/vladimir-putin-action-man/100147>

Adomanis, Mark, –Vladimir Putin's Approval Rating Has Been Holding Steady For Almost Two Years, *Forbes*, January 2014. Available at: <http://www.forbes.com/sites/markadomanis/2014/01/13/vladimirputins-approval-rating-has-been-holding-steady-for-almost-two-year>

Bertelsmann Stiftung, –BTI 2012 – Macedonia Country Report –. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2012. Bertelsmann Stiftung, – BTI 2014 – Macedonia Country Report–. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014. Bertelsmann Stiftung, –BTI 2014 – Hungary Country Report–. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014. Bertelsmann Stiftung, –BTI 2014 – Russia Country Report–. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2014.

Bozoki, Andras –Occupy the State: The Orban Regime in Hungary, *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 2011 19:3, 649-663

Bozoki, Andras, –The Illusion of Inclusion: Configurations of Populism in Hungary, *EUI Working Paper SPS*, 2012

European Election Database, Hungary: Parliamentary Elections 2010, http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/hungary

European Values Study 1981-2008, Longitudinal Data File. GESIS Data Archive, Cologne, Germany, ZA4804 Data File Version 2.0.0 (2011-12-30) DOI:10.4232/1.11005.

Freedom House, – Freedom of the Press 2013: Hungary, *Freedom House (2013)*. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/hungary#.Uvv7cbSiIC>

Freedom House, – Freedom of the Press 2013: Macedonia, *Freedom House (2013)*. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/macedonia#.Uvv5dbSiIC>

Freedom House, – Freedom of the Press 2013: Russia, *Freedom House (2013)*. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2013/russia#.UwD6Y4U6v>

Johnson, Greg, – Cult of personality surrounding Obama bad news for nation, *Knoxnews*, June 2013. <http://www.knoxnews.com/news/2013/jun/09/greg-johnson-cult-of-personality-surrounding-bad/?print>

Ledeneva, Alena V., "Can Russia Modernise?" *Sistema, Power Networks and Informal Governance*. Cambridge University Press, 2013.

Mangova, Ilina –Where Have all the Powers Gone, *Future Challenges*, January, 2014. <http://futurechallenges.org/local/where-have-all-the-powers-g>

- McAllister Ian, —The Personalization of Politics. In *Oxford Handbook of Political Behaviour*, ed. Russell
- J. Dalton, Hans — Dieter Klingemann Oxford: Oxford University Press, 2007, 571-588.
- Paula Schriefer, — Press Freedom a Loser in Viktor Orban's Winner-Take-All Hungary, *Freedom at Issue*, December 2011. <http://blog.freedomhouse.org/weblog/2011/12/pressfreedom-a-loser-in-viktor-orb%C3%A1ns-winner-take-all-hungary.htm>
- Read, Cristopher — Why Putin Is Still so Popular in Russia, *The Atlantic*, July 2013. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/07/why-putin-is-still-so-popular-in-russia/27803>
- Reilly, Patrick —Top 10 Footballers Turned Politicians, *Goal.com*, May 2010. <http://www.goal.com/en/news/2377/top-10/2010/05/09/1916016/top-10-footballers-turned-politici>
- State Election Commission [Macedonia], *Election Report - Early Parliamentary Elections 2011*, http://www.sec.mk/ppi2011/media/konrezul/izvestaj_konecni_rezultati.p
- State Election Commission [Russia], *Elections Results 2012*, http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=10010003179vrn=100100031793505&region=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=10010001793509&type=2
- Shuster, Simon, —The World according to Vladimir Putin. *Time Magazine*, September 2013. <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2151148,00.htm>
- Török, Gábor — Results of Hungarian Public Opinion Polls - from 2010/05 - Ongoing, <https://docs.google.com/spreadsheet/ccc?key=0AoLnDrKA6fV8dEJvUFRBLUZ3cThkcljMYS05eDcymc#gi>
- Vankovska, Biljana — The Procrustean Bed of the State Building in the Republic of Macedonia (1991-2011) in *The Macedonian Question: 20 Years of Political Struggle into European Integration Structures*, ed. by Zhidas Daskalovski, Marija Risteska, 8-26, Rangendingen: LIBERTAS – Europäisches Institut GmbH, 2012.
- White, Stephen, Ian McAllister, — The Putin Phenomenon, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2008, 24:4, 604-628.

РЕЗИМЕ

Во текстот се дискутира феноменот на персонализирана политика во постсоцијалистичките демократии, каде што политичките лидерите сè уште играат доминантна улога во општеството. Високата популарност на Владимир Путин, Виктор Орбан и Никола Груевски во голема мера се должи на персонализираните сфаќања за политиката во Русија, Унгарија и во Македонија, кои се поткрепени со креирање култ на личност околу лидерите и намалени медиумски слободи. Ваквата популарност, која им овозможува висока и силно концентрирана политичка моќ, има негативно влијание врз демократските процеси и врз принципот на поделба на власта.

► ПОСТМОДЕРНИОТ СВЕТ И ПОТРЕБАТА ОД МОРАЛНОСТ ВО ПОЛИТИЧКОТО ЛИДЕРСТВО

Стручна статија
УДК: 32:316.46]:17

автор: Дејан Донев

ВОВЕД

Од големиот наплив на идеи, можности и разрешници (добри и зли) што ги донесе крајот на 20. и почетокот на 21. век, недвојбено е и кризата на идентитетот на субјектот на дејствувањето. Бидејќи таа е резултат на преоѓањето од модерното во постмодерното доба, нејзините причини треба да се бараат и да се истражуваат во светлото на кризата којашто се случи со прогласувањето на крајот на идеологијата (Даниел Бел), на крајот на историјата (Френсис Фукујама), науката (Џон Хорган) и на самиот свет (Џон Лесли), т.е. со прогласувањето на крајот на периодот во кој ни се чинеше дека „со професионализмот се реши и проблемот на јавната сфера“.¹

Во постмодерната, поради сознанието дека никој не може да има целосна контрола, стана дискутабилно и барањето на модерната – моралниот субјект суверено да ја контролира ситуацијата. Ова оттаму што „постмодерната промена значи недоверба во картезијанското его, како и кршење на претставите за трансценденталниот субјект, кои беа во средиштето на најголемиот дел од европската филозофија, од Рене Декарт наваму“.²

Па така, постмодерниот пристап на моралноста честопати е поврзан со „смртта на етичкото“ бидејќи „човечката реалност е несредена и двосмислена, па моралните одлуки, за разлика

¹ Daniel C. Hallin, *We Keep America on Top of the World: Television Journalism and the Public Sphere*, Routledge, London and New York, 1994, p. 15.

² Eric Matthews, *Twentieth-Century French Philosophy*, Oxford University Press, Oxford, 1996, p. 138.

од апстрактните етички начела, се противречни³. Оттука, субјектот во постмодерната исчезнува, а со него и почитувањето на достоинството на човековата личност, признавањето и третирањето на човекот како највисока цел. Со оглед на фактот што сега веќе нема субјект, повеќе нема ниту прашање, а бидејќи нема прашање, нема ниту одговор, ниту одговорност.

Согласно претходно изложеното, повеќе од јасно е дека постмодерната ги доведе во прашање нормите и етиката, но сепак не се работи толку многу за криза на вредностите, колку што се работи за човекот кој нив не ги следи, т.е. за неговата моралност. Имено, моралниот субјект во повеќето случаи знае да го разликува одговорното од неодговорното, но проблемот се јавува кога мора и да постапи во согласност со тоа разликување. Современиот човек има низа задачи, но ниту со една не се идентификува како целина, како единствено суштество, што би можело да се преведе како: одговорноста и натаму останува во воздух, затоа што таа останува „поврзана со улогата, а не со личноста“⁴, наместо обратно – човекот е одговорен како личност, а не само како носител на одредена улога од мноштвото што ги има. Улогата на поединецот не може да прерасне во неговото Јас.

А проблемите и натаму се евидентираат во сите сфери на дејствување, нивниот број катадневно рапидно расте. Виси сечија опстојба! Се настојува да се даде премостување на проблемот преку нужноста од бришење и жолчно отфрлање на постулатите и тенденциите на постмодерната, едновремено со енормното говорење и дејствување во насока на потрага по алтернативниот модус по прашањето за можната разрешница во однос на натрупаните проблеми од кои зависи човековиот понатамошен опстанок.

ПОСТМОДЕРНАТА И НУЖНОСТА ОД ЕТИЧКОТО ВО (ПОЛИТИЧКОТО) ЛИДЕРСТВО

Но сепак, вистинскиот одговор се чини дека лежи во личното исполнување, кое е акцентиранио како највисока цел што човек може да си ја постави во хиерархијата на вредностите, затоа што поединецот мора да внесе ред со кој ќе се премости неодлучноста и разминувањето меѓу моралот и постапувањето. Со своите постапки тој создава свое (етичко) Јас, односно своја суштина. Би се рекло дека она што моралниот субјект го прави е израз на него самиот и средство за негово определување како личност – развој на автентичноста, разбрана како определување на човечката особеност, или неговото Јас, во смисла на она што човекот го прави, како и негова спремност да ја преземе одговорноста.

Во овој контекст, во прв ред иако го знаеме одговорот, и понатаму сè уште говориме за недостаток или повеќе за несакане или немање храброст да преземеме вистински издржана, на долгорочен план, иницијатива за

³ Zygmunt Bauman, *Postmodern Ethics*, Blackwell, Oxford & Cambridge, 1993, p. 32.

⁴ Zygmunt Bauman, *Postmodern Ethics*, Blackwell, Oxford & Cambridge, 1993, p. 19.

поведување нанापред. Кризата што постои, а од неа и пројавениот страв, ја декласира номенклатурата на современиот свет. Намерно, а некаде и во немоќ, се избегнува, се пропушта можноста за изградба и практично аплицирање на едно ново „морално лидерство“ во сите сфери на живеењето, односно за нужното појавување и препознавање на личност чиј разум ќе се ангажира да се бори за доброто да го победи злото и тоа да стане и остане морален светилник и водилка. Ова е евидентно дури и во општествата со подолга демократија, иако одговорот станува сè појасен: излезот од кризата единствено може и мора да се побара во човековата личност, затоа што личноста е „врв, каде што започнуваат сите патишта на светот“⁵. Сето останато, најчесто како плод на лошиот политички дискурс, продуцира лоша животна реалност, некавалитетни услови на човековата опстојба!⁶

Бидејќи натрупаните проблеми се најчесто збир од лоши политички решенија, доколку се тргне од овие позиции, јасно е инсистирањето на нужно разгледување и поставување на лидерството (особено во политиката) низ призмата и на основите на етиката и моралот, особено моралноста и нејзината фокусираност кон правичноста и исправното, а не само етички доброто.⁷ Бидејќи лидерството, т.е. вршењето на социјална власт (а многу често и економска и политичка) е фундаментално морален потфат чија морална димензија, се признава тоа формално или не, е неизбежна, во традиционалните општества иднината е однапред речиси позната бидејќи функцијата на оној што е предводник и она што тој треба да го прави е предодредено од начинот на кој работите секогаш се одвивале. Но во современите општества, во политичка смисла, тоа се менува и токму во тоа е самата суштина на лидерската функција – да ги менува работите, да го води народот, следбениците во правец на своите идеи за тоа какви би требало да бидат работите.

Во еден ваков политички дискурс, за морално освестен лидер (но и следбеник) е оној кој знае дека она што го придвижува народот, следбениците, се наоѓа во значењето на работите, а не во самите работи, со што вистинското оружје не е оружјето на позицијата, моќта или авторитетот. Неговата задача е да им помогне на луѓето да мислат добро и да дејствуваат добро во однос на себеси и за она што го прават, со што би дал позитивен придонес за човечкото општество.

Бидејќи во лидерството, особено политичкото, неизбежна е моралната димензија, ефикасни лидери се оние кои се способни да се ангажираат со другите во изградба, пример и конструктивен напор. И додека лидерството не мора да биде врамено со моралноста и етичноста, чувството на морална

⁵ Emmanuel Mounier, *Oseba in dejanje*, Društvo 2000, Ljubljana, 1990, str. 9.

⁶ Познато е Аристотеловото поимање на ОИКОС, каде што политиката е еден од четирите поставени столба на кои се одржува концептот на заедничко живеење.

⁷ „... Аристотеловото тежнение да постигне темелна поврзаност помеѓу етичкиот, економскиот и политичкиот сегмент во животот на хеленскиот човек“ е токму она што го инаугурира во „првиот филозоф којшто релацијата меѓу идејата на правдата и идејата за еквиваленцијата систематски ги вообличи.“ (Подетално види кај Željko Kaluđerović, *Helensko poimanje pravde*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci & Novi Sad, 2010, str. 21.)

солидарност е во самото срце⁸ на успешното преземање на секоја активност во политиката. Моралноста која трага по правичноста е од клучно значење затоа што во сè посложениот плуралистичен свет на денешницата особено е тешко индивидуата да може да го препознае „моралниот центар“, а колективната активност да го исполни целосното значење на смислата на „моралната солидарност“ – позицијата на моќ носи комплицирани одговорности!

Повеќе не се работи за херои без хероизам, за лидери со вистински препораки и акредитиви, за етаблирана елита, туку за обични луѓе со посебни мотиви и животни настојувања, чии лидерски стилови се поразлични од сите досегашни, бидејќи со демографските промени се создава побарување за нова група лидери кои бараат моќ, но само за да ја дисперзираат (демократски, партиципативен стил на лидерство), а не за да ја задржат за себе – делење на моќта, т.е. недоминација со неа. Исто така, се работи за луѓе кои имаат способност за користење на сопствените вредности, не за да се потврдат апсолутите, туку и за да се совпаднаат амбигвитетите – вистинското прашање е поважно од вистинскиот одговор на погрешно прашање. Тоа се лидери кои развиваат капацитет на понизност и скромност, вложувајќи во потребите на другите (servant leadership) – социјалниот амалгам кој ги врзува луѓето во заедницата.

Со други зборови, согласно убедувањето на Мартин Лутер Кинг, големиот лидер на моралниот интегритет и храброст во политичкиот контекст, со визија да води по етичкиот пат, кој повикува на акција со јазикот што ја ангажира заедницата и, конечно, нацијата, е оној кој себеси си ги поставува следниве дилеми:

- Страхливоста го поставува прашањето – дали е безбедно?
- Корисноста го поставува прашањето – дали е политички потребно?
- Суетата го поставува прашањето – дали е популарно?

Но, совеста го поставува прашањето – дали е правилно?

И, тогаш доаѓа време, кога некој мора да заземе позиција којашто не е ниту безбедна, ниту политичка, ниту популарна. Но, некој мора да ја заземе, бидејќи тоа е правилно.

Се говори за доработката на концептот „морално водство (лидерство)“, преку кој би се надминал јазот помеѓу моралната цел и моралните можности, проблем создаден најмногу поради отуѓувањето на духовноста од секојдневниот, граѓанскиот живот. Се работи за една неизвесност која потекнува од традицијата, но и од просветлениот современ секуларен плурализам кој го привилегира рационалниот дискурс како оружје на јавниот морал. Ова особено е изразено во земји кои се со одреден облик на „приватизирана моралност“

⁸ Joanne B. Culla, *Ethics: The Heart of Leadership*, Praeger, Westport, CT., 1998.

и цивилизациски неоправдан примат,⁹ додека останатиот дел од светот се обидува демократски да се еманципира и да се доразвие во трката со времето кое на површина сè почесто ги исфрла човечките „валкани алишта“ во однос на неговите досегашни лоши дејствени решенија.

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК...

А времето неповратно минува, додека шансите се сè помали. Дали човекот овојпат ќе успее да ја победи моралната болест, одново да го осмисли сценариото на заедничко живеење и да го постави во насока на морално издржан политичкиот ракурс, пред сè ќе зависи од развојот на новото морално (политичко) лидерство, од негувањето и правилното насочување во развојот на новите морални лидери. Ова е нов моментум во историјата на човештвото, под силен притисок на суштественоста во човековата опстојба, особено за оние кои доаѓаат!¹⁰

Иако сè уште не знаеме многу за овие нови лидери кои допрва „се раѓаат“, особено на политичката сцена и живот, сепак искусно доволно знаеме за променетата улога на етиката во јавниот живот, за воведувањето на моралниот компас како единствен можен пристап за создавање морална солидарност без која не е можен моралниот дијалог. Со други зборови, „колку и како добро опстојувате во ерата на глобализацијата, ако воопшто достоинствено опстојувате, ќе зависи од тоа каков етички одговор даваме на идејата дека живееме заедно во еден свет. За богатите нации кои не заземаат глобален етички став, веќе одамна е јасно дека се морално погрешни. И сега, на долг рок, постои опасност по нивната безбедност¹¹, а со тоа и нарушување на концептот и практиката на светскиот мир и безбедност за сите.

Затоа, повторното свртување кон разумот¹², во лидерството, особено во политичката сфера, со претпоставените квалитети на толеранција и почитување, без насилство над интелектуалната и духовната слобода на индивидуата и групата е вистинскиот етички фундиран диспозитив на фактот што живееме заедно и на идејата дека само така можеме да живееме во еден свет. Доволен доказ за тоа е поставувањето на „етичката зграда“ на човековото дејствување, која значи дека моралниот субјект не е осамена индивидуа, туку тој е личност која станува таква во личниот однос кон другиот човек, во заедничкото живеење! Оттука треба да се тргне во ова постмодерно доба, во

⁹ како што е тоа американската нација. Колку за илустрација, нацијата која е заснована на принципите на универзална правда и човечка слобода, денес, во вакви услови, сè повеќе ја рефлектира визијата на национален интерес, проектирајќи ја аурата на самоинтересна хегемонија, а со тоа предизвикувајќи го и поимот на апсолутен државен суверенитет, наместо да ги разгледува своите етички должности во однос на другите земји (Подетално види кај Peter Singer, *One world: The ethics of globalization*, Yale University Press, New Haven, Conn, London, 2002.)

¹⁰ Hans Jonas, *Princip odgovornosti*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990.

¹¹ Peter Singer, *One world: The ethics of globalization*, Yale University Press, New Haven, Conn, London, 2002.

¹² И додека кај Платон разумот е дефиниран како највисоко добро, а кај Декарт како одлика на човечката субјективност преку која е можно да се дефинира човекот, своето полноправно значење и важност разумот го добива кај Хегел и Лок, како темел на човековата слобода и пат на моралната вистина, кај Кант.

кое доколку сакаме да опстојуваме и натаму, нужно е моралното (политичко) лидерство.

Библиографија:

- Bauman, Zygmunt. *Postmodern Ethics*. Oxford & Cambridge: Blackwell, 1993.
- Cuilla, Joanne B. *Ethics: The Heart of Leadership*. Westport, CT: Praeger, 1998.
- Hallin, Daniel C. *We Keep America on Top of the World: Television Journalism and the Public Sphere*. London and New York: Routledge, 1994.
- Jonas, Hans. *Princip odgovornosti*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1990.
- Kaluderović, Željko. *Helensko poimanje pravde*. Sremski Karlovci & Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2010.
- Matthews, Eric. *Twentieth-Century French Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Mounier, Emmanuel. *Oseba in dejanje*. Ljubljana: Društvo 2000, 1990.
- Singer, Peter: *One world: The ethics of globalization*. New Haven, Conn, London: Yale University Press, 2002.

ABSTRACT

Today, when we extensively talk about the alternative modes regarding the question of the possible outcome in terms of accrued problems on which human survival depends, first of all, we speak, although more covertly and little bit shyly, of the lack of a truly viable long-term (political) initiative for progress and of the necessity to identify individuals whose minds would be engaged in the fight against evil, thus becoming and remaining a moral beacon and a guiding light. This unequivocally means that there is a need for reviewing and re-setting of political leadership through the prism and on the fundamentals of ethics and morality -- especially morality and its focus on fairness and righteousness.

It is all about finishing the concept of "moral leadership" required for overcoming the gap between the moral aim and moral capabilities as a problem created largely because of the alienation of everyday spirituality, civic life, an uncertainty that stems from tradition and the modern enlightened secular pluralism that privileges rational discourse as a weapon of public morality, especially pronounced in countries with some form of "privatized morality" and civilizational misplaced primacy, as is the American nation.

Although we still do not know much about these new leaders who are yet to be "born" (especially in the political arena), we know enough from experience about the changed role of ethics in public life, about the introduction of a moral compass as the only possible approach to creating moral solidarity without which the moral dialogue is impossible, i.e. it is not possible to give an ethically founded response to the fact that we live together and to the idea that this is the only way according to which we can live in one world.

Стручна статија
УДК: 321:323.2(497)

► СТАВОВИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ КОН СИСТЕМОТ НА ВЛАДЕЕЊЕ ВО БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ

автори: Антоанела Петковска / Константин Миноски

ВОВЕД

Трудот се темели на резултати од последниот бран на истражувањето насловено *Европско истражување на вредности* (реализирано во 2008 година)¹, во кое се содржани теми (постулирани и дизајнирани во воедначен и стандардизиран прашалник за сите учесници во Проектот) од областа на: односот кон животот воопшто, општата доверба кон луѓе и одделни општествени групи, некои животни практики, семејните вредности и бракот, религијата, политиката и граѓанските вредности и др. Методологијата на истражувањето и примерокот (се движи од 1.500 до 2.000 испитаници) се исто така стандардизирани за сите земји-учеснички. Анализите соопштени во овој труд конкретно се однесуваат на компаративното согледување на ставовите на граѓаните кон системот на владеење во еднаесет балкански држави: Македонија,

¹ Филозофскиот факултет – Скопје (Институт за социологија и Институт за психологија) при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ на покана на Факултетот за општествени науки, Универзитет во Тилбург, Холандија, во 2006 година се придружи на меѓународното, лонгитудинално истражување *Европско истражување на вредности* (*European Values Study*), кое се повторува на секои девет години, почнувајќи од 1981 година. Следниот бран на истражување ќе биде реализиран во 2017 година (Види: Петковска, Поповски, Јованоски, 2010:225-259). Членовите на тимот на Проектот од Филозофскиот факултет се проф. д-р Антоанела Петковска, проф. д-р Михајло Поповски, проф. д-р Ило Трајковски, проф. д-р Константин Миноски и доц. д-р Александар Јованоски од Правниот факултет на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола. Како подготовка за следниот бран на ова значајно меѓународно истражување, истиот проект тим, во кој е од неодамна вклучена и м-р Марија Димитровска – докторанд на Филозофскиот факултет – Скопје, работи на истражувачки проект финансиран од Министерството за образование и наука на Република Македонија, насловен *Истражување на европските вредности кај граѓаните на Република Македонија*. Овој национален проект е адаптирана верзија на *Европското истражување на вредности* (*European Values Study*) и ги следи социо-културните специфики на македонското општество, но овозможува и компарација со резултатите добиени од EVS.

Хрватска, Словенија, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Романија, Албанија, Бугарија, Грција и Косово.

Со оглед на драстичните и неретко шокантни транзициски промени на кои беа изложени повеќето балкански држави (со исклучок на Грција, која во својата поблиска историја беше изложена на друг тип транзиција, имено онаа од воена диктатура кон демократија), кои започнаа со паѓањето на берлинскиот ѕид, односно со преоѓањето од социјализам кон капитализам, а кои сè уште се одвиваат, сметаме дека е значајно да се реализира споредбена анализа на ставовите на граѓаните за развојот на демократските и развојните капацитети на општествата од земјите кои се погоре споменати.

Имено, во овој контекст, целите на нашето истражување се однесуваат на идентификацијата на ставовите на учесниците во истражувањето преку одговорите на неколку прашања поврзани со нивните ставови за: задоволството од начинот на кој се развива демократијата во нивните држави, процената на различни форми на системите на владеење, ставовите за соодветниот начин на владеење во нивната држава, целите кон кои треба да се стремат државите, начинот на кој треба да се одвиваат евентуалните промени или методите за развој на општествата кои се предмет на испитувањето. Со оглед на тоа што наведените балкански држави се во различен степен интегрирани во Европската Унија, од особено значење е да се согледа дали испитуваните аспекти на ставовите на граѓаните од овие земји се поврзани со степенот на нивната интегрираност во Европската Унија. Претпоставуваме дека ставовите на граѓаните кон системот на владеење би требало да варираат согласно со степенот на интегрираноста на нивната земја во Европската Унија.

Нашите теориски парадигми се темелат на некои согледувања за односот меѓу развојот на демократијата и транзициските процеси елаборирани во трудот на Хуан Линц и Алфред Степан (види: Linc i Stepan, 1998) во кои се вклучени различните и, во општествените науки, легитимно прифатени стојалишта за концептот на демократијата, како и темелните анализи на диференцираните состојби и историски наследени традиции преку кои тие општества ја доживеале својата трансформација од еден во друг општествен систем, при што не е занемарена улогата на меѓународните фактори. Во дискурсот можат да се препознаат и ставовите на Пјотр Штомка (види: Sztompka, 2003) за феноменот кој тој го нарекува „културна траума“. Во оваа синтагма исто така се елаборирани сите последици што настануваат при одделни, помалку или повеќе брутални, трансформации на социо-културни системи, придружени од значајни промени и дисторзии на вредносните системи.

Се разбира, делот на трудот кој се однесува на Република Македонија, особено во однос на епистемолошкиот пристап, користи и вклучува дел од анализите (повеќето од нив се објавени) чии автори се сите членови на тимот на проектот *Европско истражување на вредности* (вклучувајќи ги и авторите на овој труд). Во таа смисла, релевантни се текстовите посветени на ставовите кон довербата, политичките преференции, граѓанските вредности, религиските верувања и

практики, социјалната дистанца и други аспекти на социо-културниот живот на учесниците во истражувањето.²

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Анализите ги започнуваме со одговорите на прашањето: „Колку се интересирате за политика?“ Испитаниците имаа можност да изберат еден од понудените одговори: 4 – многу се интересирам, 3 – делумно се интересирам, 2 – малку се интересирам, 1 – воопшто не се интересирам.

Табела 1. Балкански држави * Колку се интересирате за политиката?

Балкански држави	N	Mean	Std. Deviation
Албанија	1503	2,0259	,94453
Босна и Херцеговина	1501	2,2272	,93507
Бугарија	1489	2,4016	,91060
Хрватска	1516	2,0580	,91950
Грција	1492	2,4524	1,00222
Црна Гора	1493	1,9290	,86737
Романија	1466	2,0914	,89738
Србија	1502	2,1418	,94794
Словенија	1362	2,2614	,88541
Македонија	1484	2,3989	,97640
Косово	1585	2,5003	,83947
Вкупно	16393	2,2271	,93959

За да ги споредиме одговорите на испитаниците од сите балкански држави во однос на ова прашање, ќе се послужиме со еднофакторска анализа на варијанса.³ Средната вредност на вкупните одговори изнесува $M = 2,2271$. Согласно, најмал интерес за политиката покажуваат испитаниците од Црна Гора ($M = 1,9290$), најголем – испитаниците од Косово ($M = 2,5003$), додека аритметичката средина на одговорите на македонските испитаници изнесува $M = 2,3989$. Покрај тоа што разликите на средните вредности на одговорите на испитаниците од истражуваните балкански држави се статистички значајни $F(10, 16382) = 65,890$, $p < 0,01$, ета квадратот ($\text{Eta squared} = 0,039$) укажува дека

² Статистичките податоци за Република Македонија, како и за другите балкански земји на кои се однесува ова компаративно проучување и анализите вклучени во него се користени од официјалната база на податоци на *European Values Study* (www.europeanvaluesstudy.eu).

³ Анализата ги содржи тестовите на хомогеност на варијансите (Levene Statistic), робустните тестови за еднаквост на аритметичките средини (Welch and Brown-Forsythe) и постхок тестот – Games-Howell, кој се користи во случаи кога варијансите се статистички значајни (види во Tabachnik, Fidell, 2007).

станува збор за мали разлики. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Хоувел (Games-Howell) покажуваат дека средните вредности на одговорите на испитаниците од Македонија ($M = 2,3989$) статистички значајно ($p < 0,01$) се разликуваат од одговорите на испитаниците на Хрватска, Црна Гора, Романија, Србија, но и со Словенија ($p < 0,05$). Разликата на средните вредности на одговорите на испитаниците од Македонија ($M = 2,3989$), Бугарија ($M = 2,4016$), Грција ($M = 2,4524$) и Косово ($M = 2,5003$) не е статистички значајна ($p > 0,05$).

Се поставува прашањето дали интересот на испитаниците за политиката се разликува согласно интегрираноста на нивната држава во ЕУ? За таа цел, податоците се реструктурирани во 3 групи: 1. држави што не членуваат во ЕУ (Албанија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Србија, Косово); 2. држави што имаат кандидатски статус (Хрватска, која тој статус го имала во времето на реализацијата на истражувањето, и Македонија) и држави-членки во ЕУ (Грција, Романија, Бугарија и Словенија).

Табела 2. ЕУ статус * Колку се интересирате за политиката?

ЕУ статус	N	Mean	Std. Deviation
не е член на ЕУ	7584	2,1688	,92840
член на ЕУ	5809	2,3035	,93651
кандидат за ЕУ	3000	2,2267	,96312
Вкупно	16393	2,2271	,93959

Резултатите покажуваат дека најголема средна вредност имаат одговорите на испитаниците што потекнуваат од државите-членки на ЕУ ($M = 2,3035$), помала е средната вредност на испитаниците од државите што имаат кандидатски статус ($M = 2,2267$), а најмала е кај оние од државите што не се членки на ЕУ ($M = 2,1688$). Разликите на средните вредности на одговорите од испитаниците се статистички значајни $F(2, 16390) = 33,948$, $p < 0,01$, а еџа квадратот ($F_{eta\ squared} = 0,004$) укажува дека станува збор за мали разлики. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Хоувел (Games-Howell) покажуваат дека средната вредност на одговорите на испитаниците од државите-членки на ЕУ ($M = 2,3035$) значајно се разликува од средната вредност на одговорите од испитаниците во државите со кандидатски статус во ЕУ ($M = 2,2267$) $p = 0,01$, и од оние на испитаниците од државите што не се членки на ЕУ ($M = 2,1688$) $p < 0,01$.

Анализите ги продолжуваме со следното прашање, кое го поттикна нашиот интерес, а тоа е односот кон концептите на слободата и еднаквоста. Прашањето беше формулирано на следниов начин: „Кое од следниве две тврдења е најблиско до вашето мислење?“ А: Сметам дека и слободата и еднаквоста се важни. Но, кога би требало да се одлучам за едното или за другото, слободата би ја сметал за поважна, затоа што во слобода секој може да живее и да се развива без пречки. Б: Сметам дека и слободата и еднаквоста се важни. Но,

ако треба да одберам една од нив, би ја сметал еднаквоста за поважна, во тој случај никој не би бил потчинет и не би биле толку значајни класните разлики. Испитаниците можеа да се согласат со тврдењето А, да се согласат со тврдењето Б, и да не се согласат ниту со тврдењето А, ниту со тврдењето Б.

Испитаниците од сите балкански држави, со исклучок на Хрватска, поголема важност ѝ даваат на слободата отколку на еднаквоста – 58,9%. Најголем процент од испитаниците што ѝ даваат поголема важност на слободата отколку на еднаквоста се од Косово – 65%, потоа од Македонија 64%, Црна Гора – 63,1%, Босна и Херцеговина 62,5%, итн., а најмал е процентот во Хрватска – 47,5% и во Грција – 53,2%. Единствено испитаниците од Хрватска за нијанса поголема важност ѝ даваат на еднаквоста отколку на слободата – 48%, што е и највисок процент воопшто. Следуваат одговорите на испитаниците од Грција, со 45%, и на оние од Србија со 41%. Резултатите од хи-квадрат тестот покажуваат дека постојат статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците $\chi^2 (20, N = 15656) = 463,726; p < 0,01$, но согласно со Cramer's $V = 0,12$ тие разлики се многу мали.

Табела 3. Балкански држави * Слобода и еднаквост

Балкански држави		Слобода и еднаквост			Вкупно
		слободата поважна од еднаквоста	еднаквоста поважна од слободата	ниту едното ниту другото	
Албанија	Број	834	509	84	1.427
	% во балкански држави	58,4%	35,7%	5,9%	100,0%
Босна и Херцеговина	Број	886	484	47	1.417
	% во балкански држави	62,5%	34,2%	3,3%	100,0%
Бугарија	Број	856	506	43	1.405
	% во балкански држави	60,9%	36,0%	3,1%	100,0%
Хрватска	Број	695	702	65	1.462
	% во балкански држави	47,5%	48,0%	4,4%	100,0%
Грција	Број	778	658	27	1.463
	% во балкански држави	53,2%	45,0%	1,8%	100,0%
Црна Гора	Број	917	392	144	1.453
	% во балкански држави	63,1%	27,0%	9,9%	100,0%
Романија	Број	847	495	37	1.379
	% во балкански држави	61,4%	35,9%	2,7%	100,0%

Србија	Број	784	597	57	1.438
	% во балкански држави	54,5%	41,5%	4,0%	100,0%
Словенија	Број	771	529	29	1.329
	% во балкански држави	58,0%	39,8%	2,2%	100,0%
Македонија	Број	852	379	101	1.332
	% во балкански држави	64,0%	28,5%	7,6%	100,0%
Косово	Број	1008	520	23	1.551
	% во балкански држави	65,0%	33,5%	1,5%	100,0%
Вкупно	Број	9.228	5.771	657	15.656
	% во балкански држави	58,9%	36,9%	4,2%	100,0%

Анализите укажуваат и на мали разлики во однос на одговорите, согласно степенот на интеграцијата во ЕУ на граѓаните од одделните балкански земји. Така, во однос на ова прашање, најголем процент на испитаници – 60,8%, што ѝ даваат поголема важност на слободата отколку на еднаквоста се од државите што не се членки на ЕУ, потоа 58,3% се испитаници од држави што се членки на ЕУ и на крајот, 55,4% се испитаници од држави што имаат кандидатски статус. Сепак, и во овој случај, резултатите покажуваат дека разликите помеѓу наведените проценти, иако се статистички значајни, тие сепак се многу мали: $\chi^2 (4, N = 15656) = 103,527$; $p < 0,01$, Cramer's $V = 0,058$.

Табела 4. ЕУ статус * Слобода и еднаквост, вкрстување

ЕУ статус		Слобода и еднаквост			Вкупно
		слободата поважна од еднаквоста	еднаквоста поважна од слободата	ниту едното ниту другото	
не е член на ЕУ	Број	4.429	2.502	355	7.286
	% во ЕУ статус	60,8%	34,3%	4,9%	100,0%
член на ЕУ	Број	3.252	2.188	136	5.576
	% во ЕУ статус	58,3%	39,2%	2,4%	100,0%
кандидат за ЕУ	Број	1547	1081	166	2.794
	% во ЕУ статус	55,4%	38,7%	5,9%	100,0%
Вкупно	Број	9.228	5.771	657	15.656
	% во ЕУ статус	58,9%	36,9%	4,2%	100,0%

Во продолжението, ќе ги претставиме резултатите што се добиени од анализите на прашањето поврзано со политичката ориентација на испитаниците од балканските држави. Испитаниците беа замолен да одговорат на следново прашање: „Кога се расправа за политика, луѓето говорат за „лева“ или за „десна“ политичка ориентација. Каде, генерално, би ги сместиле вашите гледишта на оваа скала?“ Скалата на којашто испитаниците одговорија се движи од 1 за лева политичка ориентација до 10 за десна политичка ориентација.

Табела 5. Балкански држави * Политичка ориентација: лево – десно

Балкански држави	Mean	N	Std. Deviation
Албанија	5,06	1.163	2,821
Босна и Херцеговина	5,27	1.025	2,170
Бугарија	5,25	987	2,498
Хрватска	5,20	1.215	2,283
Грција	5,46	1.208	2,240
Црна Гора	5,08	803	2,483
Романија	5,78	895	2,225
Србија	5,54	1.020	2,185
Словенија	5,01	1.009	2,002
Македонија	6,17	1.006	2,963
Косово	5,93	662	2,434
Вкупно	5,41	10.993	2,432

Резултатите покажуваат дека средната вредност на одговорите на испитаниците од сите балкански држави е $M = 5,41$. Воочлива е позиционираноста на одговорите околу средината. Најмала средна вредност, $M = 5,01$, имаат одговорите на испитаниците од Словенија, потоа од Албанија ($M = 5,06$) и од Црна Гора ($M = 5,08$). Највисока средна вредност имаат одговорите на испитаниците од Македонија ($M = 6,17$), а малку е помала средната вредност на одговорите на испитаниците од Косово ($M = 5,93$). Поголеми средни вредности од вкупната средна вредност имаат и одговорите на испитаниците од Романија ($M = 5,78$), од Србија ($M = 5,54$) и на Грција ($M = 5,46$).

Разликите во средните вредности на одговорите од испитаниците се статистички значајни $F(10, 10982) = 24,178$, $p < 0,01$, но ета квадратот ($\text{Eta squared} = 0,022$) укажува дека станува збор за многу мали разлики. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Хоувел (Games-Howell) покажуваат дека средната вредност на одговорите на испитаниците од Македонија ($M = 6,17$), статистички значајно се разликува од средните вредности на Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Хрватска, Грција, Црна Гора, Србија, Словенија ($p < 0,01$) и со Романија ($p < 0,05$), додека разликата со одговорите на испитаниците од Косово статистички не е значајна ($p > 0,05$).

Табела 6. ЕУ статус * политичка ориентација: лево – десно

ЕУ статус	Mean	N	Std. Deviation
не е член на ЕУ	5,34	4.673	2,457
член на ЕУ	5,37	4.099	2,263
кандидат за ЕУ	5,64	2.221	2,657
Вкупно	5,41	10.993	2,432

Уште помали се разликите меѓу средните вредности на одговорите на испитаниците во однос на политичката ориентација групирани според степенот на интеграција на државите во ЕУ. Средната вредност на одговорите на испитаниците од државите што имаат кандидатски статус за влез во ЕУ ($M = 5,64$) е најголема, помала е средната вредност на одговорите на испитаниците од членки на ЕУ ($M = 5,37$), а најмала е на испитаниците од државите што не се членки на ЕУ. Резултатите од анализата на варијансата покажуваат дека постои статистички значајна разлика меѓу овие вредности $F(2, 10990) = 12,802$, $p < 0,01$, но ета квадратот ($\text{Eta squared} = 0,002$) укажува дека станува збор за многу мали разлики. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Ховел (Games-Howell) покажуваат дека само средната вредност од одговорите на испитаниците од државите што имаат кандидатски статус за влез во ЕУ ($M = 5,64$), статистички значајно се разликува од средните вредности од одговорите на испитаниците од земјите-членки на ЕУ и на оние што не се членки на ЕУ ($p < 0,01$), додека разликите на средните вредности на одговорите на испитаниците од членките на ЕУ и на оние што не се членки на ЕУ статистички не е значајна ($p > 0,05$).

Следните анализи се однесуваат на три става во однос на општеството во кое живеат испитаниците: „1. начинот на кој во целина е организирано нашето општество мора радикално да се смени со револуција; 2. нашето општество мора постепено да се менува со реформи и 3. нашето сегашно општество мора смело да се брани од сите промени“. Испитаниците имаат можност да изберат еден од овие три става кој најдобро го опишува нивното гледиште.

Табела 7. Балкански држави * Ставови за промени во општеството

Балкански држави		Ставови за општеството			Вкупно
		радикално да се смени со револуција	постепено да се смени со реформи	да се брани од промени	
Албанија	Број	263	1001	83	1.347
	% во балкански држави	19,5%	74,3%	6,2%	100,0%
Босна и Херцеговина	Број	466	825	81	1.372
	% во балкански држави	34,0%	60,1%	5,9%	100,0%

Бугарија	Број	203	1100	50	1.353
	% во балкански држави	15,0%	81,3%	3,7%	100,0%
Хрватска	Број	251	1078	72	1.401
	% во балкански држави	17,9%	76,9%	5,1%	100,0%
Грција	Број	205	946	279	1.430
	% во балкански држави	14,3%	66,2%	19,5%	100,0%
Црна Гора	Број	275	981	87	1.343
	% во балкански држави	20,5%	73,0%	6,5%	100,0%
Романија	Број	129	1066	104	1.299
	% во балкански држави	9,9%	82,1%	8,0%	100,0%
Србија	Број	253	1024	121	1.398
	% во балкански држави	18,1%	73,2%	8,7%	100,0%
Словенија	Број	174	983	119	1.276
	% во балкански држави	13,6%	77,0%	9,3%	100,0%
Македонија	Број	185	1074	105	1.364
	% во балкански држави	13,6%	78,7%	7,7%	100,0%
Косово	Број	188	1188	98	1.474
	% во балкански држави	12,8%	80,6%	6,6%	100,0%
Вкупно	Број	2.592	11.266	1.199	15.057
	% во балкански држави	17,2%	74,8%	8,0%	100,0%

Добиените резултати покажуваат дека најголем процент од испитаниците од балканските држави, 74,8% сметаат дека нивните општества треба постепено да се менуваат со реформи, додека 17,2% од нив сметаат дека општествата треба радикално да се променат со револуција. Мал е процентот на испитаниците што одговориле дека нивните општества треба да се бранат од сите промени – 8,0%. Најголем процент на испитаниците што одговориле дека нивното општество треба постепено да се менува со реформи се од Романија, 82,1%. Следуваат одговорите на испитаниците од Бугарија (81,3%), од Косово (80,6%), Македонија (78,7%), Словенија (77%) итн., додека најмал е процентот на одговорите на испитаниците од Босна и Херцеговина (60,1%) и на Грција (66,2%). Од друга страна, пак, 34% од испитаниците од Босна и Херцеговина сметаат дека нивното општество треба радикално да се менува.

Овој процент е 20,5% кај испитаниците од Црна Гора, 19,5% од Албанија, 18,1% од Србија, 17,9% кај испитаниците од Хрватска. Најмал е процентот на испитаниците од Романија што се поддржувачи на револуционерни промени. Интересно е да се забележи дека 19,5% од испитаниците од Грција одговориле дека нивното општество треба да го бранат од секакви промени, што значајно отскокнува од одговорите на испитаниците од другите држави. Резултатите од хи-квадрат тестот покажуваат дека разликите во процентите на одговорите на испитаниците статистички се значајни $\chi^2 (20, N = 15057) = 715,816; p < 0,01$, но сепак станува збор за мали разлики (Cramer's $V = 0,154$).

Табела 8. ЕУ статус * Ставови за промени во општеството

ЕУ статус		Ставови за општеството			Вкупно
		радикално да се смени со револуција	постепено да се смени со реформи	да се брани од промени	
не е член на ЕУ	Број	1.445	5.019	470	6.934
	% во ЕУ статус	20,8%	72,4%	6,8%	100,0%
член на ЕУ	Број	711	4.095	552	5.358
	% во ЕУ статус	13,3%	76,4%	10,3%	100,0%
кандидат за ЕУ	Број	436	2152	177	2.765
	% во ЕУ статус	15,8%	77,8%	6,4%	100,0%
Вкупно	Број	2.592	11.266	1.199	15.057
	% во ЕУ статус	17,2%	74,8%	8,0%	100,0%

Анализите на резултатите што се однесуваат на ставовите за промените на општеството, согласно степенот на интеграција на државите на испитаниците, покажуваат уште помали разлики, особено во однос на ставот за постепено менување на општеството со реформи. Најголем процент, 77,8% од испитаниците што припаѓаат на државите кои имаат кандидатски статус за членство во ЕУ одговориле дека нивните општества треба да се менуваат со реформи, а незначително помал е процентот на испитаниците што припаѓаат на државите-членки на ЕУ, и 72,4% на испитаниците што припаѓаат на држави што не се членки на ЕУ. Малку поголеми се разликите во одговорите во однос на прашањата поврзани со потребата од радикална промена на општеството со револуција: 20% од испитаниците од државите што не се членки на ЕУ се за вакви промени, 15,8% од испитаниците од државите со кандидатски статус и 13,3% од испитаниците од државите-членки на ЕУ. Меѓутоа, уште еднаш ќе нагласиме дека иако станува збор за статистички значајни разлики ($\chi^2 (4, N = 15057) = 172,933; p < 0,01$), тие се многу мали (Cramer's $V = 0,076$).

Во продолжение ќе ги анализираме одговорите на прашањето поврзано со целите кон кои треба да се стремат балканските држави кои се предмет на ова истражување во наредните десет години. Испитаниците имаа можност да направат два избора од следниве ставови за кои сметаат дека се најважни: „1. одржување на поредокот во земјата; 2. давање можност на луѓето повеќе да учествуваат во донесувањето важни одлуки од страна на Владата; 3. борба против зголемување на цените и 4. заштита на слободата на говорот“.

Табела 9. Балкански држави * Најважни цели на државата

Балкански држави		Најважни цели на државата				Вкупно
		одржување на поредокот во земјата	учество во носење важни одлуки	борба против зголемување на цените	заштита на слободата на говор	
Албанија	Број	534	311	568	108	1.521
	% во балк. држави	35,1%	20,4%	37,3%	7,1%	100,0%
Босна и Херцеговина	Број	753	282	431	35	1.501
	% во балк. држави	50,2%	18,8%	28,7%	2,3%	100,0%
Бугарија	Број	822	288	359	20	1.489
	% во балк. држави	55,2%	19,3%	24,1%	1,3%	100,0%
Хрватска	Број	412	528	502	60	1.502
	% во балк. држави	27,4%	35,2%	33,4%	4,0%	100,0%
Грција	Број	455	523	407	106	1.491
	% во балк. држави	30,5%	35,1%	27,3%	7,1%	100,0%
Црна Гора	Број	561	379	450	58	1.448
	% во балк. држави	38,7%	26,2%	31,1%	4,0%	100,0%
Романија	Број	535	342	465	73	1.415
	% во балк. држави	37,8%	24,2%	32,9%	5,2%	100,0%
Србија	Број	668	357	410	41	1.476
	% во балк. држави	45,3%	24,2%	27,8%	2,8%	100,0%
Словенија	Број	348	505	362	117	1.332
	% во балк. држави	26,1%	37,9%	27,2%	8,8%	100,0%
Македонија	Број	664	456	258	68	1.446
	% во балк. држави	45,9%	31,5%	17,8%	4,7%	100,0%

Косово	Број	927	333	215	80	1.555
	% во балк. држави	59,6%	21,4%	13,8%	5,1%	100,0%
Вкупно	Број	6.679	4.304	4.427	766	16.176
	% во балк. држави	41,3%	26,6%	27,4%	4,7%	100,0%

Според испитаниците, најважна цел кон која треба да се стремат балканските држави е одржување на поредокот на земјата, за што се определиле 41,3% од нив. Следуваат целите: борба против зголемување на цените, за која се определиле 27,4% од испитаниците и давање можност на луѓето повеќе да учествуваат во донесувањето важни одлуки од страна на Владата, со 26,6%. Само 4,7% од испитаниците сметаат дека заштитата на слободата на говорот е најважна цел кон која треба да се стремат нивните држави. Одржувањето на поредокот е најважна цел за испитаниците од Косово (59,6%), Бугарија (55,2%), Босна и Херцеговина (50,2%), Македонија (45,9%), Србија (45,3%) и Црна Гора (38,7%). Давање можност на луѓето повеќе да учествуваат во донесувањето важни одлуки од страна на Владата како најважна цел за нивните држави ја посочиле испитаниците од Словенија (37,9%), Хрватска (35,2%) и Грција (35,1%). За тоа дека борбата против зголемување на цените е најважна цел за нивната држава се определиле 37,3% од испитаниците од Албанија. Неочекувано, испитаниците од ниедна држава на Балканот не сметаат дека најважна цел на нивните држави е заштитата на слободата на говорот. Разликата на процентите од одговорите на испитаниците е статистички значајна $\chi^2(30, N = 16176) = 1121,182; p < 0,01$. Вредноста на показателот Cramer's $V = 0,152$ укажува на мали разлики.

Табела 10. ЕУ статус * Најважни цели на државата

ЕУ статус		Најважни цели на државата				Вкупно
		одржување на поредокот во земјата	учество во носење важни одлуки	борба против зголемување на цените	заштита на слободата на говор	
не е член на ЕУ	Број	3.443	1.662	2.074	322	7.501
	% во ЕУ статус	45,9%	22,2%	27,6%	4,3%	100,0%
член на ЕУ	Број	2.160	1.658	1.593	316	5.727
	% во ЕУ статус	37,7%	29,0%	27,8%	5,5%	100,0%
кандидат за ЕУ	Број	1.076	984	760	128	2.948
	% во ЕУ статус	36,5%	33,4%	25,8%	4,3%	100,0%
Вкупно	Број	6.679	4.304	4.427	766	16.176
	% во ЕУ статус	41,3%	26,6%	27,4%	4,7%	100,0%

Ако ги разгледаме резултатите од одговорите на испитаниците од балканските држави за најважните цели на државата, споредени согласно степенот на нивната интегрираност во ЕУ, можеме да забележиме дека највисок приоритет има одржувањето на поредокот, дури и кај оние држави што не се членки на ЕУ (45,9%), и кај оние што се членки на ЕУ (37,7%), како и кај оние држави со кандидатски статус за членство во ЕУ (36, 5%). Меѓутоа, како значајни цели за државите се истакнуваат и давањето можност на луѓето повеќе да учествуваат во донесувањето важни одлуки (33,4% од испитаниците од државите со кандидатски статус и 29,0% од испитаниците од државите-членки на ЕУ, 22,2% од испитаниците од државите што не се членки на ЕУ), но и борбата против зголемувањето на цените. Единствено заштитата на слободата на говорот не се препознава како значајна цел кај испитаниците од државите, без оглед на степенот на интегрираност во ЕУ. И во овој случај се потврдува статистичката значајност на разликите во процентите на одговорите на испитаниците во однос на најважните цели на државата χ^2 (6, N = 16176) = 205,994; $p < 0,01$, Cramer's V = 0, 080, но тие разлики и во овој случај се мали согласно степенот на интеграција на државите на испитаниците во ЕУ.

Сметаме дека е важно да ги прикажеме резултатите од ставовите на испитаниците од балканските држави во врска со прашањето за две промени што би можеле да се случат во блиска иднина: помало истакнување на парите и на поседувањето материјални добра и поголема почит кон власта. Испитаниците требаше да одлучат дали би било добро или лошо доколку се случат овие промени или тоа не им е важно.

Прво, ќе ги претставиме резултатите од одговорите што се однесуваат на помалото истакнување на парите и материјалните добра, а потоа резултатите од одговорите што се однесуваат на поголемата почит кон власта.

Табела 11. Балкански држави * Помало истакнување на парите

Балкански држави		добро/лошо: помало истакнување на парите			Вкупно
		добро	лошо	не е важно	
Албанија	Број	504	441	367	1.312
	% во балкански држави	38,4%	33,6%	28,0%	100,0%
Босна и Херцеговина	Број	1.018	201	178	1.397
	% во балкански држави	72,9%	14,4%	12,7%	100,0%
Бугарија	Број	817	283	148	1.248
	% во балкански држави	65,5%	22,7%	11,9%	100,0%
Хрватска	Број	1.045	166	189	1.400
	% во балкански држави	74,6%	11,9%	13,5%	100,0%
Грција	Број	1.164	123	179	1.466
	% во балкански држави	79,4%	8,4%	12,2%	100,0%

Црна Гора	Број	849	249	198	1.296
	% во балкански држави	65,5%	19,2%	15,3%	100,0%
Романија	Број	871	230	158	1.259
	% во балкански држави	69,2%	18,3%	12,5%	100,0%
Србија	Број	976	185	147	1.308
	% во балкански држави	74,6%	14,1%	11,2%	100,0%
Словенија	Број	894	268	146	1.308
	% во балкански држави	68,3%	20,5%	11,2%	100,0%
Македонија	Број	964	167	252	1.383
	% во балкански држави	69,7%	12,1%	18,2%	100,0%
Косово	Број	923	208	158	1.289
	% во балкански држави	71,6%	16,1%	12,3%	100,0%
Вкупно	Број	10.025	2.521	2.120	14.666
	% во балкански држави	68,4%	17,2%	14,5%	100,0%

Индикативно е тоа што 68,4% од испитаниците од сите балкански држави ја сметаат за добра евентуалната промена со која помалку би се истакнувале парите и поседувањето на материјалните добра, 17,2% ја сметаат оваа позиција за лоша, додека 14,5% од испитаниците одговориле дека тоа не им е важно. Одговорите на испитаниците покажуваат дека, во сите држави, поголем е процентот на оние испитаници што оваа промена ја сметаат за добра, отколку за лоша или не им е важно. Процентите на одговорите се движат од 79,4% кај испитаниците од Грција, по 74,6% кај испитаниците од Србија и од Хрватска, 72,9% кај испитаниците од Босна и Херцеговина, 71,6% од Косово, а најмал е кај оние од Албанија – 38,4%. Испитаниците од Албанија имаат најмногу сродни одговори во однос на ова прашање: 33,6% од нив сметаат дека ова е лоша промена, додека 28% одговориле дека не им е важно. Одговорите на испитаниците од Македонија се движат од 69,7% кои сметаат дека ваквата промена би била добра, 12,1% кои сметаат дека ваквата промена би била лоша, до 18,2% кои одговориле дека не им е важно. Разликите во одговорите на испитаниците, иако се статистички значајни, се мали (χ^2 (20, N = 14666) = 809,312; $p < 0,01$), Cramer's V = 0,166).

Табела 12. ЕУ статус * Помало истакнување на парите

ЕУ статус		добро/лошо: помало истакнување на парите			Вкупно
		добро	лошо	не е важно	
не е член на ЕУ	Број	4.270	1284	1.048	6.602
	% во ЕУ статус	64,7%	19,4%	15,9%	100,0%
член на ЕУ	Број	3.746	904	631	5.281
	% во ЕУ статус	70,9%	17,1%	11,9%	100,0%

кандидат за ЕУ	Број	2.009	333	441	2.783
	% во ЕУ статус	72,2%	12,0%	15,8%	100,0%
Вкупно	Број	10.025	2.521	2.120	14.666
	% во ЕУ статус	68,4%	17,2%	14,5%	100,0%

Резултатите од одговорите на испитаниците групирани според степенот на интеграција на државите во ЕУ, покажуваат уште помали разлики ($\chi^2 (4, N = 14666) = 123,858; p < 0,01, \text{Cramer's } V = 0,065$). Најголем процент од испитаниците од државите што имаат кандидатски стаус за членување во ЕУ (72,2%) сметаат дека би била добра промената во општеството што би довела до помало истакнување на парите и поседувањето на материјални добра. Ист е случајот и со испитаниците од земјите-членки на ЕУ (70,9%) и од земјите што не се членки на ЕУ (64,7%).

Табела 13. Балкански држави * Повеќе почит кон власта

Балкански држави		добро/лошо: повеќе почит кон власта			Вкупно
		добро	лошо	не е важно	
Албанија	Број	604	88	625	1.317
	% во балкански држави	45,9%	6,7%	47,5%	100,0%
Босна и Херцеговина	Број	901	199	285	1.385
	% во балкански држави	65,1%	14,4%	20,6%	100,0%
Бугарија	Број	765	119	310	1.194
	% во балкански држави	64,1%	10,0%	26,0%	100,0%
Хрватска	Број	853	180	356	1.389
	% во балкански држави	61,4%	13,0%	25,6%	100,0%
Грција	Број	333	264	833	1.430
	% во балкански држави	23,3%	18,5%	58,3%	100,0%
Црна Гора	Број	807	149	345	1.301
	% во балкански држави	62,0%	11,5%	26,5%	100,0%
Романија	Број	832	145	265	1.242
	% во балкански држави	67,0%	11,7%	21,3%	100,0%
Србија	Број	888	191	218	1.297
	% во балкански држави	68,5%	14,7%	16,8%	100,0%
Словенија	Број	620	255	382	1.257
	% во балкански држави	49,3%	20,3%	30,4%	100,0%
Македонија	Број	816	177	315	1.308
	% во балкански држави	62,4%	13,5%	24,1%	100,0%
Косово	Број	981	171	166	1.318
	% во балкански држави	74,4%	13,0%	12,6%	100,0%
Вкупно	Број	8.400	1.938	4.100	14.438
	% во балкански држави	58,2%	13,4%	28,4%	100,0%

Одговорите на испитаниците од балканските држави што се однесуваат на прифаќањето на промените во општеството што би довеле до поголема почит кон власта покажуваат поголеми разлики од претходните анализирани прашања. Најголем процент од испитаниците, 58,2% сметаат дека ваквата промена би била добра, на 28,4% од испитаниците таа не им е важна, додека 13,4% од нив ја сметаат за лоша. Можеме да забележиме дека 74,4% од испитаниците од Косово сметаат дека ваквата промена е добра, 13% од нив сметаат дека е лоша, додека на 12,6% не им е важно. За разлика од нив, 23,3% од испитаниците од Грција (што е најмал процент од одговорите на испитаниците од сите држави) промената што води кон поголема почит кон власта ја сметаат за добра, 18,5% ја сметаат за лоша, додека на 58,3% од нив ваквата промена не им е важна. Албанија е уште една држава каде што е поголем процентот на испитаниците на кои ваквата промена не им е важна (47,5%) од процентот на испитаниците што ваквата промена ја сметаат за добра (45,9%), додека само 6,7% ја сметаат за лоша. Кај сите останати држави, поголем е процентот на испитаниците коишто промената што би довела до поголема почит кон власта ја сметаат повеќе за добра отколку лоша или не им е важно, и се движат од 68,5% кај испитаниците од Србија, 67% кај испитаниците од Романија, до 49,3% кај испитаниците од Словенија. Резултатите на испитаниците од Македонија се движат од 62,4% за оние кои сметаат дека ваквата промена е добра, 24,1% за оние што не им е важна, до 13,5% за оние кои ваквата промена ја сметаат за лоша. Во овој случај, разликите во одговорите на испитаниците се статистички значајни χ^2 (20, N = 14438) = 1478,992; $p < 0,01$, но за разлика од претходните прашања, тие се од среден обем (Cramer's V = 0,226).

Табела 14. ЕУ статус * Повеќе почит кон власта

ЕУ статус		добро/лошо: повеќе почит кон власта			Вкупно
		добро	лошо	не е важно	
не е член на ЕУ	Број	4.181	798	1.639	6.618
	% во ЕУ статус	63,2%	12,1%	24,8%	100,0%
член на ЕУ	Број	2.550	783	1.790	5.123
	% во ЕУ статус	49,8%	15,3%	34,9%	100,0%
кандидат за ЕУ	Број	1.669	357	671	2.697
	% во ЕУ статус	61,9%	13,2%	24,9%	100,0%
Вкупно	Број	8.400	1.938	4.100	14.438
	% во ЕУ статус	58,2%	13,4%	28,4%	100,0%

Кога ќе ги погледнеме резултатите од одговорите на испитаниците, групирани според степенот на интеграција на државите во ЕУ, ќе забележиме дека тие се намалуваат. Процентот на испитаниците кои сметаат дека промените во

општеството што би довеле до поголема почит кон власта се добри се движи од 63,2% кај испитаниците од државите што не се членки на ЕУ, 61,9% кај испитаниците од државите со кандидатски статус, до 49,8% кај испитаниците од државите што се членки на ЕУ. На значаен процент од испитаниците од државите-членки на ЕУ (34,9%) ваквите промени не им се важни, додека за 15,3% од испитаниците, тие се лоши. Хи-квадрат тестот покажува статистички значајни разлики во одговорите на испитаниците $\chi^2(4, N = 14438) = 239,148$; $p < 0,01$, но тие се мали (Cramer's $V = 0,091$).

Анализите што следуваат се однесуваат на степенот на задоволство на испитаниците од балканските држави од начинот на кој се одвива демократијата во нивните земји: дали се многу задоволни (4), умерено задоволни (3), малку задоволни (2), воопшто не се задоволни (1).

Табела 15. Балкански држави *Колку сте задоволен од демократијата во нашата земја?

Балкански држави	Mean	N	Std. Deviation
Албанија	1,9458	1.477	,70790
Босна и Херцеговина	2,0082	1.465	,78228
Бугарија	1,7355	1.452	,64436
Хрватска	2,0790	1.456	,68560
Грција	2,3181	1.487	,87762
Црна Гора	2,2743	1.418	,79797
Романија	2,3085	1.355	,71441
Србија	1,9712	1.423	,69244
Словенија	2,4466	1.330	,64372
Македонија	2,2783	1.473	,85968
Косово	2,9125	1.520	,90836
Вкупно	2,2077	15.856	,82139

Резултатите покажуваат дека средната вредност од одговорите на испитаниците од балканските држави за задоволството од начинот на кој се одвива демократијата во нивните земји изнесува $M = 2,2077$, што е во рамките на малку задоволни. Средните вредности на одговорите на испитаниците кај одделните држави се движат од $M = 1,7355$ (малку задоволни) во Бугарија, до $M = 2,9125$ (умерено задоволни) во Косово. Следуваат средните вредности на одговорите на испитаниците од: Словенија ($M = 2,4466$), Грција ($M = 2,3181$), Романија ($2,3085$) итн. Средната вредност на одговорите од испитаниците од Македонија изнесува $M = 2,2783$. Анализата на варијанса покажува дека постојат статистички значајни разлики меѓу средните вредности на одговорите од испитаниците $F(10, 15845) = 251,143$, $p < 0,01$, а вредноста на ета квадратот ($\text{Eta squared} = 0,137$) укажува дека овие разлики се

големи. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Ховел (Games-Howell) покажуваат дека средната вредност на одговорите на испитаниците од Македонија статистички значајно се разликува ($p < 0,01$) од средните вредности на одговорите на испитаниците од Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Србија, Словенија и од Косово, но статистички не се разликуваат ($p > 0,05$) од средните вредности на испитаниците од Грција, Црна Гора и од Словенија.

Табела 16. ЕУ статус * Колку сте задоволен од демократијата во нашата земја?

ЕУ статус	Mean	N	Std. Deviation
не е член на ЕУ	2,2283	7.303	,86555
член на ЕУ	2,1958	5.624	,77982
кандидат за ЕУ	2,1792	2.929	,78426
Total	2,2077	15.856	,82139

И во овој случај ќе ги прикажеме и анализите на одговорите од испитаниците во однос на степенот на задоволство од начинот на кој се одвива демократијата во нивните држави, групирани според степенот на интегрираност во ЕУ. Средните вредности на одговорите на испитаниците се движат од $M = 2,2283$, на оние што се од државите што не се членки на ЕУ, $M = 2,1958$ на испитаниците од државите-членки на ЕУ и $M = 2,1792$ на оние испитаници што се од државите со кандидатски статус за членство во ЕУ. Одговорите се движат во рамките на малку задоволни, разликите меѓу средините се многу мали. Во прилог на овој заклучок се и резултатите од анализата на варијанса, која покажува статистички значајни разлики $F(2,15853) = 4,642$, $p = 0,01$, но ета квадратот ($Eta\ squared = 0,001$) укажува на тоа дека станува збор за многу мали разлики. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Ховел (Games-Howell) покажуваат дека само средната вредност на одговорите на испитаниците од државите што не се членки на ЕУ ($M = 2,2283$) статистички значајно се разликува од средните вредности на одговорите на испитаниците од земјите што имаат кандидатски статус за влез во ЕУ ($M = 2,1792$) ($p < 0,05$). Ваквите резултати укажуваат на тоа дека степенот на задоволство од начинот на кој се одвива демократијата во државите на Балканот, не е може да се поврзе со степенот на нивната интегрираност во ЕУ.

На крајот ќе ги прикажеме резултатите од прашањето што се однесува на различните гледишта за системот на владеење во земјата. Испитаниците имаа можност да проценат колку добро се одвиваат работите во нивните земји на скала од 1, што значи многу лошо, до 10, што значи многу добро.

Табела 17. Балкански држави * процена на системот на владеење

Балкански држави	Mean	N	Std. Deviation
Албанија	4,22	1.465	2,302
Босна и Херцеговина	3,49	1.427	2,225
Бугарија	3,22	1.446	1,818
Хрватска	3,97	1.475	1,883
Грција	3,88	1.477	2,195
Црна Гора	5,25	1.372	2,605
Романија	4,63	1.376	2,269
Србија	4,05	1.425	2,142
Словенија	4,73	1.340	1,991
Македонија	4,74	1.447	2,472
Косово	6,24	1.456	2,483
Вкупно	4,40	15.706	2,372

Резултатите покажуваат дека вкупната средна вредност на одговорите на испитаниците изнесува $M = 4,40$, што е под средината на скалата. Најголема средна вредност, $M = 6,24$ имаат одговорите на испитаниците од Косово, односно тие искажале најголемо задоволство од системот на владеење во нивната земја. Најмала средна вредност, $M = 3,22$ имаат одговорите на испитаниците од Бугарија, што значи и најмало задоволство од начинот на владеење во земјата. Околу средината на скалата е и средната вредност на одговорите на испитаниците од Црна Гора ($M = 5,25$), а малку под неа се одговорите на испитаниците од Македонија ($M = 4,74$), од Словенија ($M = 4,73$) и од Романија ($M = 4,63$). Анализата на варијанса покажува дека постојат статистички значајни разлики меѓу средните вредности на одговорите на испитаниците $F(10,15695) = 208,940$, $p < 0,01$, а вредноста на ета квадратот ($\text{Eta squared} = 0,117$) укажува дека овие разлики се големи. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Ховел (Games-Howell) покажуваат дека средните вредности на одговорите на испитаниците од Македонија статистички значајно не се разликуваат со средните вредности на испитаниците од Романија и Словенија ($p > 0,05$), додека од останатите држави статистички значајно се разликува ($p < 0,01$).

За крај, ги прикажуваме анализите на одговорите од испитаниците групирани согласно степенот на интеграција на нивните држави во ЕУ.

Табела 18. ЕУ статус * процена на системот на владеење

ЕУ статус	Mean	N	Std. Deviation
не е член на ЕУ	4,65	7.145	2,551
член на ЕУ	4,10	5.639	2,163
кандидат за ЕУ	4,35	2.922	2,227
Вкупно	4,40	15.706	2,372

Резултатите покажуваат дека најголема средна вредност имаат одговорите на испитаниците чии држави не се членки на ЕУ ($M = 4,65$), потоа одговорите на испитаниците од државите што имаат кандидатски статус за членство во ЕУ ($M = 4,35$) и на оние испитаници од државите-членки на ЕУ ($M = 4,10$). Анализата на варијанса покажува статистички значајни разлики $F(2,15703) = 88,083$, $p < 0,01$, но ета квадратот ($\text{Eta squared} = 0,011$) укажува на тоа дека станува збор за многу мали разлики. Дополнителните споредувања со тестот Гејмс-Ховел (Games-Howell) покажуваат дека само средната вредност на одговорите на испитаниците од државите што не се членки на ЕУ ($M = 4,65$) статистички значајно се разликува ($p < 0,01$) од средните вредности на одговорите на испитаниците од земјите што имаат кандидатски статус за влез во ЕУ ($M = 4,35$) и од средната вредност на одговорите на испитаниците од земјите-членки на ЕУ ($M = 4,10$). Ваквите резултати укажуваат дека процената на системот на владеење во државите на Балканот не може да се поврзе со степенот на нивната интегрираност во ЕУ.

ЗАКЛУЧОК

Еден од најинтересните идентификувани феномени што произлегуваат од нашите анализи, поврзани со ставовите на граѓаните од неколку балкански земји (Македонија, Хрватска, Словенија, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Романија, Албанија, Бугарија, Грција и Косово) кон системот на владеење во нивните држави, е дека во контекст на сите анализирани релевантни прашања нема статистички значајни разлики (иако тие се покажуваат) со висок интензитет, без оглед на тоа каков е статусот на овие држави во врска со членството во ЕУ.

Друга интригантна, условно речено, сродност во ставовите на испитаниците од сите земји е онаа содржана во податокот дека најголемиот дел од нив, на скалата на таканаречената политичка „лева“ или „десна“ ориентација, се пронаоѓа некаде во средината (искажана блискост кон идеолошката матрица на „центарот“ на политичката идеологија).

Разлики во одговорите покажаа испитаниците од одделни земји во однос на искажаниот интерес кон политиката воопшто, но и тука не се идентификувани статистички разлики, во основа не се големи.

Понатаму, со исклучок на Хрватска, испитаниците од сите балкански држави, поголема важност ѝ даваат на слободата отколку на еднаквоста.

Кога испитаниците требале да се определат за тоа дали и на каков начин треба да се менуваат нивните општества, од добиените резултати може да се заклучи дека најголем процент од испитаниците од балканските држави сметаат дека нивните општества треба постепено да се менуваат со реформи, мал дел од нив изјавиле дека општествата треба радикално да се променат со револуција. Најмал е процентот на испитаниците што одговориле дека нивните општества треба да се бранат од какви било промени.

Во правец на основните цели кон кои би требало да се стремат нивните држави во иднина, испитаниците како најважна цел ја посочиле онаа која се однесува кон одржување на поредокот. Според важноста, натаму се наведени следниве цели: борба против зголемување на цените и остварување на можноста владата поинтензивно да ги вклучи граѓаните во носењето на важни одлуки. Само еден мал дел од испитаниците сметаат дека заштитата на слободата на говорот е најважна цел кон која треба да се стремат нивните држави.

Кај анализите што се однесуваат на степенот на задоволство на испитаниците од балканските држави од начинот на кој се одвива демократијата во нивните земји, се покажа дека постојат статистички значајни разлики помеѓу средните вредности на одговорите на испитаниците, и дека овие разлики се големи.

Резултатите од прашањето што се однесува на различните гледишта за системот на владеење во земјата покажуваат дека најголема средна вредност имаат одговорите на испитаниците чии држави не се членки на ЕУ, следуваат одговорите на испитаниците од државите што имаат кандидатски статус за членство во ЕУ и, конечно, на испитаниците од државите-членки на ЕУ. Разликите се статистички значајни, но мали.

Сите согледувања кои се однесуваат на целите на нашето истражување, потврдени на различни начини и во трудовите што се претходно објавени за состојбите во Република Македонија (Petkovska, Minoski, Popovski, Jovanoski, 2012) говорат во прилог на тезата дека ставовите на граѓаните на балканските земји кон системот на владеењето во нивните земји, како и тенденцијата за нивното оценување и сродување со одделни модели на владеење не покажува статистички разлики со голем идентитет (со мали отстапки). Зачудувачки, статусот во однос на ЕУ на државите на кои им припаѓаат испитаниците не се покажа како интензивен и дефиниран дескриминаторен фактор за нивните ставови.

Иако за таков конечен заклучок се неопходни дополнителни длабински истражувања, се чини дека географската блискост, некои споделени историски процеси, а особено политичката и економската, па дури и културната „периферност“ на овие балкански општества, што тие ја имаат во однос на некои од највлијателните земји од ЕУ, придонесува за: политички и идеолошки умерениот етос; споделената потреба за стабилност и неприфаќањето на драстични општествени промени; потрагата по слободата која како да била и сè уште не е остварена, и на индивидуално рамниште и во јавната сфера; економска несигурност и флуиден, што не подразбира и динамичен вредносен систем (Види во: Петковска, 2009).

Користена литература:

European Values Study (www.europeanvaluesstudy.eu).

Linc, H. Stepan, A. (1998). *Demokratska tranzicija i konsolidacija*. Beograd: Filip Višnjić.

Петковска, А. Поповски, М. Јованоски, А. (2010). „Сондирање европски вредности во Република Македонија“. Во: *Социолошка ревија, број IX-X*. Скопје: ЗСМ и Филозофски факултет - Скопје (225-259).

Petkovska, A., Minoski, K., Popovski, M, Jovanoski, A. (2012). "Some Aspects of the Trust Among Macedonian Citizens Related to Security and Safety Issues". Во: *Security and Euroatlantic Perspectives of the Balkans Police Science and Police Profession (States and Perspectives) Vol.I*. Скопје: University "St. Kliment Ohridski-Bitola/Faculty of Security - Скопје. (460-468).

Петковска, А. (2009). *Есеи од социологијата на културата*. Скопје: АЗ-БУКИ.

Sztompka, P.(2003). *A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tabachnik, B.S., Fidell, L. S.(2007). *Using Multivariate Statistics*. Boston, New York: Pearson.

ABSTRACT

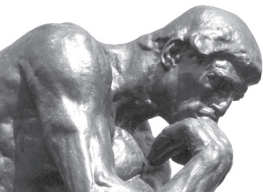
This paper is based on the analysis of the results from the latest research wave entitled *European Values Survey*, a survey examining the citizens' attitudes towards the system of governance in eleven Balkan countries: Macedonia, Croatia, Slovenia, Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Romania, Albania, Bulgaria, Greece, and Kosovo.

Having in mind the turbulent transitional changes which started with the fall of the Berlin Wall and are ongoing in most Balkan countries apart from Greece, we found it intriguing to pay attention to the comparative analysis of the attitudes of citizens towards the development of democratic capacities of their societies.

In this context we made an attempt to answer several questions related to the citizens' satisfaction with the processes of democratic development of their countries, the evaluation of the system of government, the attitudes in regard to the appropriate way of governance in their respective countries, the objectives to which the states should strive, the way any changes should occur. Taking into consideration the fact that these Balkan countries are integrated into the European Union on different levels, it is of particular interest to explore whether the researched aspects of the attitudes of the citizens correlate in any way with the level of integration of their countries in the European Union. Our primary assumption was that the citizens' attitudes toward the system of governance should vary in accordance with the degree of integration in the European Union.

Key words: attitudes, system of governance, democracy, Balkan states.

Professional article
UDC: 32:316.46]:342.53(497.7)

► POLITICAL LEADERSHIP IN THE LEGISLATIVE ARENA: THE MACEDONIAN PARLIAMENTARY ELITE IN SEVEN MANDATES

author: Goran Shibakovski

INTRODUCTION

Legislatures, or better known as assemblies or national parliaments, have an important role in democratic societies. Today they are seen as the democratic face of the state. The importance of the existence of a legislature in a political system of states is explained by Olson: "Legislatures join society to the legal structure of authority in the state. Legislatures are representative bodies: they reflect the sentiments and opinions of the citizens."¹

The study of legislatures is a complex issue because it comprises a number of aspects. These aspects come from their functions. The main functions include "the law-making (legislative) process, representation, political recruitment, critical examination, and legitimacy"² of a regime. It is difficult to generalize the actual functions of the legislatures in all political systems because their functions are often different from those specified in constitutions and they could vary from state to state and through time within a state.

We could study the parliament as an institution that best portrays society because, by definition, "it would be a microcosm if it formed a miniature version of society, precisely reflecting social diversity."³ In its representation of citizens, the parliamentary institution is the

¹ Olson, D. 1994. *Legislative Institutions: A Comparative View*. NY: M. E. Sharpe, p. 1.

² Хејвуд, Ендрију, *Политика*, Скопје: Академски печат, 2009, стр. 360.

³ Hague, Rod and Martin Harrop. 2004. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. NY: Palgrave Macmillan, p. 253.

“political leader of people”⁴ and has political influence in a society, because “it has influence in making the key decisions of public interest.”⁵ Legislatures by definition do not have a leadership function and in the contemporary political world political leadership is almost always identified with executive political power. Members of parliament are part of the political elite and sometimes they act as political leaders in the legislative arena. “Most citizens desire clear, dynamic, and singular political leadership, but legislatures are typically composed of many people, and most citizens feel the individual legislators are either indistinguishable or offer too many different identities.”⁶ Therefore we shall try to identify political leadership in the Macedonian legislative arena in the seven parliamentary mandates from 1991 to 2011.

LEADERSHIP IN THE LEGISLATIVE ARENA – SOME THEORETICAL CONSIDERATIONS

It is not an easy task to determine political leadership in legislatures because, as we mentioned before, it is usually identified with the executive branch. This is so because “political leadership is especially crucial during times of crisis because the executive structure has the potential for a level of coherence and unanimity of action that is often lacking in the legislature.”⁷ Also, in political science, “[studies on] political leadership in legislatures are exceedingly rare.”⁸

Leadership in general is defined “as a pattern of behavior, leadership is influence practiced by an individual or a group to a larger body to organize or to direct its efforts to achieve the planned goals.”⁹ Related to that, legislatures legitimize political measures by mobilizing the parliamentary majority to give approval to those measures and therefore the political leadership is treated “as the means of setting the agenda and achieving passage of measures of public policy.”¹⁰

The comparative studies about political leadership in the legislative arena are very limited in political science. It is theoretically studied by Norton who defines it as follows: “Leadership in a legislature exists where members of that body have choices to make and some independent capacity to make them, and respond to arguments or incentives offered by other members, inducing them to act in a way that otherwise they may not or would not do. Those who induce them to act in this way are exercising leadership”¹¹.

⁴ Климовски, Саво. 2001. *Уставен и политички систем*. Скопје: Просветно дело, стр. 720.

⁵ *Ibid.*, стр. 720.

⁶ Danziger, James N. 2011. *Understanding the Political World. A Comparative Introduction to Political Science*. Pearson Education, p. 150.

⁷ *Ibid.*, p. 151.

⁸ Helms, Ludger. 2012. *Comparative Political Leadership*. Palgrave Macmillan, p. 57.

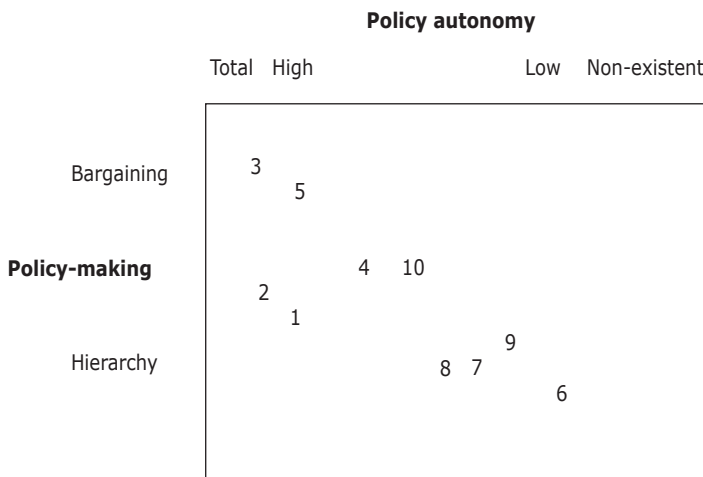
⁹ Хејвуд, Ендрију. 2009. *Политика*. Скопје: Академски печат, стр. 395.

¹⁰ Helms, Ludger. 2012. *Comparative Political Leadership*. Palgrave Macmillan, p. 56.

¹¹ *Ibid.*, p. 58.

Norton offers a conceptual framework for the understanding of leadership in the legislative arena. He treats two types of leadership: "agenda setting and that which determines outcomes."¹² He has constructed a graph (see Figure 1) for locating the place of leadership within a legislative assembly. There are two baselines: policy autonomy, which locates the legislature within the context of the wider political environment, and policy-making, which identifies the relationship between members and those who hold leadership roles within the legislature.

Figure 1. Leadership in legislatures

Source: Helms, Ludger. 2012. *Comparative Political Leadership*. Palgrave Macmillan, p. 59.

Norton constructed this graph on the basis of existing studies for the US House of Representatives (1-5), UK House of Commons (6-9) and Italian Parliament (10). The numbers (1-10) in the graph represent the location of the mentioned legislatures in different periods of time.

There are three types of legislatures¹³: policy-making legislature, policy-influencing legislature, and legislature with little or no policy impact. The key element in this typology is the relationship between legislative and executive institutions and the division of power between these institutions in a society. The US Congress can be classified as the first type, because it has an unusual combination of strengths that make it a unique legislative body. The second type is typical of the legislatures of new democracies and in parliamentary systems. The third category is characteristic of the legislatures in Communist regimes and developing countries.

¹²Ibid., p. 58.

¹³Ibid., p. 60.

In Figure 1 we see that location of leadership in legislatures has a dynamic character. It is a result of external and internal changes to the legislature. According to Norton, the changes “may be the result of political change within the established constitutional framework,”¹⁴ but “it is not a prerequisite for some changes in the capacity of a legislative chamber to impact the policy proposals of the executive.”¹⁵

The extremes on the vertical axis (policy making) concerning the relationship between those in leadership roles and the membership of a legislature may range between anarchy and dictatorship, but in democratic conditions those extremes are not possible, so the range is between bargaining and hierarchy. Two extremes of leadership in legislatures can be identified: diverse leadership (in the top left-hand corner) and concentrated leadership (in the bottom right-hand corner).

According to Norton, the two axes in Figure 1 exist as independent axes. In our case his conceptual framework will help us to locate political leadership within the Macedonian legislative arena.

CHARACTERISTICS OF THE MACEDONIAN LEGISLATURE IN SEVEN MANDATES

The Macedonian Assembly is characterized by its multi-party composition and a relatively short time of existence in democratic conditions. It is the representative body of citizens and the legislative power in the Macedonian state. By its structure it is a unicameral body consisting of 120 to 140 members of parliament elected in general, direct and free elections by secret ballot. The mandate of the representatives is four years. There are some key moments in the development of the Macedonian parliamentarism. In the Republic of Macedonia seven elections for the Macedonian Parliament have been held, starting from the first democratic elections in 1991, until the last early parliamentary elections in 2011. The fifth parliament elected in 2006 and the sixth in 2008 were active less than the regular 4 years. The MPs for the first (1991) and the second (1994) parliamentary term were elected by majority voting, a mixed electoral system was applied for the third parliamentary elections in 1998, and the MPs for all other elections were elected according to the proportional model. The political parties compete for 120 seats, and in the last parliamentary elections in 2011, 3 seats were added representing Macedonian citizens living abroad.

The first term of the Macedonian Parliament from 1991-1994 was marked by the lack of absolute parliamentary majority and no readiness for the parliamentary political parties to achieve agreement to form coalition and government. The first government was an “expert government supported by all parliamentary

---

¹⁴Ibid., p. 61.

¹⁵Ibid., p. 61.

parties.¹⁶ This government did not belong to any political party represented in the Parliament. The period was marked by the crucial decisions made in the Macedonian Parliament related to the independence of the country which separated from the Yugoslav Federation in 1991. That decision was confirmed by the majority of citizens on the referendum for independence on 8 September 1991. After that, the Parliament adopted the Constitution of the Republic of Macedonia. The government did not enjoy the support of the Parliament for a number of issues, which made it insecure in the defining and presenting of its own political moves before this legislative body.¹⁷ Later on, in 1992, this government was replaced by the coalition government of the Social-Democrats, the Albanian Party of Democratic Prosperity, the Liberal Party and the Socialist Party. This government secured a stable parliamentary majority with its coalition partners and proposed most of the crucial laws in the Assembly.

In the second parliamentary term from 1994-1998, the structure in the Assembly was changed. The political block of the opposition led by the conservative VMRO-DPMNE boycotted the second round of parliamentary elections and did not participate in the regular work of the Assembly. Again, the government was formed by the Social-Democrats and the same coalition partners from the previous government. In 1996, the Liberal Party left the government. This change "created the conditions to turn the Assembly into a real parliament where the position and the opposition often confronted each other."¹⁸ This period is characterized by the existence of out-of-parliamentary opposition led by the conservative VMRO-DPMNE.

In the third term (1998-2002) of the Macedonian Assembly, 85 representatives were elected by majority voting and 35 were elected with the proportional model. The parliamentary majority was won by the conservative VMRO-DPMNE which formed a coalition government together with the Democratic Alternative and the Democratic Party of the Albanians. There were a few changes in the composition of the government in 1999 and in 2000. The Democratic Alternative left the government. In 2001 there was an armed ethnic conflict which resulted in the forming of the "Government of Political Unity" composed of almost all political parties. The Ohrid Framework Agreement was signed, which resulted in the adoption of several changes in the Constitution. This period was marked by "the frequent changes in the coalition, and thus the personal composition of the government, which influenced its work, and primarily its legislative initiative."¹⁹

In the fourth legislative period (2002-2006) the parliamentary majority was composed of a coalition led by the Social-Democrats and the new political subject of Albanians in Macedonia – the Democratic Union for Integration. During this parliamentary term there were several political changes as a result of the formation

¹⁶ Гушева, Снежана. 2009. *Законодавната дејност на Собранието на Република Македонија*. Скопје: Винсент Графика, стр. 263.

¹⁷ Ibid., стр. 263.

¹⁸ Ibid., стр. 266.

¹⁹ Ibid., стр. 267.

of new political parties that arose from the existing political parties in the Assembly. The new political party, VMRO-PP, was formed as a result of the division in the conservative VMRO-DPMNE; a similar case was the establishment of the New Social-Democratic Party which formed from the ranks of the Social-Democratic Union of Macedonia. Also, in 2004 and in 2006 new prime ministers were elected. These political changes in the Assembly and in the government influenced the work and efficiency of the legislative and the executive branches.

In the fifth term (2006-2008) the conservative VMRO-DPMNE won the largest number of seats in the Parliament and formed a coalition with the Democratic Party of the Albanians and other smaller political parties. This period was marked with continuous disagreements in the coalition because the Albanian DUI was not satisfied with the fact that it did not participate in the government. Their argument was that DUI won the largest number of the Albanian votes in the parliamentary elections in 2006. At that time, "in the absence of a strong parliamentary majority, instead in the Assembly, the harmonization of views on many important systematic laws took place out of institutions, among the leaders of the main political parties, and often in the presence of representatives of the international community."²⁰ There was a real political crisis which resulted in the dissolution of the Assembly, whose regular 4-year term was not finished.

In the sixth term (2008-2011) of the Macedonian Parliament, a coalition was formed led by VMRO-DPMNE and the Albanian DUI. This term was marked by a political conflict between the position and the opposition led by the Social-Democratic Union of Macedonia. The opposition did not participate in the work of the Assembly and stayed out of the Parliament several times. There was a deep political crisis in the relationship between the position and the opposition, which also included the President (formed leader of the opposition). It was resolved with a political agreement under the strong influence of "the international community", but that was only a temporary solution and this term was not fully accomplished.

In 2011, in the early parliamentary elections, VMRO-DPMNE won most of the seats in the Parliament and formed a government in a coalition with DUI. This was the beginning of the seventh term of the Macedonian Assembly. The great political crisis in the Parliament happened in December 2012 during "the adoption of the budget for 2013."²¹

CONCLUSION

Legislatures very often have a recruitment function because they serve as a source of talented future political leaders. In national parliaments politicians gain their political experience and build skills for creating policies. Defining the concept of leadership in legislatures is not an easy task. First of all, studies on the political

²⁰ Ibid., стр. 269

²¹ Accessed on 17.02.2014: <http://www.sobranie.mk/hronologija/hronologija.pdf>

leadership in legislatures are very rare. In the legislative arena leadership is treated as a means of setting the agenda and adopting measures concerning public policy. In the Macedonian legislative arena, in the seven mandates from 1991 until 2011, we have found it very difficult to determine the nature of leadership. In the first term there was no readiness in the legislative arena for leadership among the parliamentary parties. When the government was formed by the Social-Democrats it set the agenda in the Parliament. That trend continued in the second term and was further strengthened in the absence of the opposition (VMRO-DPMNE) in the Assembly. In the third term "the united government" of all parties dominated the work and agenda in the Assembly. During the fourth term the unity in the Parliament was fragmented as the result of newly formed political parties which emerged from those represented in the parliament. The fifth term agenda was set up out of the parliamentary institutions instead in the Assembly, and crucial decisions were made between the leaders of the main political parties. In the sixth term, the opposition (SDSM) did not participate in the work of the Parliament, which gave more space for influence by the government and resulted in a political crisis and in early parliamentary elections in 2011. The trend of a temporary crisis continued in the seventh term.

According to the typology of legislatures given by Norton, we could classify the Macedonian Assembly in the second category of policy-influencing legislatures, which means that the Macedonian Parliament could transform the political agenda in coordination with the government only. There is a lack of capacity and leadership potential in the Macedonian legislative arena because policies are created only if they are initiated by the executive branch.

LITERATURE:

- Danzinger, James N. 2011. *Understanding the Political World: A Comparative Introduction to Political Science*. Pearson Education.
- Hague, Rod and Martin Harrop. 2004. *Comparative Government and Politics: An Introduction*. NY: Palgrave Macmillan.
- Helms, Ludger. 2012. *Comparative Political Leadership*. Palgrave Macmillan.
- Olson, D. 1994. *Legislative Institutions: A Comparative View*. NY: M. E. Sharpe.
- Гушева, Снежана. 2008. *Политичка контрола над Владата на Република Македонија*. Скопје: Винсент Графика.
- Гушева, Снежана. 2009. *Законодавната дејност на Собранието на Република Македонија*. Скопје: Винсент Графика.
- Климовски, Саво. 2001. *Уставен и политички систем*. Скопје: Просветно дело,
- Мојаноски, Цане. 2000. *Летопис на македонската демократија*. Скопје: Пакунг.
- Пандевска, Марија. 2007. *Пратеникот: меѓу личниот престиж и очекувањата на јавноста – етапите на развојот на македонскиот парламентаризам*. Скопје: Bigoss.
- Хејвуд, Ендрју. 2009. *Политика*. Скопје: Академски печат.
- <http://www.sobranie.mk/> - The official web site of the Assembly of the Republic of Macedonia.

РЕЗИМЕ

Во многу развиени држави и земји во развој, во парламентите се регрутираат и се обучуваат идните генерации на политички лидери. Таму тие се стекнуваат со искуство во политичката дебата и анализа на политиките. Република Македонија постои како парламентарна демократија повеќе од две децении. Целта на овој труд е да се идентификува политичко лидерство во македонската парламентарна арена во седум мандати. Студиите за политичкото лидерство во законодавните тела се многу ретки во политичките науки. Нортон го третира политичкото лидерство како средство за поставување агенда и за постигнување на одобрување мерки на јавни политики. Според типологијата на законодавни тела, Собранието на Република Македонија може да биде сместено во собранија коишто влијаат врз политиката.

Клучни зборови: *законодавно тело, политичко лидерство, Р. Македонија*

Стручна статија
УДК: 342.33

► ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ И ВЛИЈАНИЕТО НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ КАПАЦИТЕТ ЗА КРЕИРАЊЕ ТРАНСПАРЕНТНА РАСПРЕДЕЛБА НА МОЌТА

—
автор: Катерина Вељановска

ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ ВО УЛОГА НА КРЕАТОР НА ИНСТИТУЦИОНАЛНИОТ КАПАЦИТЕТ ВО РАМКТЕ НА ОПШТЕСТВОТО

Во политичката наука, дефинирањето на концептот на политичкиот систем наидува на своевидни бариери коишто воедно се поттикнати од спецификите на општеството, односно меѓусебната поврзаност на сите субјекти коишто го градат политичкиот систем. Станува збор за дефинирање на сплетот на однесувања помеѓу политичките субјекти, однесувања коишто се иницирани од поставените цели и можноста за нивна реализација. Во политичката теорија на Дејвид Истон, од 1953 година, тој настојува да го прикаже политичкиот живот како сооднос на различни структурни форми, иако постојано поттикнува на одржливи модификации како резултат на влијанието на различните бихевиористички движења¹. Во едно од своите дела, Истон настојува да го расчисти недоразбирањето помеѓу доктрината на слобода, еднаквост и народното владеење, од една страна, и реалноста на животот на либералното општество, од друга страна. Односно, во една од своите анализи за концептот на Ласвел, Истон го истакнува значењето на

¹ Easton, David. "The New Revolution in Political Science" American Political Science Review, Vol. LXIII, No. 4 (December, 1969), стр. 1051-1061.

заканата од самоуништување на којашто виси светот. Теоријата што Истон ја промовира, укажува на фактот дека со развојот на цивилизацијата, човештвото сè повеќе се соочува со социјална и интелектуална криза и растечки песимизам во однос на придобивките од научното творење². Тргувајќи од критиката којашто Истон ја поставува кон идеалот на Макс Вебер, во однос на општествени науки ослободени од вредноста, тој аргументира дека вредностите се интегрален дел од личноста, и притоа општествените истражувачи мораат да се држат до вредностите на личностите, воедно на системот. Сепак, според неговите наоди, вредностите можат да влијаат на уништување на подлабокото истражување за системот³.

Вредностите се основниот показател на моралното однесување и почитувањето на насоките на коишто алудира законодавната рамка на едно општество. Политичкиот систем, во најширока смисла, има за цел да ја опише структурата, функционирањето, и процесот во општеството кој се однесува на владеењето и политиката. Пред сè, во овој контекст особено треба да се тежнее кон анализа и разбирање на политичкото однесување. Доколку ги анализираме субјектите во рамките на политичкиот систем, политичките партии, интересните групи, цивилното општество, понатаму државните институции, како и обичниот граѓанин како субјект во еден политички систем, станува збор за сплет на политички движења и комуникации коишто алудираат на различна политичка култура и, пред сè, промовирање на различна политичка идеологија. Нивото на моќ којашто извира од меѓусебниот однос и остварените политички комуникации се доживува различно. Дефинирањето на моќта, како способност некој друг да направи нешто на основа на убедување, или како резултат на неговата положба во рамките на одредена институција, или во рамките на целото општество, или, едноставно, бидејќи станува збор за закана од неизвршување на прокламираното однесување, претставува сериозна алатка за манипулација на вредностите на политичкиот систем⁴. Доколку за време на Студената војна, се зборуваше за рамнотежа на биполарната моќ помеѓу САД и Советскиот Сојуз, односно прикажување на рамнотежата на моќта помеѓу суверените држави во меѓународниот систем, во денешно време модерната држава поттикнува внатрешен мултиполарен баланс на моќта. Моќта којашто институциите во еден систем ја фаворизираат едни наспроти други реално може да доведе до нарушување на вистинската смисла на поседување на институционален капацитет.

Живеењето во демократско општество не го променува фактот дека демократијата сама по себе не укажува на уредувањето и организирањето на

² Easton, David. "The Political System: An Inquiry Into the State of Political Science". New York: Alfred, A. Knopf, 1953, стр. 96-97

³ Easton, David. "Traditional and Behavioral Research in American Political Science." *Administrative Science Quarterly*, Vol. 2, No. 1 (June, 1957), стр. 110.

⁴ Arnold, E., Clinton. "Ephesians: Power and Magic, The concept of power in Ephesians in light of its historical settings". Cambridge: University Press, 1989, стр. 41

политичкиот систем⁵. Постоенето на различните облици на политички системи сепак посочува на индивидуалноста на секое општество самостојно да го креира внатрешното уредување и внатрешната комуникација во рамките на дефинираниот политички систем.

Модерната демократија настојува да го објасни значењето на моќниот идентитет којшто е воедно присутен во рамките на одредени институции во системот, а кој на долгорочна основа води до нарушување на рамнотежата на институционално ниво. Покрај од почитувањето на законодавната рамка и балансираноста на институционалната комуникација помеѓу различните субјекти на политичкиот систем, успешноста зависи и од традиционалните норми и моралните вредности на коишто се заснова општеството.

КОЛКАВО Е ВЛИЈАНИЕТО НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА ВО ПРОЦЕСОТ НА ТРАНСПАРЕНТНАТА РАСПРЕДЕЛБА НА МОЌТА ВО ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ?

Поделбата на моќта во политичкиот систем укажува на потребата од постоење на насочувачка рамка за олеснување на внатрешниот процес на интеграција помеѓу политичките субјекти. Започнувајќи од корелацијата меѓу законодавната, извршна и судска власт, следното ниво на анализа на влијанието на моќта во политичкиот систем алудира на влијанието на владејачкиот систем врз структурата развиена од страна на политичките партии, како и на останатите субјекти во политичкиот систем. Притоа се зема предвид степенот на хиерархиската контрола, внатрешна дисциплина и ширина за отвореност кон пројавените разлики во меѓусебното делување⁶. Во овој контекст, може да се анализира степенот до кој законодавната власт може да ја контролира извршната власт, односно да воспоставува надзор, како и до кој степен законодавната власт може да го контролира капацитетот на донесени закони. Целта е преку воспоставена конкуренција да се овозможи транспарентно поставување на институционалниот однос во рамките на политичкиот систем.

Еден од суштинските показатели, со цел да се приложи анализа на влијанието на законодавната рамка во едно општество врз процесот на транспарентна распределба на моќта, е степенот на егзистирање на централизирани и децентрализирани фактори, кои воедно придонесуваат за дефинирање на насоките на поставениот процес. Од една страна, централизираноста укажува на постоење на уставна надмоќ. Централизираноста не се однесува само на посочување на влијанието на законодавната рамка, туку и на влијанието на буџетските приходи коишто исто така влијаат на институционалната координираност со посакуваните услови на делување во политичкиот систем. Сепак, доколку се анализира влијанието на децентрализираните фактори

⁵ Barber, Benjamin. "Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age". London: University of California Press, Ltd., 1984, стр. 117-139.

⁶ Kurian, George, Thomas, ed., "World Encyclopedia of Parliaments and Legislatures", Volume II, 1998.

врз институционалната комуникација во политичкиот систем, централното влијание нема секогаш свои јасни граници на протегање⁷. Всушност, во услови на постоење на пишан устав, дали сепак постојат јасни граници на протегање на раката на законодавецот? Во рамките на еден политички систем, постои разлика помеѓу de jure и de facto моќта на различните институции.

Во услови на демократија, политичкиот систем егзистира на волјата на сите вклучени страни, засегнати од поставените меѓусебни релации. Иако постојат јасни насоки од законодавецот, кои во форма на закони делуваат на начинот на однесување на сите политички субјекти, и притоа преку системот на санкции се воспоставува реципрочитет на поставениот однос, сепак внатрешната структура на моќ во институциите, организациите и во политичките партии, како сегментирани субјекти во политичкиот систем на едно општество, самостојно алудира на мерливост на меѓусебната надмоќност. Процесот на балансирање на моќта помеѓу истакнатите владини моќни институции или индивидуи, постои можност да тежнее кон институционална независност, односно активно лобирање за независно законодавно делување. Во еден миг, ова посочува на непочитување на основните постулати на еден демократски систем кадешто во рамките на уставот е определено почитувањето на законите и законодавниот процес. Од тука, транспарентната распределба на моќта во политичкиот систем не алудира секогаш на почитување на законодавната рамка. Следствено, постои можност во рамките на одредена институција да се истакнат политички лидери или групи од интерес, коишто наоѓаат различен центар на моќ (поинаков од оној којшто го нуди законодавецот) и притоа користејќи го овој бенефит, овозможуваат маргинализирање на останатите политички субјекти. Последиците од овој систем на распределба на моќ во едно општество можат да бидат далекусежни. Сепак, познавањето на политичките модели и нивното влијание во креирањето на клучните јавни политики во едно општество, ќе го олесни пристапот кон докажување на влијанието на политичкиот систем и неговите основни постулати врз начинот на кој истите делуваат во рамките на поединечните ентитети во политичкиот систем, но и во општеството, воопшто. Доколку се увиди на кој начин делуваат ентитетите во општеството и воедно што е она што ги води во меѓусебна борба за остварување на своите цели и замисли, тоа може да помогне во процената на можноста да се оствари одредено влијание за прокламирање на својата замисла и посакуваните цели од страна на одреден политички субјект.

Од гледиште на теоријата на групи, се анализира предлогот дека интеракцијата помеѓу групите зазема централно место во политиката. Личности кои имаат заеднички интереси се здружуваат на формална или неформална основа за да ѝ ги наметнат своите барања на Владата⁸. Според Олсон Манкур, припадноста кон одредена група укажува на постоење на заеднички интерес, но исто така,

⁷ Hernandez, M., Antonio. Institut D'Estudis Autonoms "Decentralizing and Re-centralizing Trends in the Distribution of Powers within Federal Countries". (September 19-20, 2008), стр. 91-111.

⁸ Dye, R. Thomas. "Understanding Public Policy (8th ed.);" Canada, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995, стр. 24.

не смееме да занемариме дека постојат и чисто индивидуални интереси во групата, различни од оние на другите припадници⁹. Сепак, ова е еден постулат на концентрација на моќ во рамките на политичкиот систем кој може да влијае на искривување на вистинскиот патоказ кој го посочува општеството. Од друга страна се претпочитувањата и вредностите на владејачката елита¹⁰. Теоријата на елити посочува дека народот е незаинтересиран и неинформиран за јавните работи и политики, односно дека влијанието на елитите на мислењето на масите за политички прашања е поголемо од влијанието на масите врз мислењето на елитите. Улогата на функционерите и администраторите е да ги извршуваат политиките за кои решаваат елитите. Политиките течат одгоре-надолу, од елитите кон масите, овде нема реципроцитет во однос на барањата на масите. Но сето ова укажува на фактот на реално концентрирање на моќта во групи или индивидуалци. На долгорочна основа, сето ова ќе влијае на нарушување на транспарентниот однос кој го нуди законодавната рамка на една држава.

ЗАКЛУЧОК

Дваесеттиот век сведочи за создавањето на уставно вкоренети норми коишто овозможуваат земјите од третиот свет да бидат ослободени од страна на империјалистите и освојувачите во светски рамки. Сепак, за да се зачува граѓанското општество и да се добие доверба во системот и поставените рамки, легитимноста на институционалниот капацитет е првиот чекор. Од овој аспект е битно промовирање на поголема ефикасност и одговорност на властите во рамките на едно демократско општество, со цел подеднакво да се гарантира успехот на сите политички субјекти. Постигнувањето независност на институциите во системот, како резултат на нивниот индивидуален раст и надмоќност во однос на стекнатиот престиж или богатство, може да предизвика нарушување на вербата во демократијата. Се поставува прашањето: Колку институциите во рамките на еден политички систем се подготвени на индивидуална и институционална одговорност, во насока на нивното тежнеење на заобиколување на вистинскиот пат на делување, во услови на постоење на демократија?

Во овој случај, потребно е да се изгради ефикасна рамка за внатрешна контрола и механизми за спроведување коишто ќе ја осигураат довербата во системот и во капацитетот за остварување на правилното функционирање на основните постулати на политичкиот систем.

Во рамките на политичкиот систем на едно општество, транспарентната распределба на моќта означува верба во домашниот капацитет, како на институциите коишто го креираат законодавниот процес во системот, така и на останатите субјекти коишто со својата инволвираност придонесуваат за

⁹ Olson, Mancur. "The logic of collective action: Public goods and the Theory of goods". Cambridge: Harvard University Press, 1965, стр. 8

¹⁰ Ибид. стр. 25

зачувување на легитимитетот на високо ниво. Сето тоа зависи, пред сè, од подготвеноста на сите засегнати страни, заедничкото делување да биде со приоритетно почитување на законодавно-правната рамка на политичкиот систем, со доследно почитување на институционалниот систем задолжен за нејзино спроведување.

Во тој случај, се создаваат нормални услови за функционирање на демократската држава, којашто својата реализација ја доживува преку резултатите од институционалната активност и транспарентна инволвираност.

Библиографија:

Arnold, E., Clinton. "Ephesians: Power and Magic: The concept of power in Ephesians in light of its historical settings". Cambridge: University Press, 1989.

Barber, Benjamin. "Strong democracy: Participatory Politics for a New Age". London: University of California Press, Ltd., 1984.

Dye, R. Thomas. "Understanding Public Policy (8th ed.)" Canada, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995.

Easton, David. "The New Revolution in Political Science" American Political Science Review, Vol. LXIII, No. 4 (December, 1969).

Easton, David. "The Political System: An Inquiry Into the State of Political Science". New York: Alfred, A. Knopf, 1953.

Easton, David. "Traditional and Behavioral Research in American Political Science, "Administrative Science Quarterly, Vol. 2, No. 1 (June, 1957).

Hernandez, M., Antonio. Institut D'Estudis Autonomics "Decentralizing and Re-centralizing trends in the Distribution of Powers within Federal Countries". (September 19-20, 2008)

Kurian, George, Thomas, ed., "World Encyclopedia of Parliaments and Legislatures", Volume II, 1998.

Olson, Mancur. "The logic of collective action: Public goods and the Theory of goods". Cambridge: Harvard University Press, 1965.

ABSTRACT

In terms of a clearly defined framework of the political system, the impact of the institutional capacity required for a transparent allocation of power and authority must be taken into account for the successful functioning of the institutions. The political system, presented as a framework of institutions, political norms and rules, provides guidance for the conduct of citizens and the functioning of institutions in a country. The political system's policy and management do not always perceive respect and appreciation as part of the ideological priority ladder. The impact of the political system is equal in every sphere of social life for every citizen - a member of that system. On the other hand, institutions within the state act by relying on the system, the power and the position that are determined. This can lead to the

creation of an inner circle, bypassing management policy proclaimed by the adopted political system. Thus, on the one hand, the system takes care of the maintenance of the law and order in the society, and on the other, there are institutions that violate the established ratio of interdependent components and constraints. The powerful identity presented by some institutions in the system leads to the disruption of balance at the institutional level. If it prevails over the expected behavior of the system, its faults will be felt at different levels of government and in different domains of its functioning. The interdependence of the components in the system is indicative of the mutual dependence and institutional capacity. If the institutional capacity contributes to the disruption of the rule of law as a result of the power established between institutions or their carriers, then the political system will cease to act in the name of the law and social order and will be located in the power of certain institutions or officials. Consequently, these institutions or officials will not permit subordination to certain segments – power holders in the society, due to the non-transparent power distribution in the social framework.

Governmental institutions must be created and structured to further the rule of law by protecting the rights of citizens to promote democratic values. Of all the virtues of the institutions, the most important one for the proper functioning of the political system is transparency. Any circumvention of the regular rules and values declared by a political system will lead to an impaired creation of transparent distribution of power.

Key words: political system, transparency, influence, power, political subjects

Стручна статија
УДК: 330.565(497.7):338.124.4
(100)

► ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАСПРЕДЕЛБА НА ФИНАСИСКАТА МОЌ ВО МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕ НА СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА

—
автор: Кире Василев

ВОВЕД

И покрај тоа што Македонија има искуство со еден систем што беше финансиски егалитарен (но политички авторитарен – неговата непростлива грешка!), умееше да прави прераспределба на финансиската моќ преку економска редистрибуција. Македонија, се чини, во периодот на транзицијата радикално раскина дури и со оние егалитарни институционални традиции кои обезбедуваа поголема социјална доверба и го чуваа социјалниот мир: работничките, социјалните, здравствените и даночните права.

Но тоа е веќе прашање на минатото. Денес, оваа мала земја се соочува со друг проблем, односно: Како да се позиционира во големата Европската неолиберална економија? Одеднаш, институционално слабата држава треба да ги отвори границите и да се соочи со глобалниот пазар, со тоа што ќе ја направи средината погодна за инвестиции. Така, Македонија побрза во својата реформа. Прифаќање на пазарните вредности, интеграција во европскиот пазар, а со тоа и флексибилизација на трудот, намалување на даноците (ниски и рамни) и на административните бариери за инвеститори требаше да донесат нов капитал, знаења и технологии кои ќе ја зголемат продуктивноста на трудот и ќе помогнат во економскиот раст. Но она што се случува и не е баш така утопично. Македонија, барем досега, делумно успеа да се интегрира во овој пазар, но

нејзините граѓани останаа изолирани, без можност за мобилност на работната сила. Кога на ова ќе му се додаде и глобалната финансиска криза и слабите институции раководени од партиски елити со авторитарна свест, тогаш не е ни чудно што Македонија според речиси сите економски и демократски параметри е на самото европско дно. Но, да почнеме од почеток.

Осиромашувањето (Ние сме 99%!)

Податоците на Светската банка покажуваат дека *имаме класно најраслоено општество во Европа* и бившите републики на Советскиот Сојуз, со Џини индекс од 43,6 (Светска банка), и дека класната раслоеност со текот на годините станува сè поголема. Само за споредба, Џини индексот во Србија изнесува 29,6, во Хрватска 33,7, Албанија 34,5. Дури и Босна и Херцеговина, каде што моментално има големи социјални протести поттикнати од класната раслоеност, има помал Џини индекс, кој изнесува 36,2.

Табела 1. Џини индекс во Македонија 1998-2010

Година	Џини индекс
1998	28,1
2003	39
2006	42,8
2008	44,2
2009	43,2
2010	43,6

Што се однесува за годините 2008, 2009, 2010, информациите за прераспределба во квантили и децили за Македонија зборуваат дека е забележано намалување на уделите на најсиромашните 10% и 20%, а зголемување на и онака високите удели на најбогатите 10% и 20% (World development indicators, Poverty, FYR Macedonia)

Табела 2.

Година	Нај-ниски 10%	Нај-ниски 20%	Втори 20%	Трети 20%	Четврти 20%	Нај-високи 20%	Нај-високи 10%	S80/S20
1998	3,3	8,5	13,8	18,0	23,1	36,7	22,1	4,3
2003	2,4	6,1	10,6	15,6	22,5	45,2	29,5	7,4
2006	2,1	5,3	9,7	14,6	21,7	48,6	32,7	9,2

2008	2,2	5,4	9,3	14,0	21,0	50,3	34,5	9,3
2009	2,0	5,1	9,5	14,5	22,0	48,9	32,4	9,6
2010	1,9	4,9	9,2	14,5	22,4	49,0	31,9	10
1998-2010 Разлика	-1,4	-3,6	-4,6	-3,5	-0,7	+12,3	+9,8	

Но, ваквиот процес на класна раслоеност и осиромашување на граѓаните не може да се лоцира само во одреден временски период. Приватизацијата, кретењето на работничките и социјалните права, како и реформата во здравствениот и даночниот систем е континуиран процес на обезвреднување и намалување на институционалната, политичката и финасиската моќ на обичниот граѓанин. На пример, флексибилноста на трудот, кој е еден од главните предуслови за странски инвестиции, овозможи само поголеми профити за големите стопанственици, додека платите и продуктивноста останаа на многу ниско ниво.

Договорот за *минимална плата* покажува дека од 403.170 вработени со полно работно време, само 28.222, или 7% од вработените ги почувствуваа ефектите од минималната плата која е утврдена на 39,6% од просечната бруто-плата во претходната година. Но, законот ги скокна оние кои се најзасегнати, а тоа се работниците во текстилната и кожарската индустрија. Во овие сектори минималната плата ќе биде усогласена до 2015 година, а дотогаш тие остануваат со месечна плата од 6.263 денари. Овој исклучок значи дека минималната плата во РМ де факто е 6.263 денари, а не 8.050 денари (Тевдовски, 2012).

Останатите податоци зборуваат дека стапките на *релативна сиромаштија* во Република Македонија пораснаа од 29,4% во 2007 година, на 30,4% во 2011 година. Тоа значи дека 30,4% од граѓаните на оваа држава не можат да се вклучат во секојдневниот општествен, културен, социјален и економски живот. И покрај тоа што во согласност со Милениумските цели, стапката на релативна сиромаштија треба да се намали на 9,5%, проекциите покажуваат дека Македонија нема ни капацитет, ни политичка волја да се справи со овој проблем. Па така, релевантните проекции навестуваат дека, до 2015 година, оваа стапка ќе се намали на најмногу 26% од населението.

Со *апсолутната сиромаштија* проблемот е уште подлабок. Податоците покажуваат дека во Република Македонија, со под два долари на ден живее дури 14,7% од населението. Само за илустрација, стапката на апсолутна

сиромаштија во 2005 година изнесуваше 7,4%, за во 2010 (само за пет години) да се зголеми на 14,7% (World Bank, South east Europe regular economic report). И не само тоа, статистиката исто така покажува дека, во 2011 година, 57% од семејствата со три или повеќе деца живеат во сиромаштија, што е драстичен пораст во однос на претходните години, кога стапката на сиромаштија кај повеќечлените семејства изнесувала 23,8% (Нова Македонија, 2014).

Субјективното мислење на граѓаните за тоа дали нивните месечни приходи ги задоволуваат нивните потреби, само ја потврдува оваа теза. Покачувањето на онаа група граѓани кои сметаат дека ситуацијата им е полоша од претходната година од 2008 година, кога била 36,5%, се зголеми на 49,7% во 2011 (Државен завод за статистика).

Но, што да се очекува од држава во која стапката на *невработеност е 30%?! Една од најголемите стапки во Европа!* Ова е проблем кој со децении ја мачи Македонија. Особено аларматна е *невработеноста помеѓу младите под 25-годишна возраст*, каде што стапката изнесува 55,3%. Ако на ова му се додаде и податокот дека во 2010 година, *секое четврто дете* (24,6%) живее во домаќинство без ниту еден вработен родител, тогаш ќе може да се извлече заклучок дека институциите и не се грижат баш за младите во оваа држава. Не е ни чудно што голем дел, 230.000 илјади во периодот 2008-2012, веќе се иселени, а 40% од младите, својата иднина во наредните пет години ја гледаат надвор од државата (Спасовска, 2014).

Покрај огромната невработеност, граѓаните се соочуваат со проблеми и кога станува збор за *сините картони и социјалната помош*. Со новите политики од 2011 година, секој член на семејството кој реализирал приход од над 8.000 денари, ќе мора да плаќа по 1.200 денари за сини картони. Доколку приходот е поголем, тогаш и цените за сините картони се зголемуваат.

Социјалната помош, пак, како парична помош која се одделува за луѓе кои се способни да работат, но се материјално необезбедени, изнесува 2.150 денари. За секој друг член од семејството, цената на паричната помош се зголемува за 0,37% до најмногу 5 члена. Најчесто корисниците на социјална помош спаѓаат во онаа категорија на граѓани кои живеат во апсолутна сиромаштија, со под два долари на ден. Понатаму, мора да се нагласи дека социјалната помош е предмет на постојано кретење и намалување. Во последните години, примателите на социјална помош се драстично намалени од 64.143 во 2007 година, до 39.000 во 2012. Што изнесува речиси 40%. Покрај тоа, намалени се и вкупните трошоци кои државата ги одделува за социјалните трансфери (Солидарност, 2014).

Табела 3. Социјална парична помош низ годините

Година	Број на домаќинства	Вкупно трошоци (ден.)
2007	64.143	/
2008	57.687	1.590.330.432

2009	52.882	1.553.816.381
2010	50.923	1.488.374.539
2011	48.926	1.460.062.356
2012	39.000	1.294.206.695

ЗБОГАТУВАЊЕТО (МАКЕДОНСКАТА ПЛУТОКРАТИЈА)

Намалувањето на даноците е еден од главните економски параметри според кои Македонија треба да обезбеди поволна клима за инвестиции и развој. Но она што се случи во последните неколку години само ги зајакна социјалните разлики, и богатите ги направи побогати, а сиромашните посиромашни.

Прво, мора да се нагласи дека сиромашните трошат поголем процент од своите примања, додека богатите штедат повеќе. Но сите плаќаат ист ДДВ од 18%. Тоа де факто дава регресивен данок, што значи дека сиромашните учествуваат со поголем процент од своите примања во ДДВ, кој е главниот извор на приходи во буџетот. Исто така, од макроекономска гледна точка постои т.н. мултипликатор-ефект, што значи дека секоја потрошувачка трансакција истовремено претставува и нечиј приход, на тој начин се зголемува БДП-то и расте економската активност. Бидејќи сиромашните трошат повеќе од богатите (и тоа на претежно домашни добра и услуги), тоа укажува дека редистрибутивниот трансфер од богатите кон сиромашните би го зголемил БДП-то поради зголемената потрошувачка (Горан Лазаревски).

Понатаму, до 2007 година, стапките на *персонален данок* беа прогресивни и изнесуваа 15%, 18% и 24%. Веќе при крајот на 2007 година, стапката на персонален данок беше намалена на 12%, за во 2008 година да се намали и на 10%. Ова значи дека намалувањето за оние кои плаќаа данок по највисоката стапка изнесува 58,3%, а за оние кои плаќаа според најниската стапка, намалувањето изнесува 33% (Закон за изменување и дополнување на Законот за персонален данок од доход). Покрај намалување на персоналниот, намален е и *данокот на добивка* од 15% на 10% (Закон за изменување и дополнување на Законот за данокот на добивка).

Исто така, намалени се и *придонесите за социјалното осигурување*, што дојде како последица на намалувањето на стапките на персонален данок и данокот на добивка. Стапката на придонеси за *пензиско и инвалидско осигурување* беше намалена од 21,2% на 19%, па на 18% во 2010 година. Стапката, пак, на придонеси кон *здравственото осигурување* беше намалена од 9,2% до 2009, на 7,3% во 2010. Следеше и намалувањето на стапката на *придонесот за вработување*. Пред 2008, оваа стапка изнесуваше 1,6%, за од 2010 година оваа стапка да се намали на 1,2%.

Во 2008 година, донесена е измена во *Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување*, со кој се пропишува дека највисоката основица за пресметување и уплата на придонесите ќе биде износот од четири просечни бруто-плати, за во 2011 оваа основица да биде покачена на шест просечни

бруто-плати (Службен весник). Но, и покрај малото покачување, остана фактот дека оној мал број граѓани кои земаат највисоки плати, а со тоа можат и многу да придонесат за буџетот, имаат привилегија да плаќаат придонеси само за дел од своите плати, со што автоматски се намалува солидарниот буџет за социјални трансфери.

Во таква ситуација, каде што оние што земаат највисоки плати се ослободени од дел од давачките кон државата, се направи еномрна *разлика во приходот*. Ако во 2008, највисоката плата беше 20.305 евра и соодносот на просечната бруто-плата со највисоката бруто-плата беше 1:48, во годините кои следуваа, таа разлика драстично се зголеми, за во 2011 година највисоката плата да биде 92.284 евра, а соодносот да го достигне својот максимум од 1:185 (УЈП, 2008-2011). Ситуацијата со *нето-платата* е уште полоша. Ако во 2011 разликата во бруто-плати беше 1:185, разликата во нето-плата достигна до 1:245 (Солидарност, 2014).

ЗАКЛУЧОК

Демократските општества секогаш тежнеат кон поголема еднаквост. Најдемократските држави се и наједнакви. Тоа го покажуваат сите статистички податоци. Тие држави имаат стабилни институции кои ги штитат граѓаните и прават прераспределба на јавните добра. Во таквите држави и индивидуалната благосостојба, како и социјалната доверба се подобри.

Во Македонија, пак, отсуствува политичка волја за спроведување и за основни егалитарни политики. Се укинуваат трајните демократски придобивки кои прераснале во некој вид институции, како што е социјалната помош, која е намалена за 40%, и се заменуваат со ад хок популистички мерки кои на долг рок не се одржливи и зависат од милостината на еден политичар.

Таквите политики можат да создадат само нееднаквост, а големата нееднаквост создава уништувачки последици за животниот стандард и за индивидуалната благосостојба. Финиската нестабилност, социјалната недоверба, како и слабата општествена мобилност и активност, се директни ефекти од растечките социјални разлики и проблемите на справување со тешкотиите во животот.

Ефектите од нееднаквоста се гледаат и во лошите работни услови, слабата исхрана, лошата здравствена и социјална заштита, кои го зголемуваат бројот на менталните болести, самоубиствата, бројот на затворени лица, а ја намалуваат должината на животот, образовните перформанси итн. Не е случајно што 240.000 луѓе ја напуштиле државата во годините помеѓу 2008 и 2012.

Во текот на глобалната економска криза, Македонија воспостави систем кој создава неправилна редистрибуција на ресурсите, при што концентрацијата на моќ останува кај одредена група на луѓе кои можат да доминираат во јавниот домен до тој степен, што јавноста ја слуша само нивната порака, а со тоа гласот на помалку моќните е задушен. А таквите институции немаат капацитет да нудат одговори и да решаваат општествени проблеми.

Македонија во периодов кој измина доживеа пад на речиси сите листи кои мерат одредени сегменти на функционалната демократија. Само како пример, Македонија доживеа нов пад за 22 места на индексот на *Репортери без граници* и се рангира на 116. место, што означува дека е најлошата држава во поглед на слободата на медиумите во поширокиот европски регион (Reporters without borders). И што е уште поважно, *демократскиот индекс* на The Economist ја рангира Македонија на 73. место, самото дно од листата од „фалични демократии“, со предупредување дека овие демократии имаат потенцијал да преминат во „хибридни режими“ (Intelligence unit).

Како Македонија ќе се справи со времињата кои следуваат, е суштинско прашање. Сега-засега, нема реална политичка волја која би прераснала во стратегија за иден продуктивен развој. Граѓаните, од друга страна, се сè уште повеќе заинтересирани и полесно се мобилизираат околу симболичките прашања, како што се прашањето за името или културните права, а со бесперспективноста и безработицата се снаоѓаат како знаат и умеат. Секој на свој начин.

Дали ваквата ситуација ќе биде издржлива уште долго, е исто така интересно прашање. Во меѓувреме, можеби ќе се појави некоја политичка опција која ќе ги нагласи и ќе ги третира суштинските прашања. Доколку не, сè што ни останува е еден трес (!), една мала револуција.

Цитирани дела:

Intelligence unit. (2012). *The Economist*. Преземено 2014 од Democracy index 2012 Democracy at a standstill: https://portoncv.gov.cv/dhub/porton.por_global.open_file?p_doc_id=1034

Reporters without borders. (2014). *Reporters without borders for freedom of information*. Повратено од Press freedom index: <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2013,1054.html>

World Bank. (2012). *Gini index FYR Macedonia*. World Bank.

World Bank. (2012). *Southeast Europe regular economic report*. World Bank.

World Bank. (2010). *World development indicators, Poverty, FYR Macedonia*. World Bank.

ДЗС. (2008-2011). *Просечна исплатена нето-плата по вработен*. Скопје: Државен завод за статистика.

ДЗС. (2011). *Сиромаштија*. Скопје: Државен завод за статистика.

Нова Македонија, М. Т. (2014, 01 12). *novamakedonija.com.mk*. Преземено 2014 од Нова Македонија: <http://novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=1131471245&id=10&prillog=0&setIzdanie=23073#.UtPkJgQGcD0.twitter>

РМ, С. н. *Закон за изменување и дополнување на Законот за данокот на добивка*. Скопје: Службен весник.

РМ, С. н. (2011). *Закон за изменување и дополнување на Законот за персонален данок од доход*. Скопје: Службен весник.

Службен весник. (2008). *Закон за придонеси од задолжително социјално осигурување*. Скопје: Службен весник на РМ, 142/08, член 16.

Солидарност, З. С. (2014). *Богатството и сиромаштијата 2007-2012*. Скопје: Левичарско движење – Солидарност.

Спасовска, З. Г. (2014, 2 15). *Makdenes*. Преземено 2014 од Радио Слободна Европа: <http://www.makdenes.org/content/article/25264633.html>

Тевдовски, Д. (2012). *Мониторинг на Законот за минимална плата во Република Македонија*. Скопје: Институт за социјална демократија „Прогрес“.

УЈП. (2008-2011). *Анализа на годишните даночни пријави*. Скопје: Управа за јавни приходи.

Устав на РМ. (1991). *Устав на Република Македонија*. Скопје: Собрание на Република Македонија.

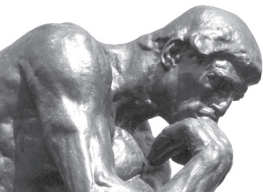
ABSTRACT

The Constitution of the Republic of Macedonia defines it as an independent, civil and democratic state, where freedom, social justice, economic prosperity and the progress of the individual and common wellbeing are the main codes of belief. However, since its independence, the Macedonian state has been struggling to establish democratic institutions that will lead to a system based on equalitarian values in which citizens' rights will be protected, its citizens will be free and in control of the domains of their interest.

The period of transition from one institutional system to another, besides being a traumatic experience, led to the establishment of new institutions and a new division of power. Hence, the question as to who won and who lost in terms of political and financial power (?) has been one of the most discussed issues in its recent independent history. However, the problem in this debate is that the main arguments are based simply on party recriminations, rather than on a serious analysis of the structural position of the Macedonian economy.

That is why this text deals with the problem of the redistribution of power in public institutions through the principle of redistributive justice in this unfair society. By evaluating official statistical data on public and international institutions, this text offers a comparative analysis of the period of the global financial crisis 2008-2013, and explains its devastating effects on the class differences in the Macedonian society.

Professional article

UDC: 331.105.44-026.562(4)

► **COULD THE TRADE UNIONS STILL BE CONSIDERED A POLITICAL POWER IN TODAY'S EUROPE?**

—

author: Vladimir Bogoeski

INTRODUCTION

When discussing the balance of power between institutions in the modern political systems, not many would straightly think of the trade unions as one of the factors determining the political developments in the society. Considering the fact that trade unions were the engine of the social policy in many European countries during the past century, their diminishing presence in the substantial decision making cannot remain unnoticed. But the many political and socio-industrial changes which essentially influenced the initial role of the trade unions over the past decades should not be overlooked either. It is a fact that the trade unions in Europe have been going through a remarkable decline in membership for a longer period of time. In the case of the western trade unions, this has been an ongoing process since the 1970s. In the eastern part of the continent, this tendency was accelerated approximately two decades later, together with the transformation processes of the political systems, where the role of the trade unions underwent a massive change from being “state agencies” for social welfare to becoming organization aspiring to the role of vital guardians of wages and employment. The purpose of this article is to present some of the reasons for the weakened position of the trade unions in Europe and their role as one of the crucial pieces in the mosaic of different actors in the decision-making processes.

STRUCTURAL AND INSTITUTIONAL CHALLENGES FOR THE EUROPEAN TRADE UNIONS

The advancing gap between the idea of a European social model and the reality of rather unsocial consequences of neo-liberal policies in Europe brought the EU into a growing crisis of legitimation.¹ On the European, as well as on the national level, there is a growing division between rather pro-European elites and a more or less Euro skeptical mass of people for which EU policies are often associated with a threat to the existing social standard.² On the EU level, the accuracy of this statement is confirmed by the progressing debate in the western media, claiming that waves of workers are coming from the new EU member states and create social dumping at the old member states' labor markets. The other side of the coin, or the fact that the East European workers on the western labor markets are often engaged under extremely exploitative labor conditions, has been until recently largely ignored. Day-to-day breaches of the standards laid down by basic ILO conventions, combined with recent judgments by the ECJ, have a detrimental impact on working people throughout Europe. The dominant picture of Europe today is unsocial Europe,³ and that is a state calling for action by the European trade unions, which need to engage themselves by influencing the realization of the rhetoric about establishing a European social policies system. The European trade unions are expected not to support neoliberal decisions; they are only questioning the social segments in order to justify the European idea, but they are also expected to negotiate and essentially change the current course of developments towards creating an effective European social model. The European trade unions shall therefore ensure that employee rights are given clear priority over Single Market freedoms by incorporating additional social legislation.⁴

EUROPEAN PERSPECTIVES OF TRADE UNIONISM

For a better understanding of the position of the trade unions on a European as well as on a national level, it would be necessary to provide a brief overview of the different traditions of unionism in the various national social models throughout Europe. According to Ebbinghaus, there are at least four different European social models determining the evolution of the trade unions, which are in general terms described as a 'Nordic', an 'Anglo-Saxon', a 'Centre' and a 'Southern' model.⁵ In addition, due to their specific history, the Eastern and South-Eastern European social models should be also considered.

¹ Bieler, Andreas and Schulten Thorsten (2008). 'European integration: A strategic level for trade union resistance to neo-liberal restructuring and for the promotion of political alternatives?', in Andreas Bieler, Ingemar Lindberg and Devan Pillay (eds.) *Labour and the Challenges of Globalisation: What Prospects for Transnational Solidarity?* London: Pluto Press: 231-47.

² Ibid.

³ Gray, Anne (2004). *Unsocial Europe: Social protection or Flexploitation?* London: Pluto Press.

⁴ This includes joining forces to combat interference by the ECJ in national legislation on labour rights to the detriment of working people (e.g. the Laval, Viking, Ruffert and Luxemburg cases) by achieving legal clarification of the fact that Community law gives priority to basic social rights over free movement of goods and services.

⁵ Ebbinghaus, Bernhard (1999). 'Does a European Social Model exist and can it survive?', in G. Huemer, M. Mesch and F. Traxler (eds) *The Role of Employer Associations and Labour Unions in the EMU*. Aldershot: Ashgate: 1-26.

The Nordic model covering the Scandinavian countries has traditionally been characterized by a strong corporatist system with strong centralized trade unions with a high density and rather centralized bargaining structures. By contrast, the Anglo-Saxon model covering the UK and Ireland has traditionally been described as a system of voluntarism with rather fragmented trade union organizations and decentralized bargaining structures. The Centre model covering states like Germany, Austria and the Netherlands has also strong corporatist traditions which compared to the 'Nordic' model, however, were much more influenced by Christian democratic rather than Social democratic ideas and policies. Although union density in these countries has never reached Scandinavian standards, the political influence of the unions has been relatively strong through various forms of involvement into the economic and political system. Moreover, the Southern model covering countries like France, Spain, Portugal and, not that evidently, Italy, has been characterized by a more fragmented trade union landscape with union organizations divided along different political orientations, including historically a relatively strong Communist wing of the labor movement. With the exception of Italy, union density rates have always been comparatively weak.⁶

Considering the collapse of the former socialist regimes in Eastern Europe after 1990, the mentioning of the 'Eastern model' would be reasonable. In the Eastern European countries, the trade unions either had to transform themselves from former socialist agencies of the party and the state or had to create completely new organizations. The transformation process of the former socialist countries in Eastern Europe has led in most cases to relatively weak and fragmented union organizations and rather decentralized bargaining structures, which are most similar to the Anglo-Saxon model.⁷ Eastern Europe has been particularly badly affected by the still ongoing global financial and economic crisis. Twenty years after the fall of the Berlin Wall and the onset of political and economic transformation, it is becoming clear that restructuring of the Eastern European economies, with rapid privatization and exposure to international competition, has not been accompanied by adequate guarantees for the social dimension. If the situation is to improve in this respect, what is needed is a well-functioning system of social dialogue based on unrestricted freedom of assembly in order to achieve bilateral regulation of labor relations.⁸

The region of Southeastern Europe is usually not separated from the general term of Eastern Europe, but considering its specific political history regarding the ambivalent model of Yugoslavian socialism, its separation from the rest of the former Eastern bloc seems to be meaningful. What is common to the entire region of Southeastern Europe is the transition process, where high unemployment rates have led to a degradation of workers' rights and their violations by employers, both

⁶ Ibid.

⁷ Kohl, Heribert and Platzer, Hans-Wolfgang (2004). "Industrial relations in Central and Eastern Europe. Transformation and integration. A comparison of the eight new EU member states." Brussels: ETUI.

⁸ Kohl, Heribert (2009). *Freedom of Association, Employees' Rights and Social Dialogue in Central and Eastern Europe and the Western Balkans*. Bonn: Bonner Universitäts-Buchdruckerei.

in the private and public sectors, as workers are forced to put up with miserable working conditions to live. Failing to undertake any meaningful action in order to improve the situation of the workers during the period of transition, the trade unions in this region earned their bad public image of corrupted organizations with no influence in the decision-making processes and with no remarkable exercise power.⁹ The trade unions, unlike those in Central Eastern Europe, did not play any decisive role in the restructuring of society during the period of transition as well. This was largely due to the fact that in this region, transformation brought the 'national question' to the fore, rather than, as elsewhere, the decisive 'social question'.¹⁰

DO THE TRADE UNIONS HAVE THE EXPECTED IMPACT IN THE DECISION MAKING?

In the following, we will see the interconnection and the mutual dependence between the both pillars of the trade union movement – membership power and organisational competence, and how they affect the significance of the trade unions as a negotiating partner. As Hantke has stated, "*while incompetent unions are unlikely to achieve success, even intelligent unions will not get very far if they do not have enough members. Incompetent trade unions are unsuccessful and will end up losing most of their members. And without members there are no funds to develop independent competence*".¹¹

Numerous of comparative studies stress the change-over to bargaining decentralisation, labour market deregulation, and flexibilisation in production as major challenges to industrial

relations in Europe since the 1980s.¹² In the past few decades, Europeans are witnesses of a lasting increase in the number of part time work, work with limited contracts, temporary agency work, etc. as well as overall extension of the low wage sector. In parallel to the growth of the atypical and part-time employments, there are long-term socio-economic changes making collective organisation more difficult, namely the continuous process of deindustrialisation and the growth of private services, which lead to the situation where the white-collar sector overgrows the blue-collar sector, whose workers used to be the core of the unionization.¹³ Therefore, Ebbinghaus talks about the steady process of 'Deunionisation'. Over the last two decades, trade unions have been facing major difficulties in recruiting members. Since the 1980s, union density—the share of wage earners who

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Hantke, Frank (2009). *Gewerkschaften im 21. Jahrhundert. Ein Diskussionshandbuch für Gewerkschaften in den Transformationsländern* (mit einem Vorwort von John Monks). Bonn.

¹² Bieler, Andreas and Schulten Thorsten (2008). 'European integration: a strategic level for trade union resistance to neo-liberal restructuring and for the promotion of political alternatives?', in Andreas Bieler, Ingemar Lindberg and Devan Pillay (eds.) *Labour and the Challenges of Globalisation: What prospects for transnational solidarity?* London: Pluto Press: 231-47.

¹³ Ibid.

are union members—declined in all but a few European countries.¹⁴ Increased problems to recruit union members and changing composition of its potential and actual membership pose major challenges to today's union movements in Europe as elsewhere. In terms of membership problems, Nordic and Belgian union movements were found to withstand the socio-economic changes and flexibilisation pressures of the 1980s better than others; they have continued to grow into the 1990s and have higher levels of organisation than elsewhere in Europe, thanks to the implementation of the so-called *Ghent system*, which is an arrangement in some countries whereby the main responsibility for welfare payments, especially unemployment benefits, is held by trade unions, rather than by a government agency.¹⁵

Ageing has certainly its impact on most trade unions' membership base and is largely influencing the development of the unionization. The ageing of union membership is not caused only by the demographic factor, but also results out of the unpopularity of the trade unions among the young people. The younger workers, job seekers or students consider the trade unions to be rather an oldfashioned movement, being certainly less attractive than 'new' social movements and 'fun' leisure activities. Moreover, the majority of union members, congress delegates, and union officials seem to be older than 40.¹⁶ In countries where youth unemployment, atypical work, and low levels of training are particular problems, young people will be less willing to commit themselves to long-term membership. Therefore, in Southern Europe, where segmented labour markets provide few opportunities to young people, the alienation from union policies favouring older workers might be highest.¹⁷

As a response to the financial difficulties caused by declining membership and ongoing economic restructuring, unions have engaged in several mergers in recent years, so that basically the unions from various sectors organize themselves in greater unions confederations on national level, which then are organized on European as well as on international level in order to have an appropriate role on the global scene.¹⁸ On the other hand, the decline in employer association membership and, in parallel to that, the decline of their function, should worry trade unions as much as their own membership decline since it has a huge influence on the social dialogue in general. Particularly in the countries with less institutionalised union securities, trade unions are highly dependent on the organisational success and institutional and structural relevance of employer organisations.

¹⁴Ebbinghaus, Bernhard, and Visser, Jelle (1999) 'When Institutions Matter: Union Growth and Decline in Western Europe, 1950-1995', *European Sociological Review*, 15, 2, 1-24.

¹⁵Ibid.

¹⁶Ebbinghaus, Bernhard (2002). 'Trade unions' changing role: Membership erosion, organisational reform, and social partnership in Europe.' EU Paper Series, The European Union Center. University of Wisconsin.

¹⁷Esping-Andersen, Gøsta (2000). 'Who is harmed by labour market regulation?', in Esping-Andersen, Gøsta und Marino Regini (eds), *Why Deregulate Labour Markets?*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁸Waddington, Jeremy (2005). 'Trade unions and the defence of the European social model', *Industrial Relations Journal*, 36 (6): 518-40.

CONCLUSION

European trade unions have to alertly follow the industrial trends in order to be able to confront them. They have to consider restructuring themselves, adjusting themselves to the changing economic conditions and representing the interests of employees who are hit particularly hard by redundancy and loss of status as a result of current developments or who suffer from social inequality in a broad pan-European manner, including foreign temporary and seasonal workers, early level and atypical staff to daytallers. The unions also have to act as guarantors of social justice and the social market economy and support these when they come under threat during the current crisis. Well-functioning, independent trade unions capable of effectively representing their members' interests are crucial for the future development of society and the economy, as is extended dialogue between the social partners. And, as previously stated, they have to work on more innovative policy in order to gain new membership, as well as to keep their old one. Moreover, the search of policies for the young requires new ideas, and special recruitment drives among students and the first jobseekers.

There are also various financial programs which the unions could take advantage of. In Eastern Europe, particularly in the current and potential accession states in the Western Balkans, it is possible to use projects financed by the European Social Fund (ESF) to promote social dialogue. These call for concrete initiatives in collaboration with the national social partners and governments concerned. The same applies to pre-accession projects financed under the European Union IPA programs (Instruments of Preaccession Activities).

Despite everything, only the trade unions alone would remain weak, therefore they should consider serious networking with other social movements and NGOs in the fight against neoliberalism and influencing the politics. Unless they can make an obvious progress in achieving the vision of a social Europe, the citizens of the EU member countries will not accept further integration and future enlargement, which at the end of the day will, most of all, affect the countries from the Western Balkan region.

РЕЗИМЕ

Синдикатите, како дел од социјалното партнерство, беа од одлучувачка важност за социјалниот и политичкиот развој на европските општества низ минатите два века. Но, во текот на минатите 20 години, во услови на забрзан глобализирачки економски развој, синдикатите се соочуваат со тешкотии при нивното приспособување на изменетите односи на труд, како и при обидот да го задржат нивното членство. Во оваа статија ќе биде прикажано како синдикатите од Западна и Источна Европа се соочени со социјалните промени на модерното време. (Западно) Европските синдикати, историски се познати по релативно

силната политичка позиција и организираното движење за подобри права на работниците, кои до некаде успеаја да одржат социјално регулирана форма на капитализам. Од друга страна, во претходните социјалистички системи, особено во поранешна Југославија, синдикатите и сојузите на работодавачи имаа сосема поинакви улоги, служејќи им како алатки на политичките елити за остварување на нивните цели. Транзицијата кон пазарна економија и новиот социјално-економски контекст, бараат од синдикатите да ја предефинираат својата улога и да станат достоин партнер во преговорите со Владата и работодавачите. Сè уште не е доцна синдикатите да ја вратат довербата и да се реетаблираат како одлучувачки фактор во политичкиот систем, за да можат активно да придонесат за постигнување на целосна европска интеграција, како во економска, така и во социјална смисла на зборот.

Стручна статија
УДК: 32:316.46]-021.388(497.7)

► ПОТРЕБА ЗА ТРАНСФОРМАЦИОНАЛНО И ПАРТИЦИПАТИВНО ПОЛИТИЧКО ЛИДЕРСТВО ВО МАКЕДОНИЈА

—
автор: Свето Тоевски

ТИПОЛОГИЈА НА ПОЛИТИЧКИТЕ СИСТЕМИ И НА ВЛАСТА ВО НИВ

Ако се зема како критериум степенот на слободата на политичките процеси, постојат три типа современи политички системи: авторитарни, тоталитарни и демократски. Авторитарните политички системи овозможуваат поголема контрола над политичките процеси, а во тоталитарните системи постои дури и најсеопфатна контрола на граѓанското и политичкото општество, како и различни облици на тотална контрола на општеството (од сила и закана со сила, до рафинирана манипулација и индоктринација. Во одделни држави не само во пошироките рамки во светот, туку дури и во Европа, во последниве години веќе се инсталирани автократски или тоталитарни политички системи, или такви системи коишто имаат одделни или доминантни карактеристики од тие два типа на системи.

Во овие новоразвиени системи се појавува и феноменот на силна централизирана држава, како и поддршка на „моќните влади“ – вообичаено се толерираат силните „владајачки“ партии. Во ваквите политички системи државата може да стане и онипотентна (сеприсутна и семоќна во општеството) и општопочитувана (со развиена поданичка и етатистичка свест) или, пак, дури и да се развијат одредени белези на една патримонијална држава, во која функционира идејата за „таткото-

владетел“. Притоа, наводно, таквата држава заштитува и брани од природните катастрофи, од сите зла во животот на нејзините граѓани, поточно, поданици.

Во третиот тип, демократскиот политички систем, постојат децентрализација и дифузија на политичката моќ, а не нејзина централизација и концентрација, постојат партиски и општествен плурализам и слободна конкуренција, како и практикување и заштита (судска) на слободите и правата на човекот и граѓанинот.

Во зависност од критериумот како власта се легитимира, согласно со Веберовата класификација, постои политички систем со рационално-легална власт, политички систем со харизматска власт и традиционален политички систем. Рационално-легалната власт ја темели својата легитимност врз почитувањето на општите правила, закони и Уставот, што е, всушност, практична примена на принципот на легалноста. Носителите на таквата власт доаѓаат на своите позиции по пат на пропишани правила во законите, и поради тоа тие се легитимно прифатени. Таквата власт е имперсонална, наспроти традиционалната власт, која легитимитетот го засновува врз традициите и обичаите, како и наспроти харизматичната власт, која, пак, својата легитимност ја базира врз „исклучителните способности“ (моќи) на својот водач.

Сметаме дека политичките системи, во кои постои комбинација на рационалната власт со демократската, партиципативна политичка култура, располагаат најмногу со услови за постоење и функционирање на имперсонални, надлични институции, како центри на политичкото одлучување, наспроти персонализираните, лични, „приватизирани“ институции, како во автократските, или тоталитарните системи, каде што легитимитетот на политичкото одлучување и валидноста на правните норми се крајно релативизирани категории.

Во ваквите, би ги нарекле, комбинирани и консолидирани политички системи, демократските институции се развиени, предвидливи, неспорни и одговорни, бидувајќи потпрени, како што кажавме, и со демократската политичка култура на општеството. Суштествено важни детерминанти на процесите во ваквите политички системи се постоењето развиено граѓанско општество, приматот на правото во општеството, односно, општествено однесување регулирано со правото, како и постоењето одговорни политички организации, одговорни партии, функционална и критичка јавност и медиуми независни од власта.

Не е тешко да се согледа кој политички систем и кој вид власт се постабилни, а кои се нестабилни. Во секој случај, најголема стабилност пројавува демократскиот политички систем со рационално-легална власт. Треба да се очекува, априори, дека во таквиот систем ќе постои и соодветно прогресивно политичко лидерство со развиен и функционален баланс на моќта меѓу извршната, законодавната и судската власт. Во таквите системи не постојат, или не би требало да постојат, дисфункционални политички институции: претседателот, владата, парламентот, министерствата и другите институции дејствуваат секој во рамки на своите уставно-правни овластувања и обврски, врз основа на мандатот и легитимитетот здобиени од волјата на народот, манифестирана на изборите.

ДЕБАЛАНСИРАНАТА ПОЛИТИЧКА МОЌ – КОНТЕКСТ ЗА ДИСФУНКЦИОНАЛНОСТА НА ПОЛИТИЧКИТЕ ИСТИТУЦИИ

Примери на дисфункционални политички институции и непостоенење рамномерно, сразмерно распределена и балансирана моќ меѓу актерите на политичките процеси во една држава не мора да се бараат само во Северна Кореја и одделни други автократски или тоталитарни режими во Азија, Африка, или во Латинска Америка. Јошихиро Френсис Фукујама, еден од најпознатите и најцитирани политички научници на денешнината, го наоѓа таквиот пример во еден од најразвиените политички системи во светот – во најмоќната политичка сила во светот, Соединетите Американски Држави. Во својата студија со токму таков наслов – „Распаѓањето на американските политички институции“ – Фукујама констатира:

„Многу политички институции во САД се гнили, се распаѓаат. Политичкото распаѓање во овој случај едноставно значи дека специфичниот политички процес – понекогаш индивидуално владеење на одделна агенција – станал дисфункционален. Ова е резултат на интелектуалната ригидност и на растечката моќ со која располагаат вкопаните политички актери, кои ги спречуваат реформите и ребалансирањето на таа моќ.“¹

Фукујама ја воспоставува следната „дијагноза“ за дисфункционалноста на американските политички институции, вклучувајќи ја тука, во прв ред, самата американска Влада:

„Во однос на другите либерални демократии, судството и законодавството (вклучувајќи ги и улогите кои ги имаат двете главни политички партии) продолжуваат да играат прекумерно голема улога во американската Влада на сметка на извршното тело на бирократијата. ... Сраснувањето на интересната група и лобистичките влијанија ги изобличи демократските процеси и ја поткопа способноста на Владата да работи поефективно. Роднинската селекција и реципрочниот алтруизам (фаворизирање на семејството и пријателите, со кои се разменуваат услуги) се двата природни начина на човечката општественост. Тоа се тие видови односи кон кои луѓето се враќаат кога модерната, безлична влада се распаѓа.“²

Фукујама вели дека „во услови на идеолошката поларизација во федералната структура на владеење, американскиот систем на проверки и рамнотежи, првично обликуван за да ја спречи појавата на премногу силна извршна власт, се претворил во ветократија“, продолжувајќи натаму:

„Системот на одлучување стана премногу порозен, премногу демократски за неговото сопствено добро, давајќи им на премногу актери средства да се задушат корективните приспособувања во јавната политика. Нам ни се потребни посилни механизми за засилување на колективните одлуки, но,

¹ Yoshihiro Francis Fukuyama, „The Decay of American Political Institutions“, published on December 8, 2013; available at: <http://www.the-american-interest.com/articles/2013/12/08/the-decay-of-american-political-institutions/>

² Yoshihiro Francis Fukuyama, „The Decay of American Political Institutions“, published on December 8, 2013; available at: <http://www.the-american-interest.com/articles/2013/12/08/the-decay-of-american-political-institutions/>

поради поврзаноста меѓу правосудството и владата, како и прекумерната улога на интересните групи, не е веројатно дека ќе се здобиеме со такви механизми со кои ќе ја скратиме системската криза. ... Обичниот народ чувствува дека нивната, наводно, демократска влада не ги одразува повеќе нивните интереси и наместо тоа им служи на повеќе 'елити во сенка'.³

Во својата компаративна анализа за функционирањето на парламентите во светот и нивната позиционираност наспрема владите „Политичките партии и (не)моќта на политичките институции“, Наташа Вучковиќ подиректно се задржува на „опаѓањето на влијанието и угледот на Парламентот на Велика Британија во последните 10 – 20 години“ и објаснува кои се причините за еродирањето на позицијата на Парламентот, како една од централните политички институции во политичкиот систем на оваа држава, која, без какво било сомневање, претставува земја на една од најразвиените демократии, воопшто, во светот. Вучковиќ особено се осврнува и на настанатиот дебаланс на политичката моќ меѓу Владата и законодавниот дом во Велика Британија. Таа истакнува дека „Лојд Џорџ, водачот на Либералната партија и премиер во 1931 година изјавил оти 'Долниот дом нема ефективна и континуирана контрола над активностите на Владата'^{4,5}

Натаму, во својата студија Вучковиќ нагласува:

„Редуцираната контролна улога на Долниот дом (на британскиот Парламент) се отсликува, меѓу другото, и низ изменетата практика на пратеничките прашања до Владата, како еден од главните механизми на контролата над Владата. 'Наместо традиционалните седници за поставување на пратеничките прашања во вторник и четврток, во текот на попладневните часови, премиерот Тони Блер ја редуцирал можноста за поставување прашањата само на половина час во среда попладне'⁶. 'Порано поставувањето на прашањата било можност за пратениците на парламентарното мнозинство да отворат во јавноста важни теми и да бараат одговор на Владата ... а сега прашањата се користат многу повеќе за пофалба на владината политика, или за напад на друга партија. Сериозните прашања, посветени на клучните теми, се потиснати во сенка со партиските брифинг-соопштенија'^{7,8}

Оваа авторка мошне прецизно објаснува како се случува британскиот Парламент да ја изгуби својата уставно-политичка директна обврска и функција да учествува во креирањето на политиката, а наместо тоа да се претвори во

³ Yoshihiro Francis Fukuyama, ibidem.

⁴ Dorey, Peter, 2004, Le Parlement en Grande-Bretagne, Vers un renouveau du parlementarisme en Europe? (grupa autora, ur. Costa, O., Kerrouche, E. i Magnette, P.), Editions de l'Universite de Bruxelles, str. 108, u: Nataša Vučković, ibidem, str.147.

⁵ Nataša Vučković (2010): „Savremena država: struktura i socijalne funkcije“, Izdavač: Konrad Adenauer Stiftung i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu - Centar za demokratiju, Beograd, str.147.

⁶ Dorey, Peter, ibidem, p. 111, Nataša Vučković, ibidem, str.149.

⁷ The Report of the Commission to Strengthen Parliament, July 2000, <http://www.conservatives.com/pdf/norton.pdf>, p.14, Nataša Vučković, ibidem, str.149.

⁸ Nataša Vučković, ibidem, str. 149.

најобична гласачка машинерија за донесување закони – веќе „скроени“ во владините министерства и нивни тела:

„Во контекстот на јакнењето на извршната власт, поодделни автори споменуваат уште еден елемент – децентрализацијата на владата, односно создавање на еден многу покомплексен извршен систем, кој се состои од широк спектар на разни институции, мрежи, од кабинетот на премиерот, комисији во рамки на владата, неформални средби и министерски 'клубови', билатерални преговори меѓу различни владини комисији, што влијае врз тоа дека 'јадротот на извршната власт е фрагментирано, а централната координација е исклучително тешка'.⁹ Новите регулаторни тела и независните агенции се вклучени во процесот на креирање на политиката. Тој процес на креирање на политиката низ преговорите на различни министерства, владини агенции, групи на интерес и групи за притисок се завршува многу побргу, пред да стаса предлогот на новиот закон во парламентот.“¹⁰

Овие два примера за тоа како функционираат или не функционираат одделни важни институции на системот во САД и во Велика Британија, сами по себе го загатнуваат прашањето на квалитетот, или некавалитетот воопшто на политичките институции во еден систем, односно, на нивната функционалност, или нефункционалност.

Појаснувајќи ги основните функции на политичките институции општо, Вукашин Павловиќ напоменува:

„Институциите не се важни само затоа што формираат најголем дел од политичкиот пејзаж, односно, од политичкиот аранжман внатре во секој политички поредок. Пред сè, тие се важни затоа што ја обликуваат и ја распределуваат политичката моќ. Институционалниот политички аранжман претставува мапа на распределбата на моќта во секој политички поредок. Институционалните канали се патишта како моќта се акумулира и се распределува.“¹¹

Павловиќ во својот труд го цитира ставот на Сивен Бел дека „втората исклучително важна функција на политичките институции е тоа што влијаат врз политичките преференции и однесувањата на политичките актери“.¹² Во врска со оваа втора, како и за третата функција на институциите, Павловиќ дополнува:

⁹ Smith, Martin J. (2003), „The Core Executive and Modernization of Central Government“, in: „The Developments in British Politics“ (grupa autora), Palgrave Macmillan, p. 64, u: Nataša Vučković, ibidem, str.149.

¹⁰ Nataša Vučković (2010), „Savremena država: struktura i socijalne funkcije“, Izdavač: Konrad Adenauer Stiftung i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu - Centar za demokratiju, Beograd, str.149.

¹¹ Vukašin Pavlović, „Kvalitet političkih institucija“, zbornik radova podnetih na naučnom skupu „Kvalitet političkih institucija“ održanog 24.11.2010 godine u Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; Izdavač: Fakultet političkih nauka - Centar za demokratiju Univerziteta u Beogradu, 2010 godine, str.15.

¹² Stiven Bel, „Stari i novi institucionalizam“, u: Petar Bojanić, Ivan Mladenović, Institucije i institucionalizam, op. cit., s. 267.; u: Vukašin Pavlović, ibidem, str.15.

„Политичките преференции на општествените актери се профилираат и се насочуваат во зависност од институционалната мапа на политичкиот поредок. Третата функција на политичките институции е да произведуваат норми и правила и да утврдуваат процедури на политичкото однесување. Без постоењето на институциите, би настанал хаос во политичкиот живот на секое општество. Институциите имаат улога на своевиден арбитер во непрестајната борба на гладијаторската политичка арена.“¹³

Овде ќе споменеме еден важен пасус од трудот на Павловиќ, кој се однесува на критериумите за процена на квалитетот на демократијата, односно, на демократскиот политички поредок и на неговите институции. Овој автор ги цитира Лери Дајмонд и Леонардо Морлино, кои ги утврдуваат следните осум критериуми, согласно со кои се оценува, значи, квалитетот на политичките институции: владеењето на правото, партиципацијата, компетитивноста, можноста за вертикално и хоризонтално полагање сметка/отчетност (vertical accountability and horizontal accountability) и контролата, потоа поврзувањето на општите прашања на слободата со прашањето на граѓанските права, како и еднаквоста и одговорноста.¹⁴

Притоа, во врска со првите два критериума, Павловиќ посочува:

„Принципите на владеењето на правото се најдобрата брана против арбитарноста на политичката власт. Тоа е истовремено и најсигурната потпора на политичките институции да не подлежат на однесувањата на политичките моќници, на каприците на политичките промени и на постојаните бури на политичките борби.

... Од широчината и степенот на партиципацијата на граѓаните зависи демократскиот квалитет на политичките институции и на политичкиот живот на секоја заедница. Партиципацијата не се сведува само на учеството на изборите, туку и на можностите за здружување и организирање, за собирање и протестирање, како и лобирање за сопствените групни и други интереси. Важен елемент на партиципацијата е учеството на граѓаните во дискусиите за прашањата на јавните политики, како и директното ангажирање во решавањето на прашањата на локално рамниште.“¹⁵

ЗАСИЛЕНА ВАРИЈАНТА НА ПАРЛАМЕНТАРНО-ПРЕТСЕДАТЕЛСКИ СИСТЕМ

Изградбата на новите и зајакнувањето на постојните политички институции во поставторитарните и посткомунистичките општества означува и потреба низ еден институционален инженеринг да се редизајнираат постојниот политички пејзаж и мапата на распределба на политичката моќ. Што би значело ова? Пред

¹³ Vukašin Pavlović, *ibidem*, str. 15.

¹⁴ Larry Diamond and Leonardo Morlino, *The Quality of Democracy, An Overview*, Journal of Democracy, 15, Number 4, October 2004. Vukašin Pavlović, *ibidem*, str. 22 - 24.

¹⁵ Vukašin Pavlović, „Kvalitet političkih institucija“, zbornik radova podnetih na naučnom skupu „Kvalitet političkih institucija“ održanog 24.11.2010 godine u Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; Izdavač: Fakultet političkih nauka - Centar za demokratiju Univerziteta u Beogradu, 2010 godine, str.23.

сè, во земјите како Македонија, кои и натаму се наоѓаат во една продолжена посткомунистичка транзиција, сметаме дека би требало да се редизајнира и концепциски и уставно-политички позицијата на претседателот, како врвна институција во политичкиот систем, за да се елиминираат согледаните слабости на формалната церемонијалност во неговото дејствување во врска со внатрешните и надворешните аспекти на политичките процеси на државата. За политичките специфичности на Македонија како држава, најоптимално е градењето засилена варијанта на парламентарно-претседателскиот систем, при што и парламентот и претседателот би имале редефинирани и зајакнати позиции наспроти извршната власт – владата. Тоа подразбира потреба и за нова прераспределба на политичката моќ, но, и на зголемување на политичката одговорност, која би одела во „пакет“ со зголемувањето на надлежностите и обврските. Во оваа насока оди и констатацијата на Славиша Орловиќ:

„Ако воопшто би можело да се говори за тренд во одбирањето на политичките институции, последниот бран на редизајнирања на политичките институции (во светот – м.з) го обележаа хибридни решенија, и тоа: мешовити изборни системи и полупретседателски систем (парламентарно-претседателски систем)“.¹⁶

Во продолжението на овој труд, малку поопстојно ќе се задржиме на тоа што би значело редефинирањето на позицијата и концепцијата на политичкото лидерство во Македонија, мислејќи тука, пред сè, на институцијата претседател на државата. Во постојната практика на изборните системи во Македонија, нејзиниот претседател се избира на непосредни, слободни избори и тој во полна мера добива легитимитет во вршењето на својата функција, но, минималното „количество на политичката моќ“ со која потоа располага е инкомпатибилно со многу поголемото „количеството на легитимитетот“ што тој го има здобиено.

Затоа е потребно оптимално и соодветно зголемување, а не намалување на неговата политичка моќ, за потоа тој посоодветно и да се вклопи со системот на една рационално-легална политичка власт, за да може, ќе повториме, да се развива соодветно прогресивно политичко лидерство со и низ развиен и функционален, правилно одмерен баланс на моќта меѓу извршната, законодавната и судската власт. Во таквата ситуација, во поголема мера би се развила функционалноста и на институцијата претседател на државата и на парламентот како централна институција на политичкиот систем.

Во 2013 и во 2014 година, во политичкиот живот на земјата беа пласирани заложби на одделни политички актери дека претседателот на Македонија не би требало да се избира повеќе на непосредни, претседателски избори од страна на народот, туку само во Парламентот по пат на гласање од пратениците. Стоиме на ставот дека токму ваквото решение би придонело шефот на државата

¹⁶Slaviša Orlović, „Redizajniranje političkih institucija“, zbornik radova podnetih na naučnom skupu „Kvalitet političkih institucija“ održanog 24.11.2010 godine u Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; Izdavač: Fakultet političkih nauka - Centar za demokratiju Univerziteta u Beogradu, 2010 godine, str.82.

да го загуби во голема мера оној изворен легитимитет, кој барем засега не е ефектуиран доволно, и оттука сметаме дека таквите предлози не би биле најадекватно решение.

Голям знак прашалник стои и пред идејата за „консензуален претседател“, која, исто така, интензивно се „протежира“ од дел од политичките актери. Уште веднаш може да се согледа дека „консензуалното“, поточно кажано, договорното предлагање, кандидирање и избор на претседател на државата, што ќе подразбира и вмешување на етничката димензија во овој процес, би водело кон значително намалување на ефективноста и ефикасноста не само на институцијата претседател, дека тоа неа би ја претворило во дисфункционална политичка институција, туку оти тоа можеби би се одразило и врз ефикасноста и ефективноста на севкупниот политички систем. При сето тоа, нема никакво сомневање дека претседателот на земјата мора во многу поголема мера отколку досега и сега да биде „претседател на сите“, „сврзувачко ткиво“, обединувачка политичка фигура, во која навистина ќе се рефлектираат интересите и очекувањата на сите граѓани на Македонија.

ПОТРЕБА ЗА ПРИМЕНА НА ТРАНСФОРМАЦИОНАЛНО–ПАРТИЦИПАТИВНО ПОЛИТИЧКО ЛИДЕРСТВО

Исто така, денес е потребна, особено во транзиционите општества, примена и на едно ново рedefинирано и осовременето политичко лидерство, кое нема да биде од типот на традиционално, харизматично и авторитарско лидерство, туку ќе се стреми кон типот на демократично, легално-рационално, партиципативно-интегративно и трансформативно политичко лидерство.

Џозеф Нај вели:

„Трансформационалните лидери ја мобилизираат моќта заради промена, повикувајќи на повисоките идеали и морални вредности на нивните следбеници... Трансформационалните лидери повикуваат повеќе на колективните интереси на групата, или на организацијата... тие се потпираат врз „меката моќ“¹⁷

Нај во својата студија за „меката“ и „тврдата“ политичка моќ нагласува дека „харизмата е дел од концептот на трансформационалното политичко лидерство“. „Харизматичноста“ на политичкиот лидер се споменува како еден од неговите главни квалитети во раководењето со државата, или со важните политички институции, но, ние сметаме дека таа компонента на „харизмата“ треба да се исфрли од еден иновирани и осовременет тип на трансформационално политичко лидерство, кој би бил приспособен кон специфичностите на македонскиот политички систем. За да бидеме сосема јасни, ќе кажеме дека, според нас, категоријата на харизмата не е баш вклоплива во системот на рационално-легалната политичка власт, каде што во таквиот, исто така,

¹⁷ Joseph S. Nye, „Soft Power, Hard Power and Leadership“, 27.10.2006, p. 6.

рационално-легален политички систем треба да доминираат имперсоналните политички институции и владеењето на правото.

Еве како и водечкиот теоретичар во теоријата на лидерството Бернард Бас го дефинира трансформационалното лидерство во својот концепт (што ќе се однесува и на трансформационалното политичко лидерство):

„Трансформационалното лидерство се однесува на оние политички лидери, кои ги водат своите следбеници... по пат на идеализирано влијание, инспирација, интелектуална стимулација и индивидуализирано размислување. Трансформационалниот политички лидер го крева нивото на зрелост на своите следбеници и нивните идеали, а ги буди и нивните грижи за постигнувањата, себеискажувањето, за добробитта на другите за организацијата (во случајов: политичката заедница – з.м), за општеството. Идеализираното влијание и инспиративното лидерство се манифестираат кога лидерот ја предвидува посакуваната иднина, кога објаснува како може тоа да се постигне, кога поставува примери кои треба да бидат следени, кога пројавува и високи стандарди на перформансите со кои располага, притоа покажувајќи и решителност и доверба.“¹⁸

Во овој свој труд Бас сосема експлицитно наведува дека се решил заедно со уште еден научник да го заменат во своите дела поимот „харизма“, кој го употребувале во своите поранешни дела, токму со „идеализирано влијание“:

„Аволио и Бас во 1991 година одбраа да го заменат поимот 'харизма' насекаде со поимот 'идеализирано влијание', со кој се искажува влијателноста во врска со идеалите.“¹⁹

Во ерата на информатичко-комуникациска и економско-политичка глобализација во светот, денес е потребна, особено во транзициските општества, примена на тоа ново редефинирано и осовременето политичко лидерство, кое нема да биде од типот на традиционално, харизматично и авторитарско лидерство, туку кое ќе се стреми кон типот на демократично, легално-рационално, партиципативно-интегративно и трансформационално политичко лидерство во процесот на демократско-авторитативната алокација на вредностите и богатствата на општествено-политичката заедница. Велиме „демократско-авторитативната алокација“, спротивно на системско-функционалната теорија во политичките науки на американскиот политиколог Дејвид Истон, кој го дефинира политичкиот систем како „мрежа на интеракции издвоени од тоталитетот на социјалното однесување, низ која вредностите авторитативно се дистрибуираат, односно, преку која се донесуваат и се спроведуваат обврзувачки одлуки“.

Практиката покажува дека неретко се случува злоупотреба на политичката моќ: наместо низ еден баланс таа моќ да биде распределена оптимално и

¹⁸Bernard M. Bass, (Center for Leadership Studies, State University of New York, Binghamton, USA): „Two Decades of Research and Development in Transformational Leadership“, European Journal of Work and Organizational Psychology, 1999, 8 (1), p.11.

¹⁹Bernard M. Bas, ibidem, p.12.

демократично меѓу политичките лидери, елити и политичките институции, во политичките системи каде што опстојува концептот на „авторитативната алокација“, таа моќ лесно се присвојува за сопствени мотиви и цели, маргинализирајќи ги артикулацијата и агрегацијата на дифузните и неиздиференцирани желби и преференции, интереси и барања на општествено-политичката заедница.

Оттука, потребно е во тој концепт на системско-функционалната теорија на политичкиот систем да се вметне и компонентата „демократска алокација“, за да се постигне поврамнотежена распределба на политичката моќ меѓу политичките лидери, институциите и политичките партии и интересните групи, кои имаат улога на „структурни агрегатори“ на споменатите преференции, интереси и барања.

Само тогаш ќе се создадат услови да се спречува наметнувањето авторитативни одлуки и акции на членовите на политичката заедница како легитимни и обврзувачки, без оглед на тоа што можеби тие одлуки и акции нема да одат во нивен прилог, или можеби дури и ќе бидат спротивни на нивните колективни интереси. Само тогаш ќе постои вистински легитимитет во функција на регуларно донесување добри политички одлуки, кои ќе ги препознаваат и ќе ги решаваат суштинските проблеми на општеството – не во интерес на политичките лидери или елити, туку во интерес на сите луѓе, кои во радикално поголема мера ќе учествуваат во донесувањето на тие одлуки, потоа и прифаќајќи ги како оправдани, обврзувачки и применливи. Трансформационалното политичко лидерство ја содржи и компонентата на партиципативноста, бидејќи таквите водачи нагласокот во своите лидерски активности го ставаат врз добробитта на општествено-политичката заедница, на сите луѓе, а не на индивидуалните потреби и желби на поединците. Во таа смисла, трансформационалните политички лидери широко ја придвижуваат свеста на своите следбеници за активност и вклучување во политичките процеси.

КОРЕЛАЦИИТЕ МЕЃУ ПОЛИТИЧКИТЕ ИНСТИТУЦИИ И ЛЕГИТИМИТЕТОТ

Брус Гили ги анализира корелациите меѓу политичките институции и легитимитетот – како се моделираат институциите врз база на легитимитетот, а како институциите претставуваат инфраструктура за генерирање на перформансите врз кои се темели легитимитетот:

„Легитимитетот е мера во која граѓаните ја третираат државата како таа законски ја поседува и ја спроведува политичката моќ. ...Легитимитетот се однесува на јавните вредности во врска со законитото користење на политичката моќ. Потпирајќи се на описниот модел на политичките системи на Дејвид Истон, пристапот заснован врз легитимитетот ги концептуализира институциите како центар на еден ендеген систем на перформанси (аутпути), на легитимитет и на повратна врска. Институциите

се инфраструктура за генерирање на перформансите врз кои се темели легитимитетот. Одржувањето на легитимитетот значи насочување на институциите кон создавање перформанси кои вредат. Кога перформансите опаѓаат, растат притисоците за уште порадикална институционална промена. Во таа смисла, пристапот базиран врз легитимитетот е експлицитен во ендегеното моделирање на институциите, каде што тие се истовремено и последица и причина за легитимитетот.²⁰

Една од централните институции на политичкиот систем, од која се бара да се придржува до принципот на легитимитетот секогаш кога ги донесува одлуките и предлозите на законите, е владата. Во своето дело од областа на политичката филозофија, под мошне симболичен наслов „Правда за ежовите“, Роналд Дворкин бара правда од владата, нагласувајќи дека „ниту една влада не е легитимна, освен ако не се обврзе на два владејачки принципа: прво, мора да покаже еднаков обсервационен судбината на секој човек над кој тврди дека има власт и, второ, мора целосно да ги почитува одговорноста и правото на секоја личност да реши за себе како да направи нешто вредно од својот живот“.

Според Дворкин, „политичката заедница нема никакво морално овластување да создава и да спроведува должности против своите членови, освен ако ги третира со еднаков обсервационен и почит, освен ако нејзините политики ги третираат нивните судбини како еднакво важни и ако ги почитува нивните поединечни одговорности за нивните сопствени животи, при што тој принцип на легитимноста е најапстрактниот извор на политичките права“.

Овој политички филозоф е категоричен дека „легитимноста бара распределба на политичката моќ, која отсликува еднаков обсервационен и почит, а кои заедницата мора да ги има за својот граѓанин“ и нагласува: „При разликувањето на различните концепции на демократијата, сметам дека постои концепција на демократијата, која ја нарекувам 'концепција на партнерство', наспроти статистичката, или мајоритарната концепција. 'Концепцијата на партнерството' инсистира на тоа дека владата треба да биде така структурирана, што секој граѓанин ќе може со право да каже дека тој дејствувал низ заедницата, оти тој учествувал во политичкото одлучување, оти учествувал како еднаков во тоа одлучување. Тоа значи уште повеќе дека тој има еднаков глас и, што е најважно меѓу сето, оти тој има и еднаков удел во резултатот“.²¹

Петер Линдсет истакнува дека „демократскиот легитимитет во најдлабоката смисла зависи не само од демократските инпути и аутпути“ и дополнува:

„Конечно, тој (демократски легитимитет) зависи од тоа дали постои пресудното чувство на историски идентитет меѓу владејачките институции и народот 'самосвесен' за себе како таков. ... таквата смисла на „demos-легитимитетот“ не е суштинска само за демократијата, туку и за самиот

²⁰ Bruce Gilley, „Legitimacy and Institutional Change - The Case of China“ - Comparative Political Studies, Volume 41 Number 3, March 2008, p. 260 (Queen's University, Kingston, Ontario, Canada).

²¹ Ronald Dworkin, „Justice for Hedgehogs“, Harvard University Press, Jan 11, 2011, p.472.

конституционализам: дури врз основа на ваквиот „demos-легитимитет“ функционалните институции на владеењето (оние кои инаку би поседувале инпут и аутпут на легитимноста) се трансформираат во вистински 'уставни', бидејќи започнуваат да се разбираат како институционални изрази на правото на демосот сам да владее“.²²

Во политичката наука, легитимитетот претставува прифатеност на законите како валидни од страна на граѓаните. Легитимитет претставува и прифатеноста на владејачкиот режим, прифатеноста на институциите на политичкиот систем и прифатеноста на политичките лидери во реализирањето на нивната политичка моќ, ако законите што тие ги донесуваат бидуваат прифатени од страна на граѓаните, кои ќе им се покоруваат на тие закони, добивајќи за возврат заштита на своите законски гарантирани права.

Во своето дело „Уставно искупување: политичка верба во неправедниот свет“, Џек Болкин го изнесува својот став дека „легитимноста е карактеристика на политичкиот и правниот систем, која го прави тој систем доволно вреден за почит, така што луѓето кои живеат во него имаат добри причини да продолжат да го прифаќаат користењето на државната принуда за спроведување на законите против нив и против другите, дури и кога не се согласуваат со сите закони (или, како законите се применети во практиката), дури и кога мислат дека некои од законите се во значителна мера неправедни“.

Овој теоретичар на уставно-политичкиот систем смета дека „системот, кој не е минимално прифатлив... може сепак да се прифати како легитимен, ако членовите на политичката заедница имаат верба дека со текот на времето и преку вложување напори ќе биде создаден многу поправеден систем... но, ако членовите на таа заедница немаат верба во долготрајната прифатливост на системот, ако веруваат дека работите нема да се подобрат во поголема мера, или ако веруваат дека режимот се наоѓа на една надолна спирала кон неспособноста или тиранијата, тогаш легитимноста на системот станува поткопана во значајна мера“.

Корд Шмелцле вака го дефинира значењето на концептот на легитимитетот:

„Поимот легитимитет се однесува било на привилегијата да се користи принуда заради извршување на морално оправданите правила, било на правото да се командува, кое кореспондира со обврската за послушност кон политичкиот поредок, или кон нормативната моќ на политичките институции да ги креираат, да ги модификуваат, или да ги укинат обврзувачките норми.

... Правото за креирање обврзувачки норми е нормативната срцевина на концептот на легитимитетот. Другите нормативни предности на легитимните политички наредби, како што е дозволатата да се користи принуда, или обврската на граѓанинот, се вообичаено само последици на оваа нормативна моќ. Принудата е типично оправдана само кога се реагира на повредите на

²² Peter L. Lindseth, „Of the People: Democracy, the Eurozone Crisis, and Lincoln's Threshold Criterion“ - University of Connecticut School of Law, February 8, 2012, Berlin Journal, No.22, Spring/ Summer 2012, Forthcoming., pp.2-3.

важечките норми, а послушноста кон законот се бара само кога соодветната норма е, исто така, важечка. Од оваа дефиниција на легитимитетот како нормативна моќ произлегува дека тоа е однос на власта, а не однос на моќта во пошироката смисла“.²³

Интересни се и погледите на Болкин во овој контекст:

„Легитимитетот е... расудување во врска со тоа како уставниот/правниот систем гледа назад во минатото и напред во иднината. Легитимитетот почива во дел од вербата во иднината и во приказната во врска со минатото кое го поврзува него со сегашноста... расудувањата за легитимитетот се втемелени во вербата во врска со идниот систем. Легитимитетот почива врз приказната за политичкиот систем: таму каде што тој бил и таму каде што треба да оди. Од оваа причина, расудувањата за легитимитетот бараат од членовите на политичката заедница да бидат способни да се видат себеси како дел на тој политички проект, кој се протега низ времето. Тие мора да бидат способни да ја раскажат приказната во врска со тој проект за неговата траекторија, за неговата поврзаност со претходните учесници во тој проект. Ова наративно разбирање ги води членовите на политичката заедница кон тоа да се идентификуваат со личностите во минатото, со нивните идеали, со нивните дела, нивните ветувања, со нивните обврски и должности“.²⁴

Во својата студија „Значењето на легитимитетот во правната теорија“ („The Significance of Legitimacy to Legal Theory“), Праел укажува на потребата „... да им се дадат одредени форми на законите и правните институции, за да се дизајнираат на таков начин што ќе се намали потенцијалот за моралните контроверзии“ во врска со „претворањето на (нелегитимното) користење на силата во (потенцијално легитимно) право“. Праел смета дека „нормативноста и легитимитетот се очигледно поврзани“ и оти „нормативноста се занимава со метафизичкото прашање 'Како општествената, фактичка практика ги создава нормите?', а дека „легитимноста се занимава со моралното, или политичко прашање 'Што му дава на кој било поединечен наводен творец на правото, право да бара некој да треба, *prima facie*, да се покорува?“.

Задржувајќи се и натаму на моралната димензија на феноменот на легитимитетот, во своето дело „Местото на легитимитетот во правната теорија“, Праел сумира: „Легитимитетот е морално и политичко прашање по кое луѓето го искажуваат своето несогласување; прашањето на легитимитетот не може да биде редуцирано на прашањето на нормативитетот, а правната валидност е поврзана со прашањата на легитимитетот, кои и влијаат врз таа правна валидност. ... Различни луѓе имаат различни погледи во врска со легитимитетот на политичкиот авторитет. Ова е прашање кое се наоѓа во заднината на многу

²³Cord Schmelzle, „The Function of Political Institutions and the Concept of Legitimacy“ (Freie Universität Berlin); available at: https://www.academia.edu/4497043/The_Function_of_Political_Institutions_and_the_Concept_of_Legitimacy

²⁴Jack M. Balkin (2011): „Constitutional Redemption: Political Faith in an Unjust World“ - Cambridge, MA: Harvard University Press, p.44.

дела од политичката теорија. Во помалку апстрактна форма, овие прашања, исто така, се наоѓаат во дискусиите во врска со соодветната, правилна 'величина' на владата и владеењето, или во дебатите околу соодветната алокација и лимитите на моќта на владата".²⁵

ЗАКЛУЧОК:

Денес, во светот се случува еден бран на редизајнирање на политичките институции и нови критички промислувања на концептот на легитимитетот, насочени кон тоа да се намалуваат моралните контроверзи поврзани со користењето на принудата за послушност кон правните норми и нормативната моќ, која е срцевина на легитимитетот. Сега е потребна и нова демократско-авторитарна распределба на вредностите во општеството, како и избалансирана дистрибуција на политичката моќ, за да се превенираат опасностите за претворање на постојните политички системи во авторитарни или демократски системи. Исто така, се јавува потребата за редизајнирање и уставно-политичко засилување на позицијата на две меѓу најважните политички институции во Македонија – претседателот на државата и парламентот. Неопходно е и воведување нов концепт на политичко лидерство во Македонија, кое ќе биде од типот на партиципативно-трансформативно политичко лидерство.

Користена литература:

Yoshihiro Francis Fukuyama, „The Decay of American Political Institutions“, published on December 8, 2013.

Nataša Vučković, „Savremena država: struktura i socijalne funkcije“, Izdavač: Konrad Adenauer Stiftung i Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu - Centar za demokratiju, Beograd, 2010.

Vukašin Pavlović, „Kvalitet političkih institucija“, zbornik radova podnetih na naučnom skupu „Kvalitet političkih institucija“ održanog 24.11.2010 godine u Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; Izdavač: Fakultet političkih nauka - Centar za demokratiju Univerziteta u Beogradu, 2010 godine.

Slaviša Orlović, „Redizajniranje političkih institucija“, zbornik radova podnetih na naučnom skupu „Kvalitet političkih institucija“ održanog 24.11.2010 godine u Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; Izdavač: Fakultet političkih nauka - Centar za demokratiju Univerziteta u Beogradu, 2010 godine.

Joseph S. Nye, Jr, „Soft Power, Hard Power and Leadership“, 27.10.2006

Bernard M. Bass, „Two Decades of Research and Development in Transformational Leadership“, European Journal of Work and Organizational Psychology, 1999, 8 (1).

Bruce Gilley, „Legitimacy and Institutional Change - The Case of China“ - Comparative Political Studies, Volume 41 Number 3, March 2008.

²⁵ Dan Priel, „The Place of Legitimacy in Legal Theory“: York University – Osgoode Hall Law School - March 8, 2010; McGill Law Journal, Vol. 57, No. 1, 2011; Warwick School of Law Research, Paper No. 2010/04, pp.16 – 17.

Ronald Dworkin, „Justice for Hedgehogs“, Harvard University Press, Jan 11, 2011.

Peter L. Lindseth, „Of the People: Democracy, the Eurozone Crisis, and Lincoln’s Threshold Criterion“ - University of Connecticut School of Law, February 8, 2012, Berlin Journal, No.22, Spring/ Summer 2012, Forthcoming.

Cord Schmelzle, „ The Function of Political Institutions and the Concept of Legitimacy“

Jack M. Balkin, „Constitutional Redemption: Political Faith in an Unjust World“ - Cambridge, MA, Harvard University Press, 2011.

Dan Priel, „The Place of Legitimacy in Legal Theory“: York University – Osgoode Hall Law School - March 8, 2010; McGill Law Journal, Vol. 57, No. 1, 2011; Warwick School of Law Research, Paper No. 2010/04.

ABSTRACT:

In the era of globalization of information, communication, economy and politics, today’s world requires, especially in transitional societies, the implementation of a new, redefined and modernized kind of political leadership which will not be traditional, charismatic and autocratic. On the contrary, it should strive to be democratic, rational, participatory, integrative and transformative in the course of the democratic process of the authoritative allocation of values and wealth in the socio-political domain.

We use the phrase “democratic... and authoritative allocation” as opposed to the systemic functional theory in political science proposed by the American political scientist David Easton, which defines the political system as “a network of interactions separated from the totality of social behavior, through which values are authoritatively distributed and through which they adopt and implement binding decisions.”

The practice shows that political power is often abused in political systems based on the concept of “authoritative allocation” where political power can easily be usurped for one’s own motives and goals, marginalizing the articulation and aggregation of diffuse and undifferentiated desires and preferences, interests and requirements of the socio - political community, instead through a balance of power that can be distributed optimally and democratically between political leaders, elites and political institutions.

Key words: transformative political leadership, legality, democratic and authoritative allocation of values, institutions, power

Проф. д-р Јонуз Абдулаи е политиколог, продекан на Факултетот за јавна администрација и политички науки при ЈИЕУ Тетово. Предавач по предметите: Вовед во политичките науки, Менаџирање со човечките ресурси и по предметот Менаџирање со јавните политики. Учесник на многу национални и меѓународни конференции, и е автор на неколку универзитетски изданија-учебници. Учествувал во неколку меѓународни проекти, како што е Темпус 4, програмата по Лидерство и работа на младите во заедница, ИПА проект за воспоставување прекугранични институционални партнерства во пристапот луѓе со луѓе, и други значајни научни дела и програми. Е-маил: j.abdulai@seeu.edu.mk

Владимир Богоески (1987) работи при Германската конфедерација на синдикати, како дел од проектот „Слободно движење на работниците“, чија цел е јакнење на правата на работниците од Источна Европа, кои се дел од германскиот пазар на трудот. По студиите по меѓународно право и меѓународни односи на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, своето образование го продолжи на Универзитетот во Бремен, Германија, каде што магистрираше во одделот за Еколошко право во глобален контекст. Покрај студиите и ангажманот како асистент во одделот за Меѓународно еколошко право во Бремен, Богоески беше дел од петмесечна парламентарна размена, како стипендист на германскиот Бундестаг. Учествувал на повеќе меѓународни натпревари во симулирани судења „ moot court“, член е на клубот Алпбах алумни и други невладини организации во Македонија и Германија. Е-маил: vladimir.bogoeski@gmail.com

Кире Василев е роден во 1983 година, во Битола. Како стипендист на ДААД, во 2013 година магистрира Европски студии при Универзитетот во Фленсбург – Германија, на темата „Современи теориски дебати за демократијата и легитимитетот на Европската Унија“. Неговото поле на истражувачки интерес е во доменот на ефектите на глобализацијата врз демократијата, со посебен осврт кон ефектите од глобалната криза врз Југоисточна Европа. Моментално, Кире Василев работи како истражувач во Институтот за европска политика – Скопје. Е-маил: vasilvki@gmail.com

Д-р Катерина Вељановска е доцент при Универзитетот МИТ, Факултет за безбедност, криминологија и финансиска контрола. Своето образование континуирано го остварува во сферата на политичките науки. Во јуни, 2012 година, добива целосна стипендија на меѓународната летна школа на „Универзитетот Осло“, во Осло, Кралство Норвешка, на катедрата за политика на медиуми и комуникации, каде што се стекнува со диплома за завршен „Мастер курс по медиуми и комуникации“. Во 2013 година, во рамките на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на Правниот факултет „Јустинијан I“ – Факултет за политички науки, успешно го одбрани својот докторски труд со докторската дисертација „Влијанието на јавното мислење врз креирањето на јавните политики: Владините политики и мултиетничките односи во Република

Македонија (2001 – 2011)”, и се стекнува со титулата: Доктор по политички науки. Катерина Вељановска покажува големо искуство во областа на политичко-правните односи. Д-р Катерина Вељановска тековно е ангажирана како лиценциран консултант за комуникациски вештини и односи со јавноста. Е-маил: veljanovska_katerina@yahoo.com

Дејан Донеv, роден 1976 година. Магистрира во јули 2005 година со темата „Етичките механизми на дејствување на невладините организации“, а докторира во 2008 година, на Филозофскиот факултет во Скопје, со тема под наслов „Етичките вредности во менаџерството“. Моментално работи како доцент на Институтот за новинарство, медиуми и комуникации при Правниот факултет „Јустинијан 1“ во Скопје, по предметот „Етика во новинарството 1“ и „Етика на односите со јавноста“. Досега има објавено голем број текстови со научна содржина во списанијата „Филозофија“, „Разгледи“, „Културен живот“, „Граѓански свет“, „Филозофска истраживања“, „Philosophy Synthesis“, „ARCHE“, „Хабитус“, а учествувал и на бројни научни интернационални и домашни симпозиуми. Е-маил: donevdejan76@gmail.com

Борјан Гужелов има дипломирано политички науки на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и постдипломски Европски студии на Универзитетот во Фленсбург, Германија. Моментално работи во Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС), како помлад соработник на проекти во одделението за граѓанско општество и демократија. За главно поле на научен интерес ги има демократизацијата на постсоцијалистичките општества, доброто владеење и антикорупцијата. Е-маил: borjan.gjuzelov@gmail.com

Филип Кондовски е студент на постдипломски студии по политички менаџмент на Правниот факултет „Јустијан Први“, на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. Во моментот работи како помлад истражувач во Македонскиот центар за европско образование (МЦЕО). Негово поле на интерес е европеизацијата и демократизацијата на посткомунистичките општества. Е-маил: kondovski.filip@gmail.com

Константин Миноски е роден во 1964 г. Тој е доктор на социолошки науки и вонреден професор на Институтот за социологија при Филозофскиот факултет во Скопје. Неговите истражувања се од областа на социологијата на етничките групи, социолошките теории, социологијата на спортот. Во моментот е претседател на Здружението на социолози на Република Македонија, потпретседател на Македонскиот центар за култура и уметност во Скопје и на европското движење во Република Македонија. Е-маил: konstantin@zfz.ukim.edu.mk

Антоанела Петковска е родена во 1958 година, во Скопје. Таа е доктор на социолошки науки и редовен професор на Филозофскиот факултет – Скопје,

каде што предава на првиот, вториот и на третиот степен на студии од областа на социологијата. Предава и на интердисциплинарните студии за новинарство на Правниот факултет во Скопје. Нејзината научна дејност ги опфаќа полињата на социологијата на културата и уметноста, социологијата на младината, европската цивилизација, родовите студии, интеркултурната комуникација и др. Автор е на повеќе студии од овие области, а била член, како и раководител на истражувачки проекти. Од 2009 до 2012 година била претседател на Здружението на социолози на Република Македонија и е актуелен претседател на Македонскиот центар за култура и уметност и на Музичката младина на Република Македонија. Е-маил: antoanela@zfz.ukim.edu.mk

Денис Прешова е роден 1984 година, работи како асистент на катедрата по уставно право и политички систем на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје и воедно е докторанд по споредбено уставно право и право на ЕУ на Универзитетот во Келн. Магистер по европски студии на Центарот за европски интеграции, Рајнскиот Универзитет Фридрих Вилхелм – Бон, и магистер по меѓународно и компаративно право на Универзитетот во Питсбург. Е-маил: dpresova@hotmail.com

Свето Тоевски е докторанд по политички науки, независен политички аналитичар и предавач во Државниот универзитет во Тетово. Академските полиња на неговата истражувачка активност се политичките науки, особено јавното мислење и политичката култура и нивните заемни односи, интернетичките односи и мултикултурализмот, антрополошката лингвистика и лингвистичката антропологија. Е-маил: sveto_dw@yahoo.com

Африм Треси има долгогодишно работно искуство во различни меѓународни организации во сферата на владеење на правото, безбедноста и мониторинг-мисиите. Вработен бил во КФОР, ОБСЕ и ЕУПОЛ мисиите во регионот, каде што се здобил со големо работно искуство во овие полиња. За време на изборите, редовно бил ангажиран во мониторирањето од страна на ОБСЕ/ОДИХР, во својство на преведувач. Моментално е ангажиран како административен работник на УЈИЕ, во делот на академско планирање, и е раководител на одделот за централен регистар. Африм Треси е дипломиран економист и магистрант по бизнис информатика на ЈИЕУ. Е-маил: a.tresi@seeu.edu.mk

Горан Шибаковски е асистент и истражувач по општествени науки на Универзитетот „Св. Апостол Павле“ во Охрид, Р. Македонија. Моментално е запишан на докторски студии по компаративна политикологија на Софискиот универзитет во Бугарија. На истиот Универзитет се стекнал со титула магистер по политички менаџмент (2008) и со факултетска диплома во областа на Политичката теорија и политички процес (2006). Е-маил: goran.shibakovski@uist.edu.mk

Prof. Dr. Jonuz Abdulai is a political scientist and Vice-Dean at the Faculty of Public Administration and Political Sciences at the SEEU in Tetovo. He teaches courses in Introduction to Political Sciences, Human Resources Management and Public Policy Management. He has participated in many national and international conferences and has authored several university textbooks. He has participated in several international projects such as the Tempus 4 Program for Leadership and Community Youth Work, the IPA Project for Establishing Cross-border Institutional Partnerships with people-to-people approach and in other important scholarly projects and programs. E-mail: j.abdullai@seeu.edu.mk

Vladimir Bogoeski (1987) currently works at the German trade unions confederation as part of the *Fair Mobility Project*, which strives to strengthen the rights of the eastern European workers on the German labour market. After studying International Law and International Relations at the Iustinianus Primus Faculty of Law in Skopje, he continued his education at the University of Bremen in Germany, where he graduated from the Department of European and International Law, majoring in Environmental Law in Global Context. Apart from his studies and his engagement as a junior research assistant to the Chair of European Environmental Law in Bremen, he has successfully completed the International Parliamentary Scholarship Program in the German Bundestag. He has also attended some of the best known international “moot court” competitions in the past three years. Last year he was part of the team that represented the University of Bremen at the European round of the “Manfred Lachs Space Law Moot Court Competition.” Bogoeski is an Alumnus of the Alpach Forum, and an active member of several youth organizations in Macedonia. E-mail: vladimir.bogoeski@gmail.com

Dejan Donev (1976) obtained his MA degree in July 2005 with his thesis “Ethical mechanisms in NGO activities” and his PhD degree in 2008 from the Faculty of Philosophy with his doctoral thesis entitled “Ethical values in management”. At the moment he is Assistant Professor at the Institute of Journalism, Media and Communications, Faculty of Law in Skopje, where he teaches courses in Ethics in Journalism and Ethics in PR. His scholarly articles have been published in journals such as *Filozofija*, *Razgledi*, *Kulturen zivot*, *Gradjanski svet*, *Filozofska istrazivanja*, *Philosophy Synthesis*, “ARCHE”, *Znakovi vremena* and “JAHR”. He has participated in numerous international and domestic symposiums, conferences and seminars. E-mail: donevdejan76@gmail.com

Borjan Gjuzelov holds a BA in Political Studies from the Ss. Cyril and Methodius University in Skopje and an MA in European Studies from the University of Flensburg, Germany. He currently works for the Macedonian Center for International Cooperation as Project Assistant at the Department for Civil Society and Democracy. His main academic interests are related to the democratization of the post-socialist societies, good governance and anti-corruption. E-mail: borjan.gjuzelov@gmail.com

Filip Kondovski is enrolled in the MA programme in Political Management at the Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University. He is currently a research intern at the Macedonian Centre for European Training (MCET). His fields of interest are the europeanization and democratization of post-communist societies. E-mail: kondovski.filip@gmail.com

Konstantin Minoski (1964) holds a PhD in Sociology, and is an Associate Professor at the Institute of Sociology at the Faculty of Philosophy in Skopje. His main research interests are in the field of the sociology of ethnic groups, the sociological theories, and sociology of sports. He is President of the Association of Sociologists of the Republic of Macedonia, Vice-President of the Macedonian Centre for Culture and Art, and vice-president of the European Movement in the Republic of Macedonia. E-mail: konstantin@fzf.ukim.edu.mk

Antoanela Petkovska (1958) holds a PhD degree in Sociology and is Full Professor at the Faculty of Philosophy, Ss Cyril and Methodius University in Skopje where she teaches undergraduate, postgraduate and doctoral courses. She also teaches at the Interdisciplinary Department of Journalism at the Faculty of Law, Ss Cyril and Methodius University. Her main research interests are in the fields of sociology of culture and arts, sociology of youth, European civilization, gender studies, intercultural communication, etc. Petkovska is the author of various scholarly papers and publications. She has also coordinated and participated in several research projects. From 2009 until 2012 she acted as President of the Macedonian Sociological Association and is the current President of the Macedonian Center for Culture and Arts and President of JMI. E-mail: antoanela@fzf.ukim.edu.mk

Denis Preshova is a teaching and research assistant at the Department of Constitutional Law and Political System at the Iustinianus Primus Faculty of Law in Skopje. After his graduation in 2006, he obtained his Master of European Studies (M.E.S.) degree in 2007 from the University of Bonn, Center for European Integration Studies. In 2010, Preshova received his LL.M. degree (candidate) from the University of Pittsburgh, Law School. He is currently a PhD student in Comparative Constitutional Law and EU Law at the University of Cologne, Germany. E-mail: dpresova@hotmail.com

Goran Shibakovski is a teaching and research assistant in Social Sciences at the St. Paul the Apostle University in Ohrid, Republic of Macedonia. He is currently enrolled in the PhD program in Comparative Political Science at Sofia University in Bulgaria, where he also obtained his MA degree in Political Management (2008), and his BA degree in Political Theory and Political Process (2006). E-mail: goran.shibakovski@uist.edu.mk

Sveto Toevski is a doctoral candidate in Political Sciences, and independent political analyst and lecturer at the Tetovo State University. His research activities include political science, especially public opinion and political culture and their reciprocal relations, interethnic relations and multiculturalism, anthropological linguistics and linguistic anthropology. E-mail: sveto_dw@yahoo.com

Afrim Tresi has a long-standing work experience in various international organizations in the area of the rule of law, security and monitoring missions. He has worked with KFOR, OSCE, and EUPOL missions in the region where he gained great experience working in these fields. During elections, he has regularly been engaged by the OSCE/ODIHR in monitoring the elections as an interpreter. He is currently employed as an administration officer at the SEEU in the sphere of academic planning and is in charge of the Central Registry. Afrim Tresi holds a BS degree in Economics and an MS degree in Business Informatics obtained from the SEEU. E-mail: a.tresi@seeu.edu.mk

Kire Vasilev (1983). As a DAAD scholarship holder, he obtained his MA degree in European Studies from the University of Flensburg in 2013 with his thesis "Contemporary Theoretical Debates on Democracy and Legitimacy in the European Union". His main research interests are the effects of globalization on democracy, with a special focus on the effects of the global crisis on democracy in South-East Europe. He is currently a researcher at the European Policy Institute – Skopje. E-mail: vasilevkire@gmail.com

Katerina Veljanovska (PhD) is Assistant Professor at MIT University, Faculty of Security, Criminology and Financial Control. In June 2012 she was granted full scholarship for the International Summer School at the University of Oslo, Kingdom of Norway, Department of Politics and Media Communications, where she gained her MA degree in Media and Communications. In 2013 she successfully defended her doctoral thesis "The influence of public opinion on the creating of public policy: Government policy and ethnic relations in the Republic of Macedonia (2001 - 2011)", thus obtaining her PhD degree in Political Science at the Iustinianus Primus Faculty of Law, Faculty of Political Science, Ss Cyril and Methodius University, Skopje. Katerina Veljanovska has gained extensive experience in the field of political and legal relations. She is also a licensed consultant in communication skills and public relations. E-mail: veljanovska_katerina@yahoo.com

Издавач: м-р Ања Чимек

Основачи: д-р Ѓорге Иванов, м-р Андреас Клајн

„Политичка мисла“ - Уредувачки одбор:

Ања Чимек	Фондација „Конрад Аденауер“, Германија
Андреас Клајн	Фондација „Конрад Аденауер“, Германија
Владимир Мисев	Институт за демократија „Societas Civilis“ Скопје, Република Македонија
Ненад Марковиќ	Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Република Македонија
Иван Дамјановски	Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Република Македонија
Гоце Дртковски	Издавачка куќа „Љубовта е петтиот елемент“, Република Македонија
Сандра Кољачкова	Фондација „Конрад Аденауер“, Република Македонија
Александар Бурка	CIVIC – Институт за меѓународно образование, Австрија
Сара Барбиери	Институтот за Централна и Источна Европа и Балканот, Италија
Дејан Павловиќ	Факултет за политички науки, Универзитетот во Белград, Република Србија
Жозе Раимундо де Араужо Карваљо Жуниор	Економски факултет, Сојузен универзитет Сера, Бразил
Иварс Ијабс	Факултет за општествени науки, Универзитетот во Латвија, Латвија
Лидија Пука	Полскиот институт за меѓународни односи, Полска

Адреса:

ФОНДАЦИЈА „КОНРАД АДЕНАУЕР“, „Максим Горки“ 16, кат 3, МК-1000 Скопје, Тел.: 02 3231 122; Факс: 02 3135 290 Е-mail: Skopje@kas.de, Интернет: www.kas.de
ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА “SOCIETAS CIVILIS” СКОПЈЕ, „Крагуевачка“ 2, МК-1000 Скопје Тел./ факс: 02 30 94 760, Е-mail: contact@idscs.org.mk, Интернет: www.idscs.org.mk
МАКЕДОНСКА АСОЦИЈАЦИЈА НА ПОЛИТИКОЛОЗИ, Е-mail: map@yahoogroups.com

Печат: Винсент графика

Дизајн: Дејан Кузмановски

Техничка подготовка: Пепи Дамјановски

Превод: Перица Сарџоски

Јазична редакција на македонски: Елена Саздовска

Јазична редакција на англиски: Рајна Кошка

Ставовите изнесени во списанието не се ставови на Фондацијата „Конрад Аденауер“ и Институтот за демократија „Societas Civilis“, туку се лични гледања на авторите. Издавачите не одговараат за грешки направени при преводот. Списанието се издава 4 пати годишно и им се доставува на политичките субјекти, државните институции, универзитетите, странските претставништва во Република Македонија.

Година 12, број 45, март
Скопје 2014
ISSN 1409-9853

Publisher: Anja Czymmeck M.A.

Founders: Dr. Gjorge Ivanov, Andreas Klein M.A.

Politička misla - Editorial Board:

Anja Czymmeck	Konrad Adenauer Foundation, Germany
Andreas Klein	Konrad Adenauer Foundation, Germany
Vladimir Misev	Societas Civilis Institute for Democracy, Skopje, Republic of Macedonia
Nenad Marković	Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia
Ivan Damjanovski	Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia
Goce Drtkovski	“Ljubovta e pettiot element” Publishing House, Republic of Macedonia
Sandra Koljačkova	Konrad Adenauer Foundation, Republic of Macedonia
Alexandar Burka	CIVIC – Institute for international Education, Austria
Sara Barbieri	Istituto per l’Europa Centro-Orientale e Balcanica, Italy
Dejan Pavlović	Faculty of Political Science, University of Belgrade, Republic of Serbia
José Raimundo de Araújo Carvalho Júnior	Faculty of Economics, Federal University of Ceará, Brasil
Ivars Ijabs	Faculty of Social Sciences, University of Latvia, Latvia
Lidia Puka	The Polish Institute of International Affairs, Poland

Address:

KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG ul. Maksim Gorki 16/3 MK - 1000 Skopje Phone: 02 3231 122; Fax: 02 3135 290; E-mail: Skopje@kas.de; Internet: www.kas.de
INSTITUTE FOR DEMOCRACY “SOCIETAS CIVILIS” SKOPJE ul. Kragevačka 2 MK - 1000 Skopje; Phone/ Fax: 02 30 94 760; E-mail: contact@idscs.org.mk; Internet: www.idscs.org.mk
MACEDONIAN POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION; E-mail: map@yahoogroups.com

Printing: Vinsent Grafika

Design: Dejan Kuzmanovski

Technical preparation: Pepi Damjanovski

Translation: Perica Sardžoski

Macedonian Language Editor: Elena Sazdovska

English Language Editor: Rajna Koška

The views expressed in the magazine are not the views of Konrad-Adenauer-Stiftung and the Institute for Democracy “Societas Civilis” Skopje. They are personal views of the authors. The publisher is not liable for any translation errors. The magazine is published 4 times a year and it is distributed to political subjects, state institutions, universities, and foreign representatives in the Republic of Macedonia.

Year 12, No 45, March
Skopje 2014
ISSN 1409-9853